

ISSN 1309-7016

SAHİBİ

İBB adına;
Kadir Topbaş
İstanbul Büyükşehir
Belediye Başkanı

YÖNETİM

Genel Yayın
Yönetmeni (Sorumlu)
Y. Mimar
M. Şimşek Deniz

Yazı İşleri Müdürü
İhsan İlze

YAYIN

Yayın Editörü
Nimet Alkan
Esra Kudde

Görsel Tasarım
Aynur Karagöl

Fotoğraf Editörü
Dilruba Kocaisık

Molla Hüsvrev
Mahallesi
Kayserili Ahmet
Paşa Sokak No: 16
Fatih İstanbul
Posta Kodu: 34134

Kapak Fotoğrafı
Dilruba Kocaisık
"Süleymaniye, İstanbul"

Dergimizin
tüm sayılarına
www.ibb.gov.tr/kudeb
adresinden
ulaşabilirsiniz.

Tel: (212) 455 37 53
Tel: (212) 527 45 02
Faks: (212) 527 44 99

BASKI-CİLT

FSF Matbaacılık LTD. ŞTİ.
Firuzköy Caddesi No: 44
Avcılar/İstanbul
Tel: (212) 690 89 89

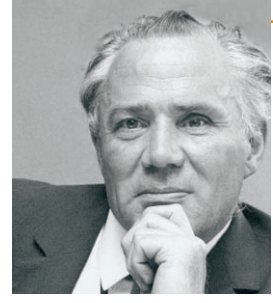
16

71

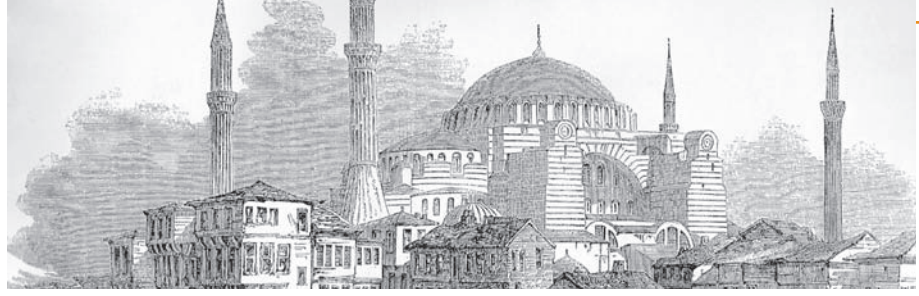
03

66

54

46

İÇİNDEKİLER

Sir Bernard Feilden (1919-2008) Koruma Mimarları için Anıt bir Anı	03	İstanbul'da "Dünya Mirası Alanlarında Uygulanan Yönetim Planları" konulu bir toplantı düzenlendi	68
660 Sayılı İlke Kararı Çerçevesinde TARİHİ ÇEVRE ve SÜLEYMANIYE	12	Aykorep Projesi, İSTKA 2010 Mali Destek Programında Başarılı Bulundu	70
Mersin Kız Kalesi'nde Bulunan Kilise Taban Mozaiklerinin Restorasyonu	19	Marmara Belediyeler Birliği'nden KUDEB Taş Eğitim Atölyesi'ne Birincilik Ödülü	71
Dünden Bugüne Toprak Yapı Malzemesi: Kerpiç	29	2011 Balkan Mimarlık Konferansı İstanbul'da Düzenlendi	72
Ondokuzuncu Yüzyıl Öncesi Anadolu Türklerinde Kamu Yaşamı ve Açık Mekânlar	38	Yayınlarımız	74
Uluslararası Mevzuat Işığında Türkiye'deki Yüksek Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi: Genel Değerlendirmeler ve Öneriler - 2	49	ICOMOS Miras Yapılarının, Ören Yerlerinin ve Alanlarının Muhafaza Edilmesi ile ilgili Xi'an Deklarasyonu	76
KUDEB'e Veda	65	Restorasyon Konservasyon Testi	79
KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi ve ÇEKÜL	67	Kılavuz	80

Editörden

Merhaba...

Restorasyon ve konservasyon uygulamalarını usta-çırak ilişkisinden bilimsel temellere taşıyan John Ruskin, Cesar Brandi'den sonra bu sayımızda da uluslar arası mimari koruma standartlarının oluşmasında son aşama olan Bernard Feilden'i sizlere tanıtıyoruz. Prof.Dr. Ahmet Ersen hocamızın ilk sayımızda "Mimari Korumada Otantiklik ve Bütünleme Sorunları" makalesiyle başlattığı mimari koruma yazı dizisinin, koruma çalışması yapan tüm disiplinlerdeki uzmanlarımız için değerli bir kaynak olacağını ümit ediyoruz.

İ.B.B Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü tarafından 660 sayılı ilke kararı doğrultusunda yürütülen, suriçi İstanbul-Fatih ilçesinde bulunan ve Bakanlar Kurulu Kararıyla Yenileme Alanı ilan edilen Süleymaniye'de, sivil mimari örneği (S.M.Ö) yapıların rölöve, restitüsyon, restorasyon / rekonstrüksiyon projeleri çalışmalarında uygulanan kriterleri ve önerileri içeren makaleyi Tarihi Çevre ve Koruma Müdürü Sayın Cem Eriş'in imzası ile sizlere sunuyoruz.

Sizlerden gelen istekleri dikkate alarak her sayımızda bir veya daha fazla uygulama çalışması yayımlamaya çalışıyoruz. Bu sayımızda ise Uzman Restoratör Sayın Celalettin Küçük'ün bir Arkeolojik Alan Konservasyonu olarak planlanıp yürütülen "Mersin Kız Kalesi Mozaikleri'nin Restorasyonu Uygulaması ve Önerileri"ni okuyacaksınız.

Doğal bir yapı malzemesi olan toprağın bina yapım sisteminde kullanımının yaygınlaştırılması ve böylece gelecek kuşaklara yaşanabilir çevreler bırakmak adına, dayanıklılığı yanında çevreye duyarlı, geri dönüşümü olan, az enerji tüketen ve ekonomik malzemelelerin seçilmesinin tüm dünyanın geleceği için önemini Prof.Dr. Erol Gürdal'ın "Kerpiç" makalesinde okuyabilirsiniz.

Meydan, çarşı, sokak, çıkmaz sokak ve avlu... Yrd.Doç.Dr. Y. Çağatay Seçkin'in ilgiyle okuyacağınızı umduğumuz bir makalesini sunuyoruz; "19.yy. Öncesi Anadolu Türklerinde Kamu Yaşamı ve Açık Mekanlar..."

İlk bölümünü 6. Sayımızda yayımladığımız AB Kültürel Miras Mevzuatı'nın özetini içeren ve bu ilkeler doğrultusunda lisans ve lisans üstü düzeydeki yüksek eğitimde, koruma ile doğrudan ilgili disiplinlerde yapılması gerekli reform önerilerinin ikinci ve son bölümünü okuyabilirsiniz. Bu değerli çalışmalarını siz okurlarımıza yansıtan Proje Koordinatörü Sayın Saadet Güner ve çalışmada emeği geçen değerli arkadaşlarına teşekkür ediyoruz.

İlerleyen sayfalarımızda Müdürlüğümüzün kazandığı ödül ve proje başarı haberleri yanında bir de veda yazısı okuyacaksınız. 2006 yılı sonunda kurulan KUDEB Müdürlüğümüzün, yaklaşık 4,5 sene içinde kültürel mirası koruma alanında, analiz, taş ve ahşap laboratuvarları ile ülke genelinde böylesine etkin bir duruma gelmesinde Kurum Müdürü olarak verdiği hizmetle, çok önemli payı olan Y.Mimar Şimşek Deniz Bey'e atandığı yeni görevinde başarılar diliyoruz.

Saygılarımızla

nimet alkan

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Zeynep Ahunbay
Prof. Dr. Erol Gürdal
Prof. Dr. Ahmet Ersen
Prof. Dr. Nur Akın
Prof. Dr. Hasan Böke
Prof. Dr. Mustafa Erdoğan
Prof. Dr. Ö. Bülent Seçkin

Doç. Dr. Yegan Kahya
Doç. Dr. Ahmet Güleç
Yrd. Doç. Dr. Y. Çağatay Seçkin
Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli
Yrd. Doç. Dr. A. Vefa Çobanoğlu
Yrd. Doç. Dr. F. Ahmet Yüksel
Yrd. Doç. Dr. Namık Aysal

Y. Mimar M. Şimşek Deniz
Y. Mimar (Rest.) Burçin Altınsay
Kimya Müh. Güven Gökçe
Kimya Müh. Nimet Alkan
Uzm. Rest. Konservatör
Gülseren Dikilitaş

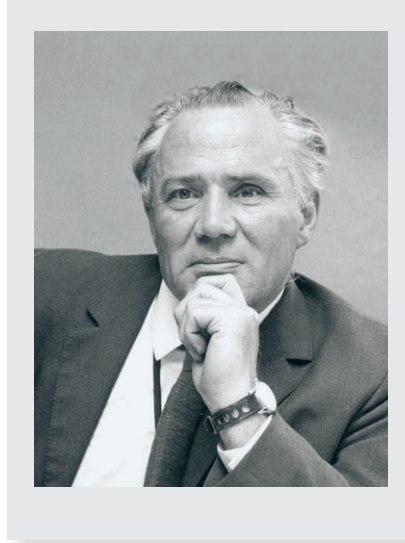
Sir Bernard Feilden (1919-2008)

Koruma Mimarları için Anıt bir Anı

 AHMET ERSEN

► Sir Bernard Melchior Feilden, 11 Eylül 1919'da Hampstead Londra'da dünyaya geldi. Erken çocukluk dönemi, babasının I.Dünya Savaşı'nda gaz zehirlenmesine maruz kalmasından ötürü bozulan sağlığını düzeltmek ve kötü anılardan uzaklaşmak isteğiyle Kanada'ya göçmesinden dolayı, Kanada'da geçti. Babasının gölde yüzerken boğulması sonrasında, ailesi İngiltere'ye döndü; o zaman dokuz yaşında olan Bernard'ı annesi ve teyzeleri Bedford'daki evlerinde büyüttüler. Bernard'ın mimariye tutkusu atavi olup dedesi Brightwen Binyon (1846-1905)'dan kaynaklanmaktadır. Mimarlık eğitimini Londra Bartlett Mimarlık Okulu'nda alarak, II.Dünya Savaşı'ndan sonra stajını tamamlamış ve profesyonel olabilme belgesini almıştır. II.Dünya Savaşı sırasında Irak, İran, Hindistan'da görev yapmış; daha sonra İtalya'nın kurtarıldığı yılda, Bengal birliklerinin başında İtalya'da bulunmuştur. Bu dönemde Floransa yakınlarında konuşlanan birliklerinin yarattığı fırsattan yararlanarak Rönesans mimarisini ve yerel mimariyi, taslaklar ve karakalem çizimler yaparak incelemiştir.

1949 yılında mimarlık mesleğini uygulama yetkisini aldıktan sonra E. Boardman and Son ile birlikte çalışmış ve Unthank yolundaki *Trinity United Reformed Church* binasının tasarımını yapmıştır. 1954'ten sonra kendi tasarım bürosunu kurarak, bundan sonraki kırk yılda konut, endüstri, ticaret merkezi ve eğitim binalarının projeciliğini sürdürmüştür. Koruma disiplinine girmesi 44 yaşında, oldukça geç bir aşamada olduysa da mimarlık ve taşıyıcı sistem bilgilerinin koruma

Sir Bernard Melchior Feilden (http://www.feildenand-mawson.com/images/news_images/Sir_Bernard_news_photo.jpg)

Feilden, üstad taşçıların ve koruma uygulamaları yapan yüklenicilerin yeteneklerinin sınırlarını ve eksiklerini görerek, ileriye dönük eğitim programlarının oluşturulmasının gerekliliğine kanaat getirmiştir.

bilimine katkıları o yıllar için önemli olmuştur.

Norwich Katedrali'nin strüktürel çatlakları olan çan kulesinin konsolidasyonu, strüktürel sağlamlaştırma uygulamalarının ilkidir; daha sonra 1960 ve 1970'lerde *York Minster ve St.Paul Katedrali* de dahil olmak üzere pek çok kilise, kırsal mimari ve eğitim yapılarının koruma uygulamalarında yer almıştır.

Tek yapı restorasyonlarının yanı sıra, kent dokularının korunmaları için stratejik koruma imar planları-

nın hazırlanmasında da yer almıştır.

Bu çalışmaları sırasında, Feilden, üstad taşçıların ve koruma uygulamaları yapan yüklenicilerin yeteneklerinin sınırlarını ve eksiklerini görerek, ileriye dönük eğitim programlarının oluşturulmasının gerekliliğine kanaat getirmiştir.

1968'de Royal Institute of British Architects (RIBA)'e 'fellow' (araştırma ve proje arkadaşı) yapılmış; bu kapsamda RIBA'nın ilk mimari koruma komitesini kurmuş ve mimarlar için özellikle orta kariyerde olan ve uygulama yapan mimarların eğitimi amaçlı dersler vermiştir.

Donald Insall ile birlikte, 1972 yılında COTAC (*the Conference on Training in Architectural Conservation*)'ı kurmuştur. 1960 ve 1970'lerde York Üniversitesi, 'Institute of Advanced Architectural Studies' de lisansüstü düzeyinde dersler vermiştir. *King's Manor*'ı bu amaçla düzenlemiş ve Mimari Koruma Laboratuvarı'nı kurmuştur.

Feilden, ICCROM'da verilen Mimari Koruma kurslarında uzun süre dersler vermiş ve 1977-1981 yılları arasında bu kurumun müdürlüğünü yapmıştır. Feilden'in mimari koruma sistematigi ve 'koruyucu bakım' düşünceleri ICOMOS'un koruma politikalarını doğrudan etkilemiştir. 'Guidelines on Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and Sites' (1993), günümüzde mimari korumanın uluslararası standartlarını oluşturmaktadır ve büyük ölçüde Feilden'in mimari korumanın '**minimum ancak en etkin**' müdahale ve otantikliğin korunması felsefesine dayanmaktadır.

1975'te *Ecclesiastical Architects and Surveyors Association* (Kilise Mimarları Birliği), 1976'da *Surveyors Guild* (Sürveyanlar Loncası) başkanlığı olmuştur. 1981-1987 yılları arasında Birleşik Krallık ICOMOS Mil-

li Komitesi başkanlığına seçilmiştir. Bunların yanı sıra, pek çok sivil toplum kuruluşunda ve derneklerde de yer aldığını görüyoruz.

ICCRUM'daki misyonunun yanı sıra, UNESCO'ya danışman olarak; Irak, İran, Hindistan, Pakistan,

Sri Lanka, Çin, Yeni Zelanda ve Kanada'da mimarlara 'koruma mimarlığı' disiplinini öğretmiştir.

ABD'de Berkeley, Columbia, Cornell, Pennsylvania ve Virginia üniversitelerinde dersler vermiştir. Tac Mahal, Hindistan Konark

Mabedi, Çin Yasak Şehir ve Çin Seddi'nin restorasyonlarına danışmanlık yapmıştır. 1986 yılında Kudüs El Aksa Camisi'nin kubbe konservasyonuna katkılarından ötürü Aga Han Ödülü'nü almıştır.

Bu yoğun, profesyonel çalışma-

Feilden'in tasarladığı Trinity United Reformed Church (http://www.feildenandmawson.com/news/news_trinity_church_sb.html)

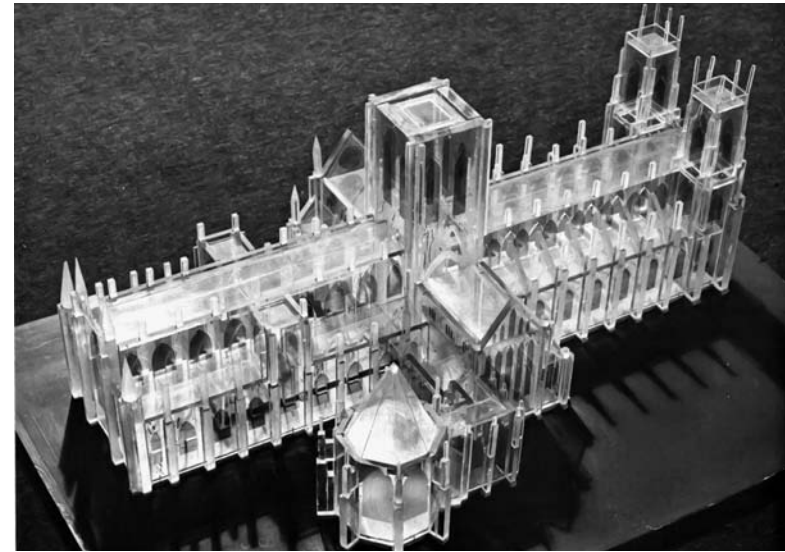
Norwich Katedrali (Feilden, 2003, s.112)

York Minster Katedrali (Feilden, 2003, s.206)

York Minster Katedrali (http://www.feildenandmawson.com/news/news_york_minster.html)

York Minster Katedrali'nin modeli (Feilden, 2003, s.228)

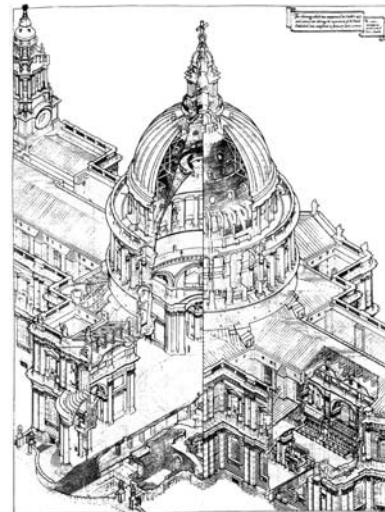
(www.iccrom.org)

(www.cotac.org.uk)

Londra, St.Paul Katedrali (Feilden, 2003, s.253)

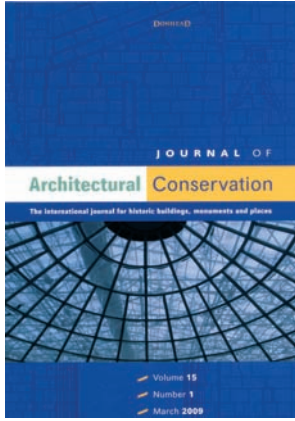

Londra, St.Paul Katedrali'nin izometrik çizimi (Feilden, 2003, s.49)

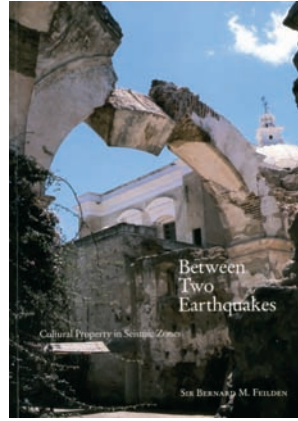
Kudüs,
El Aksa Camisi
FOTOĞRAF: FÜSUN
ECE FERAH, 2008

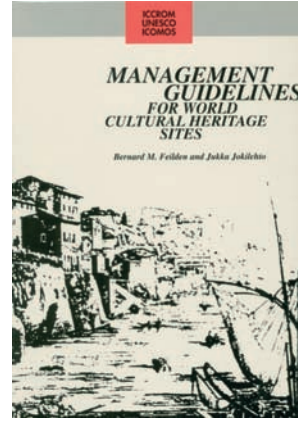
Çin Seddi
(Feilden,
2003, s.74)

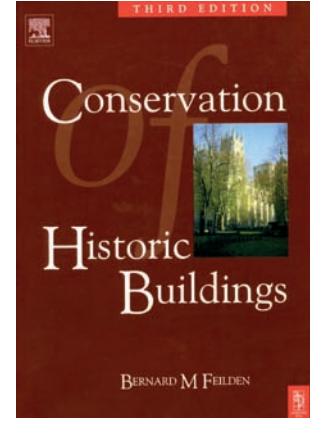
Journal of Architectural Conservation dergisinin, Feilden ve çalışmalarına yer veren 2009 Mart sayısı

Between Two Earthquakes adlı kitabının kapağı

Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites adlı kitabının kapağı

Conservation of Historic Buildings adlı kitabının kapağı

larla ve eğitim faaliyetleriyle dolu yaşamında, mimari koruma politikalarını, ilkelerini ve teknik bilgilerini yönlendirecek birçok kitap ve makale yazmıştır. Derek Linstrum ile birlikte 'Monumentum' adlı dergiyi çıkarmış; ayrıca birçok yayınevinde editörlük görevini yürütmüştür. Butterworth-Heinemann yayınevini 'Conservation and Museology' serisinde yayınlanan kitaplarına danışmanlık ve editörlük yaparken, 'Journal of Architectural Conservation' dergisinin patronu olmuştur.

An Introduction to Conservation (1979), *Between Two Earthquakes* (1987), *Guidelines for Conservation (India)* (1989), *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites* (1993) ve *Conservation of Historic Buildings* (1982, 2003), yazdığı kitaplardır. Özellikle son iki kitap, dünya kültür mirası listesine alınmış olan sitlerin yönetimini ve korunacak fiziki mirasa müdahale derecesi ve yöntemlerini ele almaları ve bunların uluslararası kabul görmüş olmaları nedeniyle, koruma mi-

Feilden, özellikle tarihi yapıların onarımlarında yer alacak ustaların genel koruma ilkeleri doğrultusunda eğitimlerine büyük önem veriyordu.

marları için okunması gereken iki önemli kılavuzdur.

Bizlerin koruma mimarlığı ve koruma bilimi konularındaki teorik ve teknik ilk bilgileri aldığımız ve saygıyla andığımız Sir Bernard Feilden, bu uzun ve yararlı ömürden sonra, son aylarını hasta olarak geçirdiği evinde 89 yaşında "bu gece ölmek istiyorum" dedikten sonra, 14 Kasım 2008'de ahiret alemine intikal etmiştir.

ICCROM'daki müdürlük görevine, Profesör Paul Philippot'un emekli olmasını izleyen dönem-

Feilden, Hindistan'da çalışırken (Journal of Architectural Conservation, 2009, s.23)

de seçilmiş ve görevde olduğu sürede köklü yenilikler yaparak bu kurumun gelişmesine ciddi katkılarda bulunmuştur. O daima bilimsel ve teknik çalışmaların doğru bir konservasyon teorisine ve form bilgilerini de içeren bir disiplinlerarası ekibin işbirliğine dayanmasının gerekliliğine inanıyordu.

'Düzenli ve periyodik muayene ve bakım' ilkesini mimari koruma eğitiminin "motto"su haline getirmiş; 'koruyucu bakım' ve 'minimum müdahale' kavramlarının yanı sıra 'restorasyon'u yeniden ta-

nımlarken, restorasyonun tarihi yapılarla yapılabilecek sınırları belirlenmiş bir müdahale derecesi olduğunu, temel ilkelerini de yeniden kavramlaştırarak, vurgulamıştır. Feilden'in tanımlamalarında 'restorasyon tipleri' olmayıp, farklı eskilik ve yaş değerinde ve korunmuşluk durumundaki yapılarla yapıla-

bilecek **müdahale dereceleri** vardır. Bu kuramda, Ruskin'le başlayarak Giovannoni ile gelişen ve Cesare Brandi ile olgunlaşan koruma teorisinin günümüzdeki yapılanmasını görüyoruz.

ICOMOS *Training Guidelines*'ı hazırlarken, tarihi yapıların kullanıcılarını, tarihi yapı yöneticilerini,

yapı ustalarını, koruma zanaatkarlarını ve idarede yer alan yöneticileri derleyen bir komisyon kurarak karşılıklı etkileşim yöntemiyle çalışmıştır. Feilden, özellikle tarihi yapıların onarımlarında yer alacak ustaların genel koruma ilkeleri doğrultusunda eğitilmelerine büyük önem veriyordu.

Bernard Feilden ve Mimari Koruma Kuramı, Koruma Etikleri

1 Tarihi yapılar, müdahale öncesinde, sırasında ve sonrasında belgelenmeli; kullanılan bütün malzeme, teknik ve yöntemler gerek projelerde, gerek müdahale raporunda anlatılmalıdır.

2 Tarihi belge veya 'delil' anlamındaki hiçbir şey tahrib, tahrif edilmemeli veya yapıdan uzaklaştırılmamalıdır.

3 Yapılacak her müdahale, gerekli minimum miktarda ancak maksimum etkinlikte olmalıdır.

4 Tarihi yapılarla yapılacak müdahale, yapının tarihi, estetik ve fiziki bütünlüğüne saygılı olmalıdır.

5 Herhangi bir müdahale teknik olarak mümkünse 'reversible' (tersinimli) olmalı; olamıyorsa objenin 'delil' niteliğine daha sonraki bir müdahalede ulaşmayı engellememelidir.

6 Özgün malzeme, mümkün olan maksimum miktarda yerinde korunmalıdır.

7 Ekler, renk tonu, doku, form ve ölçek olarak özgün kısımlara uyumlu olmalı, özgün kısımları ön plana çıkaracak vurguda yapılmalı; yakın mesafeden bakıldığında yeni oldukları anlaşılmalı, uzak mesafeden bakıldığında ise özgün kısımlarla uyum içerisinde olmalıdır.

8 Tarihi yapılarla yapılacak müdahaleler, deneyimsiz ve eğitimsiz konservatör/restoratörler tarafından yapılmamalıdır. Restitue edilecek formlarda, form bilgileri olmayan mimarların disiplinlerarası çalışma yapmaları gerekmektedir.

Mimari koruma ile taşınır objelerin korunmalarında, amaç ve metodun aynı olmasına karşın, bazı temel farklılıklar vardır. Mimari ko-

York Minster Katedrali'nin restorasyonu
(Feilden, 2003, s.304)

York Minster Katedrali'nin restorasyonu
(Feilden, 2003, s.231)

'Restorasyon' düzeyinde müdahale yapılacak tarihi yapılarda, mevcut durumun kronolojik analizinin yapılarak, yapıdaki özgün kısımlar ile dönem eklerine ve onarımlarına ait form ve tasarım ilkelerinin anlaşılması önem taşımaktadır.

ruma, kontrol edilemeyen bir iklimsel bozulma ortamında sürdürülürken; taşınır objeler, kontrollü iç iklimin yaratılmış olduğu ortamlarda korunabilmektedirler.

Mimari korumada uygulanan koruma teknikleri, büyük boyutlarda ve yüzeylerde uygulandıktan, obje korumada uygulanan bazı malzeme ve teknikler ekonomik ve

teknik nedenlerle uygulanamaz.

Mimari korumanın boyutlarının büyüklüğü ve müdahalelerin karmaşıklığı nedeniyle uygulama, yükleniciler tarafından yapılmaktadır. Oysa taşınır objelerin korunması bizzat konservatör/restoratör tarafından yapıldığından, işlerin kontrolü ve sürekli işin başında durma gibi mimari koruma sorunlarını içermemektedir. Mimari korumada gerekli bilimsel karar verme sürecinde ve uygulamada, danışmanlık ve denetim zorunluluğu vardır.

Mimari koruma; yapının strüktürünün anlaşılmasını, statik ve dinamik yükler altında belirli bir emniyet sınırı içinde olmasını ve kullanılacak yapıda gerekli iç iklim ve donanım koşullarının sağlanmasını gerektirir. Ayrıca yapıların yangın, hırsızlık, vandalizme karşı korunmasını içeren önlemlerin alınması zorunludur. Artistik veya arkeolojik objeler, müzelerde teşhir edilirken; mimari eserlerin korunması, yapının çevresinin ve kent dokusunun da birlikte korunmasını içermekte-

dir. Özellikle, 'Restorasyon' düzeyinde müdahale yapılacak tarihi yapılarda, mevcut durumun kronolojik analizinin yapılarak, yapıdaki özgün kısımlar ile dönem eklerine ve onarımlarına ait form ve tasarım ilkelere anlaşılmaları önem taşımaktadır. Buna ek olarak, strüktür şemasının

ve bunun yükleri dağıtarak temellere ve zemine aktarmasının anlaşılması, yapının hangi malzeme, yapım tekniği ve işçilikle yapıldığının belirlenmesi, taşıyıcı sistemin zaaf ve aksamalarının çözümlenmesi gereklidir. Özgün malzemelerin sağlam durumlarındaki yapılarının ka-

rakterizasyonu, yüzey bozulmalarının morfolojileri ve bozulma süreçlerinin bozulma ortamıyla korelasyonu, bir konservasyon laboratuvarı ile bağlantılı olarak değerlendirilerek en etkin konservasyon teknik ve malzemelerinin saptanması, restorasyonun önemli bir desteğidir.

Tarihi Yapılara Yapılabilecek Müdahale Dereceleri ve Restorasyon

Tarihi yapılara yapılacak müdahale dereceleri; yapının yaşı, korunmuşluk durumu, iklimsel ortam, hava kirliliği, zemin koşulları, deprem, sel baskını, yapının kullanılıp kullanılmayacağı ve yalnızca kültürel amaçlarla korumanın söz konusu oluşuna göre değişmektedir. Her müdahale, yapıların otantikliğini bir miktar zedelemekte ve değer kaybına neden olmaktadır. Bilimsel yöntemlerle yapılan müdahalelerde bile söz konusu değer kaybı bir miktar da olsa görülebilmektedir. Ancak bilimsel müdahalelerde ortaya çıkan sonuç, yapının ömrünün uzatılmasını sağladığından bu eksiyi telafi etmektedir. Tarihi yapılara giderek artan yedi derecede müdahale edebilmek mümkündür. Her zaman, gerekli en az olanı tercih etmek ve tahribat ve tahrifata yol açacak aşırı müdahalelerden kaçınmak gerekmektedir.

Aşağıda sıralanacak olan müdahale derecelerinden biri veya birkaçı birlikte, yapının farklı bölümlerinde farklı şekillerde uygulanabilir. Yani yapının farklı korunmuşluk durumlarındaki kısımlarında ve bütünleme veya kısmi rekonstrüksiyon gerektirecek bölümleri için, ayrı ayrı kararların üretilmesi gerekmektedir. Bu müdahale dereceleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1) Bozulmaya neden olan koşulların önlenmesi
- 2) Mevcut korunmuşluk durumunun stabilizasyonu (sabitlenmesi)
- 3) Strüktür ve malzemelerin sağlamlştırılması
- 4) Restorasyon
- 5) Rehabilitasyon
- 6) Reprodüksiyon (özgün formlarla replika yapılması)
- 7) Rekonstrüksiyon (yeniden inşa, taşıma, sökme/yeniden montaj)

Avrupa, Balkanlar, Türkiye gibi geniş bir coğrafyada görülen, kerpiç dolgulu ahşap karkas yapım tekniği (Feilden, 2003, s.74)

1) Bozulma Ortamının ve Bozulma Hızının Kontrolü ile Bozulmanın Önlenmesi (Endirekt Koruma veya Önleyici Koruma, Konservasyon)

Periyodik kontrol ve bakımla yapıların ihmal edilmesinin önüne geçilmesi, yapıların bozulma ortamını oluşturan nedenlerin aktif hale gelmelerini önlemekle başlamakta. Yapının iç ikliminin kontrolü, sıcaklık ve bağıl nemin ölçülerek kaydedilmesi ve dalgalanmalarının önlenmesi yoluyla, suda çözünür tuzların hidratlanma/dehidratlanma çevrimlerinin ve mantar, küf mantarı ve tahta kurtlarının aktif hale gelmelerini önleyebilmekteyiz. Yine ışık şiddetinin ve maruz kalma süresinin azaltılması ve ultraviyole ışınlarına karşı koruma, yapının ve eşyalarının yangın, kundakçılık, hırsızlık ve vandalizme karşı korun-

ması, temizliğinin düzenli yapılması, önleyici konservasyonda önemli tedbirlerdir. Ayrıca hava kirliliği düzeyinin azaltılması, yapının trafik titreşimlerinden izole edilmesi, zemin suyu kotunun değiştirilmesi, yapı temellerinin civarındaki toprağın itkilerini etkileyecek toprak hareketlerinin kontrolü, alınması gereken çevresel önlemlerdir. Önemli yapıların ve sitelerin afet risk programlarının ve önlemlerinin metodik olarak hazırlanmaları, mimari koruma için elzemdir.

2) Mevcut Korunmuşluk Durumunun Sabitlenmesi

Koruyucu bakım onarımla, yapının cephe, çatı ve zemin elemanlarının işlevlerini sürdürmelerinin sağlanmasından, yapı malzemelerinin suyun bütün fiziki hallerinden, kimyasal korozyondan, mikrobiyolojik, biyolojik ve botanik zararlılardan korunmasına değin müdahaleleri içermektedir. Bu aşamada detaylardaki aksayan kısımların özgün form ve malzemeleriyle onarılmaları da söz konusudur.

3) Strüktür ve Malzemelerin Sağlamlştırılması (Doğrudan Konservasyon)

Sağlamlştırma (consolidation), ayrışmış ve eksilmiş bağlayıcıların ikame edilmesi ve özgün strüktürü destekleyecek yeni elemanların yapılması yoluyla, yapının veya yapı bölümlerinin durabilite ve strüktürel bütünlüğünün sürdürülmesidir. Yani duvar resimlerini taşıyan bir sıvanın enjeksiyon yoluyla sağlamlştırılması, iç yapısı ayrışmış ve boşalmış taş duvarların enjeksiyonu veya strüktürü destekleyecek ekler ve onarımlar, bu kapsamdadır.

Strüktürel sağlamlaştırma öz-
gün taşıyıcı sistemin şemasına,
formlarının ve elemanlarının bü-
tünlüğüne saygı gösterilmelidir.

Taşıyıcı sisteme ait malzeme,
yapım tekniği ve dönemin tekno-
lojisini temsil eden her parça ‘ta-
rihi delil’ niteliğinde olduğundan,
mümkün olduğunca yerinde korun-
malıdır. Ahşap ve kerpiç gibi göre-
celi olarak kısa ömürlü strüktürler-
de, özgün malzeme, form ve yapım
teknikleriyle onarımların sürdürül-
mesi söz konusudur.

Yeni malzeme ve tekniklerin
strüktürel sağlamlaştırma ama-
cı müdahalelere katılması, özgün
strüktürün tasarım ve yük dağıtım
şeması olarak doğru anlaşılmasın-
dan sonra düşünülmelidir. Yerel
işçilik ve zanaatların kullanılma-
sı ve geleneksel yapım teknikleri-
nin sürdürülmesi, mimari koruma-
da önemli bir yer tutmaktadır. An-
cak geleneksel malzeme ve yapım
tekniklerinin yetersiz kalmaları du-
rumunda, ‘reversible’ (tersinim-
li) olan, denenmiş ve mimari ko-
rumanın ölçeğine uygun modern
tekniklerin kullanılması düşünül-
lebilir. Strüktürel sağlamlaştırma-
da kullanılan modern malzeme ve
elemanların öncelikle gizli olması,
zorunlu durumlarda açıkta kalması
daha doğrudur. Özgün sistemin ve
malzemelerinin değiştirilmesinin,
mimari korumanın hiçbir boyutun-
da yeri yoktur.

4) Restorasyon

Restorasyonun amacı, objenin öz-
gün konseptinin ve okunabilirliği-
nin (anlaşılabilirliğinin) canlandırıl-
masıdır. Yapı elemanlarının, de-
taylarının ve bezeme elemanlarının
bir miktar bütünlenmesi de söz ko-
nusudur. Ancak her zaman, özgün
malzeme form, fiziki ve arkeolojik
delillere ve sağlam belgelere daya-
nılmalı ve varsayımlardan kaçınıl-
malıdır. Ayrılmış, formları erimmiş ve
eksik kısımların bütünlenmesinde,
renk ve doku olarak bütünle uyum
sağlanmalıdır; bunların yakın me-
safeden restorasyon izleri oldukları
anlaşılırken, uzak mesafeden bakıl-
dığında bütünlük arz etmelidirler.
Bütünlenen kısımların vurgulanma-

sını amaçlayan kontrastlar, estetik
bütünlüğü zedelemektedir.

Yapıdaki bütün dönem eklerine,
onarımlarına ve katılara saygı gös-
terilmelidir. Yakın dönem restoras-
yonu olan bütün katmanlar dışında,
her biri yapı ve toplum tarihinin bi-
rer belgesi olduğundan korunmalı-
dır. Yüzeylerde üst üste gelmiş kat-
manlar olduğunda, altta kalan kat-
manın açığa çıkarılması çok özel
durumlarda gerçekleştirilebilir. An-
cak ortaya çıkacak katmanın sanat
tarihi ve mimarlık tarihi açısından

Arkeolojik restoras-
yon (anastylosis), öz-
gün fragmanların po-
tansiyel bütünlüğü-
nü yitirmemiş oldu-
ğu kalıntılarda, en az
yeni malzeme kulla-
narak ve harabelerin
okunabilirliğini artır-
mak amacıyla yapıla-
bilecek bir müdahale
olup; yeniden üretim-
lerle aşırıya kaçılma-
malıdır.

veya arkeolojik önemi nedeniyle bu
durumu zorlaması halinde kaldırıl-
an katmanın belgelenmesi gerek-
mektedir. Doğal olarak yapının ko-
runmuşluk durumunun, yani mal-
zeme ve strüktürünün dayanıklılı-
ğının, bu uygulamaya izin verme-
si gereği gözetilmelidir. Arkeolojik
merak veya belirli bir döneme olan
tutku nedeniyle doğrudan bu mü-
dahalelere girişilmemelidir; nihai ka-
rarı, bir bilim kurulu vermelidir.

Arkeolojik restorasyon (anast-
ylosis), özgün fragmanların potan-
siyel bütünlüğünü yitirmemiş oldu-
ğu kalıntılarda, en az yeni malzeme
kullanarak ve harabelerin okunabi-
lirliğini artırmak amacıyla yapılabi-
lecek bir müdahale olup; yeniden
üretimlerle aşırıya kaçılmamalıdır.
Bazen arkeolojik sitin geçirdiği bir
doğal afetin belgesi olarak, anasti-
loz yapılmaması da düşünülmelidir.

5) Rehabilitasyon

Yakın döneme ait, göreceli ola-
rak daha genç yapıların kullanılarak
korunmaları ve buldukları kent-
sel tarihi sitlerle birlikte modern ya-
şama ve planlama ölçütlerine katıl-
maları, istenen bir durumdur. Yeni-
den kullanımlar, özgün işlevin sür-
mesi veya yeniden işlevlendirme
yoluyla gerçekleştirilebilir. Rehabi-
litasyon, kentsel sitler, yapı grup-
ları ve tarihi yapılar için söz konu-
su olup, modern konfor koşulları-
nı sağlayacak altyapı ve tesisatla-
rın yeniden kullanılan yapılara uy-
gulanmasıdır. Yeni işlevin özgün iş-
levle çok ters düşmesi; yapılacak
müdahaleler, planimetri, mekan-
sal algılamalar ve ilişkileri bozaca-
ğundan, istenmeyen bir durumdur.
Tarihi yapıların ekonomik olarak
değerlendirilmeleri, ancak bu yol-
la mümkün olabilir; bununla birlik-
te daha önceki müdahale derecele-
rinde tanımlanan ilkelerin hepsi, bu
projelendirme ve uygulama süre-
cinde de geçerlidir.

6) Reprodüksiyon (Yeniden üretim, Replika yoluyla bütünleme)

Reprodüksiyon, özgün malzeme,
işçilik ve tekniklerle eksik olan veya
form erimesi nedeniyle anlaşılabilir-
 hale gelmiş, sanat değeri olan beze-
me elemanlarının estetik bütünlük
sağlamak amacıyla yeniden üretil-
meleridir. Mimarlık ve sanat tarihi
açısından büyük önem taşıyan röl-
yef, heykel, heykelimsi formlara sa-
hip objelerin, bozulma ortamların-
da bozulma hızları kontrol edilemi-
yorsa yapıdan sökülerek, iç iklimi
kontrollü müze ortamlarına alınma-
ları ve yerlerine replikalarının (kop-
yalarının) konulması da mimari ko-
rumada başvurulan bir yöntemdir.

Reprodüksiyon, genelde yapıda
örnekleri olan bezeme objelerinin öz-
gün formlarını izleyerek yeniden üre-
tilmeleridir. Ancak, konunun uzmanı
ve form bilgisi olan sanatçı/konserva-
törler tarafından yapılmalıdır.

7) Rekonstrüksiyon (Yeniden İnşa)

Yapıların, yapı gruplarının ve kent-
sel tarihi sitlerin yeniden inşası,

doğal afetler veya savaş tahribatıyla yok olmaları durumunda gerekebilir. Ancak yeniden inşa edilen yapıların patinaları ve yaş değerleri yok olduğundan, belge değerleri yoktur. Rekonstrüksiyonlar da bütün ölçekleriyle gerçek ve doğru belgelere dayanmalı, analogi ve varsayımlardan uzak olmalıdır. Rekonstrüksiyonun, özgün ye-

rinde, özgün malzeme yapım teknikleri ve taşıyıcı sistemle yapılması, detaylarının hassasiyetle projelendirilmesi gerekmektedir. Kültürel değerlerin yitirilmesi kaygısı ve çevresel riskler nedeniyle de yeniden inşalar yapılabilmektedir. Mevcut ancak harabe haline gelmiş bir tarihi yapının rekonstrüksiyonu, çok özel ve yapının ona-

rım, restorasyon aşamalarını yitirmiş olması veya strüktürel ve malzeme bozulmalarının, zayıf malzeme kullanımı, yanlış taşıyıcı sistemle tasarlama, kötü işçilik gibi iç nedenli bozulma süreçleri sonucunda harabe haline gelmesi durumunda düşünülebilir. Ancak yine, restorasyon ve rekonstrüksiyonun bütün ilkeleri geçerlidir.

Koruma Mimarı ve Çalışma Ekibi

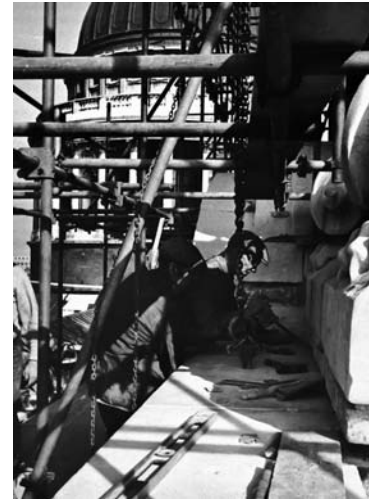
Mimarlık eğitimini tamamlamış olan kişinin geleneksel yapı malzemele-ri, yapım teknikleri, strüktürler ve formlar konularında bilgi sahibi olması gereklidir. Çünkü onun, yapının özgün bünyesini ve daha sonradan yapılmış olan onarım ve eklerini ayırt edebilmesi ve kronolojik analiz yapabilmesi, mesleğinin bir gereğidir. Yerine göre arkeolog, sanat tarihçisi, strüktür mühendisi, konservatörler ve yüklenicilerle birlikte çalışması gerekebilmektedir. Kendisinden, koruma projeleri çizdiği bölgedeki mimarın bütün dönem ve üs-

luplarını bilmesi, yapıların tarihi belge ve estetik verilerini koruyabilmesi, aynı zamanda yeniden kullanımlarda 'adaptation' ve modern ek gibi müdahalelerin ilke ve sınırlarını kontrol edebilmesi beklenmektedir. Mimari konservatörler, aynı zamanda restoratör/konservatör mimarlar olup, lisansüstü ve doktora düzeyindeki eğitimleri ile koruma mimarlarının üstünde bir bilgi birikimine sahiptirler. Mimari konservatörlerin, koruma mimarlarının bilgilerine ek olarak, mimari koruma laboratuvarları ve analitik kimya labo-

ratuvarlarıyla birlikte çalışacak kadar teorik ve deneysel konservasyon bilgilerine sahip olması istenmektedir. Bu bağlamda, projelendirmedeki hasar tespitleri ve kronolojik analize veri oluşturacak laboratuvar verilerini ve sonuçlarını anlayabilmesi ve değerlendirebilmesi istenmektedir. Ayrıca günümüzde, ölçme ve belgeleme tekniklerini CAD programlarıyla, dijital ortamda becerebilme yeteneği de beklenmektedir. Birinci derece anıtlarda, mimar restoratör/konservatörlerin proje müellifi olmaları tercih edilmelidir.

Konservasyonda Geleneksel Zanaatların Rolü

Mimari korumada basit bakım onarımdan, duvar resimlerinin, rölyef ve heykel gibi daha önemli sanat objelerinin korunmalarını içeren ihtisas işçiliklerine kadar farklı ölçeklerde geleneksel işçilikler ve konservasyon işçilikleri olabilmektedir. Bu ikinci gruptaki işçiliklerin 'konservasyon zanaatkarları' olarak kabul edilmeleri ve eğitilmiş olmaları istenmektedir. Konservasyon zanaatkarlarının, işinin teknoloji tarihini bilmesi, ilgilendiği objenin hangi el aletleriyle ve tekniklerle ortaya çıkarılmış olduğunu anlayabilmesi zorunludur. Ayrıca bütünleme ve replikasyonların dışında, yüzey temizleme, sağlamlaştırma ve koruma teknik ve malzemeleri konularında teknik eğitim ile mesleki donanımları pekiştirilmelidir. Bunun yanında, geleneksel işçilik örneklerinin toplanarak arşivlenmesi de

Londra, St.Paul Katedrali restorasyonunda çalışan taş ustaları (Feilden, 2003, s.18-19)

önerilmektedir. Restorasyon yüklenicilerinin de belirli uygulamalarda örneğin, taş, ahşap, duvar resmi ve kalemışı konservasyonu konularında ihtisaslaşmış olmaları, bu konularda çalışan uzman zanaatkar ve

ustaların niteliklerine uygun ücretler almaları, yapılan işlerin düzeyini yükseltecektir. Kaliteli işçilik, eğitim, işin sürekliliği, iyi ücret ve ustanın saygınlık görmesi ile ortaya çıkmakta ve sürdürülebilmektedir.

Koruma Mimarının Görevleri

Koruma mimarının, yapının malzeme ve strüktürel bozulma nedenlerini, zaman içinde formlardaki üslup farklarını ve ekleri, insan eliyle gelişmiş bozulma nedenlerini, yapıdaki bozulmaların çevresel nedenlerle ilişkilendirilmesini saptaması ve çözümler üretmesi beklenmektedir. Bu aşamada inşaat mühendisi, arkeolog ve konservatörlerle birlikte çalışabilir. Yapılarda gerekli raspa, boya raspa, kısmi kazı ve temizlik yapılmadan genelde bu konularda doğru tespit yapılması zordur. Bu nedenle ilk muayene gözlem ile yapılırken, gözleme dayalı olarak tespit edilebilen bozulma nedenlerinin saptanması ilk aşamadır. Bunu izleyerek uzman restoratör/konservatör veya strüktürel sorunlarda yapı statiği konusunda uzmanlaşmış inşaat mühendisleriyle, konservasyon/restorasyon laboratuvarlarıyla ilişki içinde çalışmak gereklidir. Bu ekip, çalışmasının kapsamı ve içeriği, yapının tarihsel ve estetik önemiyle doğru orantılı olarak değişmektedir.

Muayene, gözleme bağlı hasar tespiti ve analitik çalışma aşamalarında, yapının grafik ve yazılı olarak belgelenmesi gerektiğinden; raspa, açma, kısmi kazı veya temizlik sonrasında belgeleme devam etmelidir. Yapının korunmuşluk durumu

Ayakta duran yapıların periyodik muayeneleri, koruyucu ve önleyici konservasyon ve minimum bakım-onarım müdahaleleriyle yaşamlarının uzatılması, günümüzün koruma anlayışını oluşturmaktadır.

ve sorunlarına göre stratejik koruma planı yapılmalıdır. Stratejik koruma planı, yapının form, malzeme ve strüktür bozulmasıyla ilgili saptamalar yapıldıktan sonra, önceliklerin belirlenmesi ve yapıya yapılacak veya gelecekte yapılması gereken müdahale derecelerinin programlanmasıdır. Yani:

- Periyodik muayeneler ile yapıdaki sorunların saptanması
- Yapıya yapılması gerekli müdahale derecelerini belirlenmesi
- Gerekli belgeleme çalışmalarını gerçekleştirilmesi
- Yedi müdahale derecesinden hangisinin veya hangilerinin yapının neresinde gerektiğinin projelendirilmesi

(Bu aşamada, disiplinler arası ça-

lışma ve restorasyon/konservasyon laboratuvarlarının katkıları devreye girmektedir.)

- Nitelikli ustalık ve teknikler kullanılarak uygulama yapılması
- Yapının periyodik bakım-onarım programının hazırlanması aşamalarını içermektedir.

Uzun süre ihmal edilen yapılar yapılacak müdahaleler, restorasyon ve kısmi rekonstrüksiyonlar halinde olacağından, otantikliğe zarar vermektedir. Bu nedenle ayakta duran yapıların periyodik muayeneleri, koruyucu ve önleyici konservasyon ve minimum bakım/onarım müdahaleleriyle yaşamlarının uzatılması, günümüzün koruma anlayışını oluşturmaktadır.

Tarihi yapılarda pasif ve aktif yangın kontrolü de mimari korumanın önemli bir bölümüdür. 'Aklimıza gelen başımıza da gelir.' kuralı gerek yangın gerek de hırsızlık, vandalizm gibi durumlar için hep aklımızın bir köşesinde olmalıdır.

Yapıların kullanılıyor olması veya arkeolojik kalıntılar ve harabeler olarak korunmaları durumunda, mimari olarak kullanım şemalarının veya sergilenmelerinin planlanması, anıtların çevreleriyle birlikte korunmaları, yine mimari koruma sorunları arasında yer almaktadır.

Uluslararası Koruma Standartlarının Oluşmasında Son Aşama ve Feilden

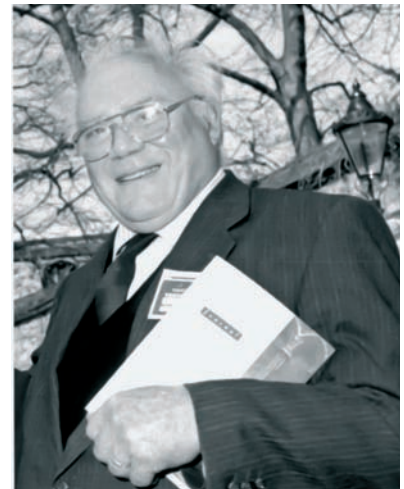
Sir Bernard Feilden'in uzun mesleki hayatında elde ettiği deneyimlere ve John Ruskin'den başlayan, Boito, Annoni, Giovannoni ve Brandi ile gelişerek olgunlaşan konservasyon ve bilimsel restorasyon kuramına dayanan **Mimari Koruma Metodolojisi**, bugün bizleri daha detayda çalışmalar yapmaya ve alt metodolojiler oluşturmaya sevk etmiştir. Günümüzde restorasyon ve konservasyon laboratuvarlarının ve strüktür mühendislerinin çalışmaları, sanat tarihçileri ve restoratör mimarların form bilgileriyle birleşerek, doğru koruma kuramı disiplinin-

de, mimari korumaya farklı sorunlar karşısında doğru kararlar üretme imkanını vermektedir.

- Tarihi yapıların 6 ay, 1 yıl, 2 yıl, 5 yıllık aralarla belirlenmiş 'check list'lere göre denetlenmesi ve bu periyodik muayenelerde saptanan bozulmaların daha ileri aşamalara varmadan giderilmeleri

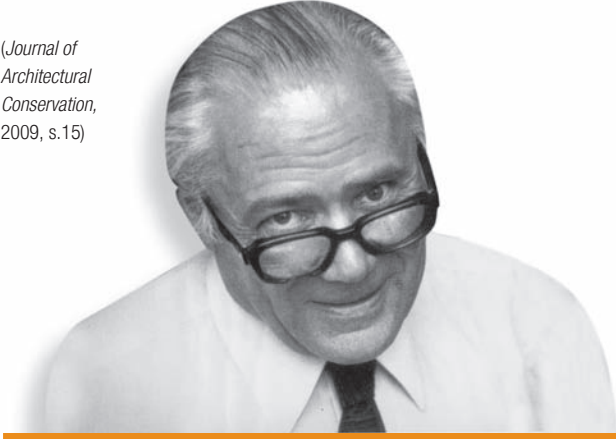
- Önleyici koruma ile, çevresel ve yapının iç iklimine ait bozulmayı hızlandıran ortamın kontrolü

- Tarihi yapılara restorasyon düzeyinde yapılacak müdahalelerin sınır ve içeriğinin belirlenmesi, tarihi yapılara yapılacak tek müda-

(Journal of Architectural Conservation, 2009, s.4)

(Journal of
Architectural
Conservation,
2009, s.15)

‘Koruma, farklı uzmanlıkla-
dengeli biçimde biraraya ge-
ren, disiplinler arası bir iştir.
Koruma projelerinde mimar,
adeta bir orkestra şefi gibi
yönlendirici rol oynar.

(Feilden, 2003, Önsöz)

halenin ‘restorasyon’ olmadığının
netleşmesi

■ Geleneksel malzeme, işçilik ve taşıyıcı sistemlerin karakterizasyonlarının yapılması ve sistemlerdeki statik ve dinamik yüklerin etkileri ile bozulma morfolojilerinin metodik olarak belirlenmesi

■ Mimari korumada geleneksel malzeme ve taşıyıcı sistemlerin sağlamaştırılmasında çalışacak ustaların eğitimi ve sürece katılması

■ Mimari korumanın, ‘çevre düzeyinde koruma’ olarak ele alınması ve planlama sürecine katılması gibi konularda dünyanın bütün koruma kültürü oluşmuş ülkelerindeki uzmanlar, araştırma sonuçlarını makaleler ve kitaplar halinde yayınlamakta; uluslararası sempozyum, kongre ve kollokyumlarda paylaşmaktadırlar. *Dar bir alanda sıkışıp kalmış koruma dünyamızın bu uluslararası deneyimleri paylaşması ve sürekli mesleki eğitimlerle kendini yenilemesi, artık zorunlu hale gelmiştir.*

Ayrıca mimarlık fakültelerindeki lisansüstü programlarının, derslerin içeriklerinde bu bağlamda ge-

rekli reformları yapmaları ve bu ölçütlere göre akredite olmaları düşünülmelidir.

Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerimizin metodoloji ve içeriklerinin standardının belirlenerek veya en azından mevcut yasadaki içeriklerine uyararak analitik rölöve ve restorasyon/konservasyon raporlarının gerekliliğini önemsemek, koruma kurullarının ilk aşamada gerçekleyebileceği bir durumdur.

İkinci aşama, restorasyon/konservasyon raporlarının, sorunlara göre programlanacak deney gruplarının ve deney standartlarının oluşturulmasıdır. Örneğin taş konservasyonu çalışmalarında temizleme, sağlamaştırma, yüzey koruma ve kozmetik onarımlar için hangi deney programlarının uygulanmasının gerekli olduğu ve yorum raporlarının niteliği gibi.

Yine, geleneksel taşıyıcı sistemlerin malzeme ve yapım tekniklerinin, strüktürel bozulma nedenlerinin ve konsolidasyon malzeme ve tekniklerinin limitleri ve tanımlanmaları konularındaki bilgiler, inşaat mühendisleri arasında yayılmalı ve

genelleştirilmelidir.

Yenileme ve replika üretimi yerine, öncelikle **özgün olanı koruma ve konservasyon** ağırlıklı iş kalemleri ve birim fiyatlarının varlığı, birim fiyat listelerindeki revizyonlarla sağlanmalıdır. Bu konuda T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü bazı çalışmaları başlatmıştır. İBB-KUDEB’in yapılanması ve çalışmaları, bu ilkeler doğrultusunda üç yıldan bu yana sürmektedir. Sir Bernard Feilden’in, Cesare Brandi’nin zor anlaşılan ve pratik mimari korumada nasıl uygulanacağı tartışmalı olan restorasyon teorisini, ‘restorasyon’ yerine ‘tarihi yapıları yapılacak müdahale dereceleri’ olarak formüle etmesi; kuramsal bulanıklığa açıklık getirmiştir. Dünya kendisinden çok şey öğrenmiştir ve öğrenmeye devam etmektedir. Bizler de eğitimimizde restorasyonun yanı sıra diğer müdahalelerin de birlikte olabileceğini, ilk kez 1982 yılında yayınlanan “*Conservation of Historic Buildings*” adlı kitabından okuduk. Kendisini şükran duygularımızla ve saygıyla anıyoruz.

REFERANSLAR

- 1- Feilden, B.M., 1970, *An Introduction to Conservation*, UNESCO, Paris.
- 2- Feilden, B.M., 1982 (2003), *Conservation of Historic Buildings*, Elsevier, London.
- 3- Feilden, B.M., Jokilehto, J., 1993, *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, ICCROM, Rome.
- 4- Gazzola, P., 1969, *The Past in the Future*, ICCROM, Rome.
- 5- Harvey, J.H., 1972, *Conservation of Buildings*, Baker, London.
- 6- ‘Sir Bernard Feilden 1919-2008: A Monument to Building Conservation’, 2009, *Journal of Architectural Conservation*, Volume:15, No:1, March, 5-24.

HISTORICAL ENVIRONMENT AND SULEYMANIYE IN TERMS OF NATIONAL LEGISLATIONS

ABSTRACT

Through the activities that we have conducted and accomplished so far in accordance with the Resolution numbered 660 -accepted by the Higher Council of the Preservation of Cultural and Natural Assets on November 5th, 1999- as the Directorate for the Conservation of Historical Environment at Istanbul Metropolitan Municipality, it's aimed to preserve and develop both the historical urban structure and our public memory, while strengthening the cultural identity and improving the city quality.

Today, the inventory of our immovable cultural properties, whether they are standing or not, should be considered in both historical process and continuity, as a whole. For the restoration projects and implementations of these properties, priority should be given absolutely to the existing ones. However, the inventory of the lost immovable cultural assets and their projects should also be completed and an adequate programme for the implementation should be determined in this process.

The context of this article was formed by the definition of 'reconstruction' in the Resolution numbered 660 as mentioned above and the criteria applied in survey, reconstitution and restoration / reconstruction projects of civil architectural examples in *Süleymaniye* -located in Fatih district accepted as the heart of Istanbul called *Suriçi* and also referred as *Nefs-i İstanbul* in Turkish culture and declared as a renovation site by the Council of Ministers- in accordance with the current national legislations and decisions of the Preservation Boards.

660 Sayılı İlke Kararı Çerçevesinde TARİHİ ÇEVRE ve SÜLEYMANIYE

Korunması gerekli taşınmazlarla ilgili proje ve uygulamalara ilişkin kriterler Yüksek Kurul'un ilke kararları ile tanımlanmıştır.

1. 660 Sayılı İlke Kararı, Rekonstrüksiyon

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun amacı; 1.maddesinde, "bu kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlemler ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir." şeklinde yer almaktadır.

Korunması gerekli taşınmazın niteliği ise; kanunun 6.maddesinin (a) bendinde "korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19.yy sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, ve (b) bendinde "belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm

Bakanlığı'nca korunmalarına gerek görülen taşınmazlar" şeklinde ifade edilmiştir.

51.maddede Koruma Yüksek Kurulu'nun kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekli tanımlanmakta ve (a) bendinde "korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde, uygulanacak ilkeleri belirlemek" olarak görev tanımı yapılmakta;

57.maddede ise "Koruma Bölge Kurulları, Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla görevli ve yetkilidir." şeklinde en açık ifadeyle belirtilmektedir.

Koruma kanununda açık bir şekilde ifade edildiği üzere, korunması gerekli taşınmazlarla ilgili proje ve uygulamalara ilişkin kriterler Yüksek Kurul'un ilke kararları ile tanımlanmıştır.

Bu kapsamda taşınmaz kültür

varlığının tespiti, tescili ve sonrasında proje, bakım-onarım gibi hususlarda en belirleyici ve yönlendirici ilke kararı, 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararı olarak görülmektedir. 660 sayılı İlke Kararı'nın açıklama kısmında "Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında en önemli sorun, yapılacak müdahalenin niteliğidir. Her yapının kendine özgü sorunları olduğu için tüm yapıları kapsayacak ve müdahale biçimini belirleyecek genel sınıflandırmaların uygulamada yanlış sonuçlar verdiği saptanmıştır. Bu nedenle kurul kararlarına temel olacak ilkeler ve müdahale biçimlerine daha uygun olduğu kabul edilen aşağıdaki tanımlar yapılmıştır." denmektedir.

Yapı grupları ise ikiye ayrılarak, 1.ve 2. grup yapı tanımları getirilmiştir.

1.grup yapılar; " Tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleri ile korun-

* Y.Mimar (Rest. Uzm.) CEM ERİŞ İBB Tarihi Çevre Koruma Müdürü, İstanbul 4 Numaralı KTVK Bölge Kurulu Üyesi, e-posta: cem.eris@ibb.gov.tr

ması gerekli yapılar”

2. grup yapılar; “Kent ve çevre kimliğine katkı da bulunan ... yapılar” şeklinde tanımlanmışlardır.

I. Müdahale Biçimleri'nin 1. ve 2. maddelerinde mevcut taşınmazlara ilişkin bakım - onarım esasları; 3. maddede ise yeniden yapma “Rekonstrüksiyon” ilkeleri belirlenmiştir. Bu yazımızda, özellikle üzerinde duracağımız husus olan bu madde çerçevesinde, Süleymaniye'deki uygulamaları örnekleriyle değerlendireceğiz ve yeni önerilerde bulunacağız.

3. maddede çok açık ifade edildiği şekliyle;

Rekonstrüksiyon, “tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescilli yapılamamış ve/veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından eldeki mevcut belgelerden;

■ yapı kalıntısı

■ rölöve

■ fotoğraf

■ her türlü özgün yazılı-sözlü görsel arşiv belgesi vb. den yararlanmak suretiyle,

■ kendi parsellerinde

■ daha önce bulunduğu yapı oturum alanında

■ eski cephe özelliğinde

■ aynı kitle ve gabaride

■ özgün plan şeması

■ malzeme

■ yapım tekniği kullanılarak kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon uygulamasının koşulsuz sağlanması” şeklinde tanımlanmaktadır.

İşte idarelerin, mimarların, uzmanların ve akademisyenlerin üzerinde tam olarak ittifak edemediği, bölge kurullarının da aldıkları kararlarla fikir birliğinde olmadığı anlaşılan bu hususta konuyu daha açık ve anlaşılır hale getirmek amacıyla, yukarıda kanununun ilgili maddelerini hatırlayarak bir tespit ve analizde bulunduğumuzda; rekonstrüksiyona konu taşınmazları 2 gruba ayırabilir ve tereddütlerle bu cihetten bir açıklama getirebiliriz.

A. Tescilli Gruptaki Taşınmazlar

1. Koruma Bölge Kurulları'nca tescilleri yapılmış olan,

■ asgari olarak rölöveleri alınarak belgelenmiş, ayakta ve kullanılan mevcut taşınmazlar,

■ onaylı restorasyon projeleri doğrultusunda onarılmış taşınmazlar,

■ KUDEB yönetmeliği doğrultusunda bakım - onarımları yapılmış olan taşınmazlar,

2. Koruma Bölge Kurulları'nca tescilleri yapılmış olan,

■ tescil fotoğrafları dışında belgeleri olmayan,

■ ayakta-mevcut, kullanılan veya kullanılmayan taşınmazlar,

3. Koruma Bölge Kurulları'nca tescilleri yapılmış olan,

■ belgelenmesi yapılamamış ve

Tüm sit alanlarının Koruma Amaçlı İmar Planları hazırlanmalı ve tamamlanmalı; ilgili idareler, odalar, STK'lar ve Koruma Bölge Kurulları bu konuda gerekli işbirliğinde bulunmalıdır.

mail-i inhidam durumunda olan,

■ kullanılmayacak seviyede kısmen yıkık, kısmen ayakta olan mevcut taşınmazlar,

4. Koruma Bölge Kurulları'nca tescilleri yapılmış olan,

■ belgelenmesi yapılamadan çeşitli sebeplerle (yangın, kaçak yıkım, vb.) ortadan kalkmış olup

■ arsa halinde bulunan taşınmazlar.

Yukarıda 4 grupta belirlenen söz konusu taşınmaz kültür varlığı yapıların, kendi özelliklerine ve özel durumlarına bağlı olarak, 660 sayılı İlke Kararı'nın “I. Müdahale Biçimleri” maddesinde,

1. Bakım

2. Onarım

a. Basit Onarım

b. Esaslı Onarım (Restorasyon)

3. Yeniden Yapma

(Rekonstrüksiyon)

şeklinde tanımlanan müdahaleler kapsamında restorasyonları gerçekleştirilebilecektir.

Bugün İstanbul'da faal 8 adet Koruma Bölge Kurulu, bu ilke kararına uygun kararlar almakta birlik içindedirler.

B. Tescilleri Yapılamadan Çeşitli Nedenlerle Ortadan Kalkmış Olan Taşınmazlar

Müdahale şeklinde, uzmanların, akademisyenlerin, mimarların ve koruma bölge kurulu üyelerinin farklı düşündüğü bu gruptaki taşınmazlar ise, öncelikle 660 sayılı İlke Kararı'nın yukarıda açıklanan I/3 maddesindeki kriterler doğrultusunda rekonstrüksiyonları yapılacak taşınmazlardır. Bu gruptaki yapıların niteliği, esas itibarıyla yukarıda yaptığımız tasnif A/4'te durumlarını belirttiğimiz yapılardan bir fark göstermemektedir. Sadece tescilleri yapılamadan ve tam olarak belgelenmeden ortadan kalkmışlardır.

Bu açıdan, bundan 50 sene önce tescil edilemeden ve belgelenmeden yanarak ortadan kalkan bir ahşap yapı ile geçen hafta yanarak ortadan kalkan belgelenmesi tamamlanmamış ancak tescilli bir yapı, müdahale biçimi itibarıyla aynı grupta yer almaktadırlar. Dolayısıyla A/4'te belirttiğimiz ve 660 sayılı İlke Kararı'nın I. Müdahale Biçimleri / 2) Onarım / b) Esaslı Onarım (Restorasyon) maddesi kapsamında diğer restorasyon usulleri içinde zikredilen Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon) uygulanacaktır.

Nitekim ilke kararı da, esasen buna bir bütün olarak ve aynı şekilde yaklaşmakta, “IV) Yok Olan Tescilli Yapılara İlişkin Esaslar” maddesinde, “... korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesi gerekli olmasına rağmen tescil aşamasından önce herhangi bir nedenle yok olan yapılar için; bu ilke kararındaki I. Müdahale Biçimleri / 3. maddedeki yeniden yapma koşullarının geçerli olduğuna...” diyerek konuya açıklık getirmektedir.

O halde 1/5000 - 1/1000 ölçek-

li koruma amaçlı imar planlarında da “*kayıp kültür varlığı*” lejandıyla belirtilen söz konusu taşınmazların tescillerinde, rekonstrüksiyon projelerinin değerlendirilmelerinde ve onayında sıkıntıların kaynağı nedir?

Daha önce de belirttiğim gibi, sorun, gerek 2863 sayılı Kanun gerek de Yüksek Kurul ilke kararlarında açıkça belirtilse de; söz konusu yapıların tarihsel, simgesel, anı ve estetik değerleriyle kent ve çevre kimliğine olan katkılarının göz ardı edilmesidir.

Bu coğrafyada bizi biz yapan ancak büyük bir kısmı yok edilen ve ortadan kaldırılan kültür varlıklarımızı göz ardı ederek, sadece bütünden geriye kalan mevcut taşınmaz kültür varlıklarımız üzerinden kimlik ve kültürümüzü okumaya, anlamaya, açıklamaya çalışmak; pek çok eksik ve yetersiz değerlendirmelerle şehircilik, mimarlık ve somut olan - olmayan kültür tarihimizin ortaya konmasında ve gelecek için yeniden yorumlanmasında hatalara düşülmesine sebep olmaktadır ve olacaktır.

Şehrin sokaklarında gezerken gördüğümüz bir küçük hazinenin tek başına bulunduğu noktada bir manası ve değeri olsa da, ölümün sosyal ve kültürel mesajını tamamen bize özgü bir mimari ve plastik estetik içinde günümüz taşıyan bu hazirelerin aslında yitip bir külliye, mescidin, medresenin veya tekkenin bir parçası olduğunu göz ardı etmek, bu yapıların müdavimleri olan dedelerimizi eksik olarak anlamak ve algılamak olacaktır.

Bugün mevcut ve kayıp taşınmaz kültür varlığı envanterimiz, tarihsel süreç ve devamlılık içinde bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Restorasyon uygulamalarında mutlaka öncelik mevcutlara verilmeli; ancak kayıp taşınmaz kültür varlığı envanteri ve projeleri de bu süreçte tamamlanmalı ve uygulamalar için gerekli program belirlenmelidir. Tabii ki Kültür ve Turizm Bakanlığı da üzerine düşeni yapmalıdır. Başka bir yazımızda da bu konuyu detaylandırarak önerilerde bulunmaya çalışacağız.

O halde, yapılması gereken belgeleme çalışmaları;

■ Yazılı, görsel tüm kaynakların ortaya konması,

■ Kamu ve özel arşivlerdeki tüm görsel ve yazılı belgelerin araştırılması,

■ Tarihi harita ve hava fotoğraflarından özgün doku, yapı ve çevrenin tespit ve tanımı,

■ Seyahatname, hatırat, vb. kaynaklar ve bugün hayatta olan görgü şahitlerinin tespit ve tanımları,

■ Vakfiyelerin araştırılması ve ortaya konması,

■ Tüm bunların değerlendirilmesi sonucu bir restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon projesinin hazırlanması ve uygulanması şeklinde sıralanabilir.

Nitekim, İBB Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü’nce projelendirme çalışmaları devam eden Süleymaniye Yenileme Alanı Mimari Avan ve Restorasyon Projeleri kapsamında; konu tamamen yukarıda belirtilen yaklaşımla ele alınmakta olup, taşınmaz kültür varlıklarının koruma projeleri için kriterler belirlenmiştir.

Uygulamaya dönük olarak teknik ve hukuki önerilerimiz;

1 Mevcut tescilli kültür varlıklarımızın envanteri bir an önce tamamlanmalı; ilgili idareler ve Kültür ve Turizm Bakanlığı bu konuda gerekli işbirliğinde bulunmalıdır.

2 Mevcut tescilli kültür varlıklarından projelendirilmemiş olanların tamamının, mülkiyetlerine bakılmaksızın, rölöve, restitüsyon ve mümkünse gerekli restorasyon/rekonstrüksiyon projeleri yapılmalı, en azından rölövelerinin alınması koşulsuz sağlanmalı; tüm kentsel sit alanlarında -özellikle Fatih, Tarihi Yarımada Yönetim Planı’nda- bu husus açık bir eylem olarak tanımlanmalıdır. Finansman için, mevcutların yanında yeni kaynaklar oluşturulmalıdır. Uygulama süreci ise, kesinlikle -ister kamu ister özel mülkiyet olsun- devlet malı niteliği göz önünde tutularak, yapı başıboş bırakılmaksızın çözümlenmelidir. Bu hususta gerekirse yaptırımlar uygulanmalı, kentsel kalitenin artmasından oluşacak nemanın

proje ve uygulama finansmanının temininde kullanılması sağlanmalıdır. Bu açıdan da 5366 sayılı kanunun revize edilmesi ve 2863 sayılı kanunla beraber yeniden ele alınması düşünülmelidir.

3 Tüm sit alanlarının Koruma Amaçlı İmar Planları hazırlanmalı ve tamamlanmalı; ilgili idareler, odalar, STK’lar ve Koruma Bölge Kurulları bu konuda gerekli işbirliğinde bulunmalıdır. Bu planlar kapsamında mevcut taşınmazların tespiti, envanterlenmesi ve tescillenmesinin yanında; kayıp kültür varlıklarının envanteri ve haritası çıkarılarak planlara işlenmelidir.

4 Ayrı bir lejantla planlarda yer alan “kayıp kültür varlıkları”nın, Koruma Bölge Kurulları’na tescilleri yapılmalı; kısa - orta - uzun vadeli eylem planları ile rekonstrüksiyon yol haritası hazırlanmalıdır. Bu kayıp eserlerin yerinde yapılmış olan -yasal olsun olmasın- tüm yapıların fiziki ömürlerinin sonunda, yerlerine, şartları sağlayan kayıp kültür varlıklarının tekrar inşa edilmeleri temin edilmelidir.

5 Her kimin mülkiyetinde ve tasarrufunda olursa olsun, menşei vakıf olan -mevcut olsun ya da olmasın- kültür varlıklarının tamamının Vakıflar Kanunu kapsamına alınarak vakıf hukukuna iadesi sağlanmalı; ancak kullanımlarıyla ilgili Koruma Bölge Kurulları’na onaylanacak restorasyon projeleri doğrultusunda kamuda ya da özelde kullanımları da göz ardı edilmemelidir. Çeşmelerin İBB, İSKİ, ilçe belediyeleri, vakıf, hazine ya da özel gibi farklı mülkiyetlerde olmasının da, su mimarimizin en önemli unsurları olan bu yapıların korunmasını ne kadar zorlaştırdığı ortadadır.

6 Menşei vakıf olan taşınmaz kültür varlıklarının tespit, tescil, envanter, bakım - onarım, restorasyon, vb. hususlarında karar vermek üzere, müstakil bir *Vakıf Taşınmaz Kültür Varlıkları Koruma Kurulu* oluşturulmalıdır. Mevcut bölge kurullarından farklı olarak, bu kurulun uzmanlık, çalışma ve toplantı esasları yeniden belirlenmelidir.

7 Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mevzuatı ile beraber, teknik kapasite ve donanımı ile teşkilat yapısı yeniden ele alınmalı; vakıf eserlerinin restorasyonuna yönelik olarak kendi KUDEB'leri bünyesinde eğitimi de barındıran araştırma - geliştirme, üretim, onarım, malzeme, analiz, laboratuvar birimleri ivedilikle oluşturulmalıdır.

Bu kapsamda, vakıf eserlerinin düzenli ve sürdürülebilir bakım - onarımları; Vakıflar bünyesinde

de oluşturulacak, uzmanlardan oluşan restorasyon - onarım ekiplerince, esaslı onarım şartlarının oluşmasına fırsat vermeden, periyodik olarak, daha mobil, ekonomik ve bilimsel bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Eğitim-öğretim sahası (*mimari, şehircilik, sanat ve mimarlık tarihi, sosyal ve hukuk boyutları da dahil*) Vakıf Eserleri olan bir Vakıf Üniversitesi kurulmalıdır.

8 Vakıf menseli kayıp kültür varlıklarının koşulsuz rekonstrüksiyonunun sağlanacağı yeni bir tescil grubu oluşturulmalıdır. Vakıf ruhu ve mevzuatı gereği, esas olanın hayrat ve akar nevindeki -mevcut olsun ya da olmasın- tüm kültür varlığı nitelikli taşınmazların rekonstrüksiyonu koşulsuz sağlanmalıdır. Belgeleme hususunda, yeterli verisi olmayan vakıf hayrat ve akarlarının parsellerinde ise, vakfedenin amacına uygun aynı veya yakın bir fonksiyonla yeni yapının inşası temin edilmelidir.

2. Tarihi Çevre ve Süleymaniye

İstanbul'un kalbi mertebesinde olan ve kadim kültürümüzde Nefs-i İstanbul olarak geçen Suriçi İstanbul-Fatih ilçesinde bulunan, Bakanlar Kurulu kararıyla yenileme alanı ilan edilen Süleymaniye'de mevcut mevzuat ve Koruma Kurulları'nın kararları doğrultusunda; sivil mimari örneği (SMÖ) yapıların rölöve, restitüsyon, restorasyon/rekonstrüksiyon projeleri, aşağıda belirtilen ve özetlenen kriterler doğrultusunda, İBB Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak projelerimizi 4 başlıkta ele alabiliriz.

Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü Proje Çalışmaları (2001-2010)

- A- Biten Projeler
- B- Devam Eden Projeler
- C- İhale Hazırlık Çalışmaları Süren Proje Konuları
- D- Koordinasyon ve Sekreterya-sı Yapılan Proje ve Konular

A- Biten Projeler (2001-2010)

- Proje Sayısı: 56 (306 parsel için)
- Proje Maliyeti: 11.335.570 TL

B. Devam Eden Projeler

- Proje Sayısı: 23 (403 parsel için)
- Proje Maliyeti: 5.862.902 TL

C. İhale Hazırlık Çalışmaları Süren Proje Konuları

- Proje Sayısı: 26

D. Koordinasyon ve Sekreterya-sı Yapılan Proje ve Konular

- 1 İstanbul Sit Alanları Alan

Süleymaniye'de KUDEB tarafından kullanılan Kayserili Ahmet Paşa Konağı, bakım-onarım kapsamında değerlendirilmiştir.

Başkanlığı Sekreterya-sı ve Yönetim Planı Kontrol Teşkilatı görevi

2 İstanbul Yenileme Alanları Projeleri Tetkik ve Başkanlık Onayı Süreci Sekreterya-sı

3 İBB Koruma Kurulu Temsilci Üyelerinin Koordinasyonu

4 İstanbul UNESCO Dünya Miras Alanları İBB Sekreterya-sı

5 Tarihi Kentler Birliği Koordinasyonu

6 Yapı İşleri Müdürlüğü'nce Uygulama İhaleleri Gerçekleştirilen Projeler

Ahşap yapı proje çalışmalarından örnekler

7 Süleymaniye Yenileme Alanı
Proje yaklaşımımızı 3 başlıkta
toplayabiliriz:

- I. Tescilli sivil mimarlık örneği yapı parselleri
- ii. Avan proje parselleri
- iii. Tescile öneri parseller

I. Tescilli sivil mimarlık örneği yapı parselleri

I.A. Bakım - Onarım:

Bakım - onarım kapsamında yapılacak müdahaleler ile, yıkmadan restorasyonu mümkün olan SMÖ yapılar (Kayserili Ahmet Paşa Konağı gibi)

I.B. Rekonstrüksiyon:

I.B.1. Esaslı onarım kapsamında, konservasyonu mümkün olan özgün malzemeleri ve mimari elemanları yeniden kullanılmak üzere, restitüsyon projesi ve 660 sayılı İlke Kararı dikkate alınarak, kendi kontur ve gabarisinde, özgün plan özellikleri, malzeme ve detayları aynen korunarak rekonstrüksiyonu gerçekleştirilecek olan SMÖ yapılar

I.B.2. İlgili Koruma Bölge

Kurulu'ndan izinli/izinsiz yıkılmış, bugün parselinde mevcut olmayan, Kurul arşivinde yer alan onaylı/onaysız rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ve diğer belgelere dayanılarak rekonstrüksiyonu gerçekleştirilecek olan SMÖ yapılar

I.B.3. İlgili Koruma Bölge

Kurulu'ndan onaylı restorasyon projesi bulunan ve bu proje doğrultusunda (veya projesine aykırı da olsa), yerinde 660 sayılı İlke Kararı'nda tanımlanan rekonstrüksiyon prensiplerine aykırı olarak, betonarme uygulama yapılmış bu-

Kayserili Ahmet Paşa Sokağı'nda betonarme rekonstrüksiyonu yapılmış olan bir SMÖ

Avan proje kapsamında Taş Tekneler Sokağı Silueti

lunan SMÖ yapı parsellerinde, Kurul arşivinde yer alan onaylı/onaysız rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ve diğer belgelere dayanılarak, restitüsyon projesi ve 660 sayılı İlke Kararı doğrultusunda rekonstrüksiyonu gerçekleştirilecek olan SMÖ yapılar

II. Avan proje parselleri

Onaylı Koruma Amaçlı İmar

Planı'na göre; Süleymaniye Yenileme Alanı'nda kalan yeni yapılara ait avan projelerin hazırlanmasına ve uygulamanın şekline, onaylı plan doğrultusunda, yine ilgili Koruma Bölge Kurulu karar verecektir.

III. Tescile öneri parseller

Koruma Yüksek Kurulu'nun 660 sayılı İlke Kararı doğrultusunda, alanda projelendirme sürecin-

de mevcut Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yapılanma koşulları belirlenen, ancak yapılan araştırmalarda bulunan belgelere dayanılarak tescile değer nitelikler taşıdığı anlaşılan parsellerin; Koruma Kurulu'na tescil ettirilerek, restitüsyon doğrultusunda rekonstrüksiyon projeleri hazırlanmaktadır.

Süleymaniye'de tescil edilemeden ortadan kalkan bir SMÖ. TÇKM tarafından 2010 yılında ilgili Koruma Kurulu'na tescili yaptırılmıştır.

Sonuç Olarak;

İBB Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü olarak, 660 sayılı İlke Kararı doğrultusunda yürüttüğümüz ve tamamladığımız tüm çalışmalar sayesinde, tarihi şehir dokusunun ve hafızamızın koru-

narak geliştirilmesi, kültürel kimliğimizin güçlendirilmesi ve kentsel kalitenin artırılması yönünde atılan adımlar devam etmektedir. Ancak Koruma Bölge Kurulları'nın çalışmalarını da

kolaylaştırmak ve hızlandırmak amacıyla, yukarıda öneriler bölümünde 8 maddede özetlemeye çalıştığımız düzenlemelerin de bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Müdürlüğümüzün tarihi çevreye ilişkin yürüttüğü proje çalışmaları için:
<http://www.ibb.gov.tr/sites/Tarihicevre/Pages/AnaSayfa.aspx> adresini ziyaret edebilirsiniz.

THE RESTORATION OF THE CHURCH FLOOR MOSAICS IN KIZKALESİ, MERSİN ABSTRACT

Kızkalesi (İç Kale / Inner Fortress) excavation and cleaning work was conducted by the Ministry of Culture and Tourism of Turkey, General Directorate of Monuments and Museums in the town called Kızkalesi, located in İcel province in Erdemli district, in 2001. Kızkalesi is located on an island very close to the mainland within the boundaries of the ancient city Korykos. After the excavation work, the Ministry of Culture has decided to evaluate the field in the form of an open-air museum. The restoration project of the mosaics that are discovered during the excavations was prepared with the aim of the in situ conservation.

Mosaics form a part of the architecture. Therefore, if you have enough data, in situ conservation of the mosaics should be considered in conjunction with the architecture. During the studies at Kızkalesi, restoration implementations on not only the mosaics but also the architectural elements on the site were carried out. The project, started as a mosaic restoration work in this way turned into an archaeological site conservation. The planning of the whole archaeological area is a key factor for the sustainable conservation of the pieces.

Mersin Kız Kalesi'nde Bulunan Kilise Taban Mozaiklerinin Restorasyonu

Kız Kalesi mozaiklerinin restorasyonu, sadece mozaik restorasyonu olarak değil; bir “arkeolojik alan konservasyonu” olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Bu doğrultuda mozaikler, duvarlar, yer döşemeleri ve antik yolun da arasında bulunduğu bütün alanın restorasyonu gerçekleştirilmiştir.

1. Tarihçe

İçel ili, Erdemli ilçesi, Kızkalesi beldesinde bulunan Kız Kalesi'nde (İç kale) yapılan temizlik kazısı çalışmaları, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 2001 yılında gerçekleştirilmiştir.¹

Kızkalesi beldesi, Korykos Antik Kenti sınırları içerisindeki karaya çok yakın bir ada üzerinde bulunmaktadır.

Korykos ismine ilk kez III. Anti-

okhos zamanında, M.Ö. 197'de rastlanır. Ancak, nekropol buluntularından da anlaşılacağı gibi, M.Ö. 4.yy'a ait eserler kentin daha önce kurulduğunu işaret eder. M.Ö. 1.yy'da bastırdığı sikkelerle bağımsız olduğunu gösteren Korykos Kenti, M.Ö. 72'de Roma egemenliğine girmiş; hem Roma hem de Bizans döneminde önemli bir liman kenti olmuştur. İç kale, Bizans döneminde yapılmış ve 11.yy sonu - 12.yy ortalarında tamamlanmıştır. Kale, 1361 yılında Kıbrıs Krallığı'nın koruması altına girmiş; 1448 yılında Karama-

noğlu Beyliği'nin buyruğuna geçmiş ve son olarak da Osmanlı topraklarına katılmıştır.² Kalenin karaya en yakın mesafesi 400 metredir. Kız Kalesi'nin yapımında, üzerinde yer aldığı adanın ölçüleri ve topografyası, kalenin mimari şeklini almasında önemli bir faktör oluşturmaktadır.

Birçok gözetleme kulesinin bulunduğu kale, Akdeniz kıyısındaki Korykos kenti ve dış kalenin (karadaki kale) savunmasına yardımcı olmak amacıyla yapılmış bir gözetleme ve ön savunma kalesi niteliği taşımaktadır.

* CELALLEDDİN KÜÇÜK, Konservatör, e-posta: info@artrestorasyon.net

¹ Kazı çalışmaları İçel Müzesi adına, Arkeolog F.Güler GÜRKAN başkanlığında, Araştırmacı Yaşar ÜNLÜ'nün katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Projeyi Gerçekleştiren Ekip:

Proje başkanı : Celaleddin Küçük / Konservatör, N.Mine Yar / Konservatör

Alan sorumlusu : Emine Karaman / Restoratör, Coskun Köysü / Antropolog

Restoratörler : Fatih Bölükler, Elif Topaç, Seren Aydınalp, Hülya Nilgün, Rahime Çalışkan, Emre Tunçdemir, Emrah Pamuk

Tekniker : Rifat Güllüce

Usta : Süleyman Ceylan

İşçiler : Doğan Küçük, Halil Çelik, Osman Çopur, Halil Kundakçı, Adem Vurur, İmdat Kahraman, Veli Avcı, Adem Bölük, Yasin Çopur

² Ünlü, Y., 2008, "Kız Kalesi (KORYKOS) Mozaikleri Kültürler arasında bir bağlantı: Mozaik", *AIMC XI.ULUSLARARASI MOZAİK KONGRESİ BİLDİRİLERİ*, (07-10 Ekim 2008, Gaziantep – Türkiye).

2. Kazı Çalışmaları ve Mozaik Teknikleri

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından açık hava müzesi olarak kullanılması planlanan kalede, 2001 yılında yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkartılmış olan yapı topluluğu ve içerisinde bulunan mozaikler, arkeolojik açıdan korunması çok önemli bir alan oluşturmaktadır. Gerek bir kale içerisinde ele geçirilmesi gerek de günümüze kadar bir şekilde korunmuş geniş bir alan olması, bu önemi daha da artırmaktadır. Bazı bölümlerde, mozaiklerin, döneminde Opus Sectile tekniğinde değiştirildiği (*Opus tessellatum olan yere Opus Sectile mozaiklerin yapıldığı*) öngörülmektedir. Kazılar sonrasında ortaya çıkartılan yapı topluluğu içerisinde bulunan mozaiklerde iki farklı teknik kullanılmıştır. Bunlar:

2.1. Opus Tessellatum³
Yapı topluluğunun 3, 4, 9, 10, 14 ve 15 numaralı odalarında, Opus Tessellatum tekniğinde mozaikler kullanılmıştır. Mozaiklerde genellikle geometrik desenler uygulanırken; yer yer kuş tasvirlerinin bulunduğu figürler, herhangi bir düzen gözet-

meksizin mozaiklerin arasına serpiştirilmişlerdir.

2.2. Opus Sectile⁴

6, 12 ve 17 numaralı odalarda, Opus Sectile kullanılmıştır. 17 numaralı odada bulunan opus sectile tamamen yok olmuştur ve kalan orijinal harç tabakasındaki izler, bu bölümde bize opus sectile kullanıldığını göstermektedir. 6 numaralı odada, farklı kullanıma dayalı mimari değişiklikler nedeni ile mevcut döşemenin üzerine ilave duvarlar yapılmıştır.

3. Mozaiklerde Gözlenen Bozulmalar

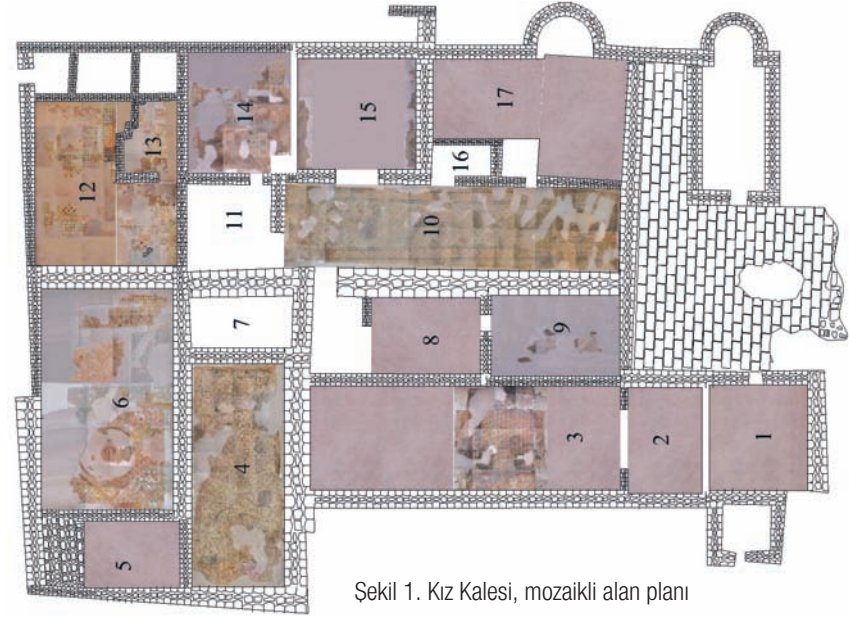
Kazısı yapılan mozaiklerin Kale içerisinde in-situ olarak korunması projesi, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından uygun görülmüştür.⁵ Ancak, eserler 2006 yılında başlayan in-situ restorasyon çalışmalarımıza kadar çeşitli bozulmalara maruz kalmıştır. (Resim 3). Bunlar:

3.1. Restorasyon çalışmalarının geç başlaması

Restorasyon çalışmalarının, 2001 yılında kazıların yapılmasından çok sonra (2006 - 2007) başlaması nedeni ile koruma önlemi olarak alınan yetersiz tedbirler, eserin bozulma sürecini çok daha fazla etkiler duruma gelmiştir.

3.2. Kazı sonrasında alınan yetersiz koruma önlemleri

Kazılar sonrasında mozaiklerin üzeri naylon ve kum ile örtülmek sureti ile koruma altına alınmıştır. Ancak nay-

Sekil 1. Kız Kalesi, mozaikli alan planı

lon örtülen yüzeyde, zeminden gelen su, hareketlerinin iletilmemesi nedeni ile mozaik yüzeyinde yoğunlaşma sebep olmakta ve **sera etkisi** yapmaktadır. Bunun sonucu olarak:

- Ortam mikroorganizmalar, böcekler ve bitkiler için yaşam alanı oluşturmaktadır.
- Nem ve suyun sürekli olarak naylonun altında kalması, ısıya

³ Sanatsal adı Roma dilinde "tessellate"den gelir. Çeşitli boyutlarda 2cm'ye kadar kübik veya farklı formda kesilmiş taşların bir araya getirilmesi ile yapılmaktadır. Vitruvio'ya göre, tesseralar çekiç ve örs ile elde kesilmiştir. Çok sert olmayan yarı sert kalker mermerler veya taşlar in çekiç ve örs ile tessera şeklinde kesilmesi ile oluşur. Yer mozaiklerinde, bordür ve zemin için kullanılan bir tekniktir. Zeminde küp şeklinde tesseralar kullanılırken; figürlerde, yapılacak figürün formuna uygun olarak, değişik formlarda (çokgen, üçgen, dikdörtgen, vs.) tesseralar kullanılır. Basit ve kompozit formlar elde edilebilir.

⁴ Taşların geometrik formlarından tanımlanır. Üçgen, kare, beşgen, altıgen yuvarlak gibi formlar büyük boyutlarda kesilerek kullanılır. Taşlar çeşitli büyüklüklerde kullanılmaktadır. Porfir ve serpantin gibi değerli ve farklı renklerle renklendirilmiş kompozisyonlardan oluşur. Vitruvio'ya göre, opus sectile tekniği, volkanik kayalar veya metamorfik kayalar kullanılarak taşların birbirine adapte edilerek büyük alanların doldurulması için planlanmıştır. Antik opus sectile'de, daha çok mermer örneklerle rastlanmaktadır. Erkolana'da, Cevri evinde, 40'tan fazla mermer çeşidi bulunmuştur.

⁵ T.C. Kültür Bakanlığı Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.10.2003 tarih ve 4929 sayılı kararı.

bağlı donma çözülme sonucu harçta parçalanma ve tesseralarda dağılmaya yol açmaktadır.

Bu sebeptendir ki kullanılan bu yöntem, korumanın ötesinde bozulmayı hızlandırmaktadır.

3.3. Doğal tahribatlar

3.3.1. Hayvanlardan kaynaklanan bozulmalar

Mozaikli alanın üzerinin yer yer açık olması nedeniyle özellikle kuşların (martı) asit içeren dışkıları mozaik yüzeyinde birikmiş ve kirlenmiştir. Ayrıca üzeri örtülü alanda, toprakta yaşayan böceklerin tessellatum ile nemden yumuşamış ve gevşemiş harç tabakası arasında yuva yapmaları nedeni ile, tessellatum tabakası hareket ederek tesseraların dağılmasına yol açmıştır.

3.3.2. Bitki hareketleri sonucunda oluşan bozulmalar

Özellikle mozaiklerin üzerinin naylon ile örtülmesi, bitkiler açısından yaz-kış ideal ortamın oluşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle özellikle otsu bitkiler için ideal yaşam alanı oluşmuş ve bu, bitki köklerinin tessellatumun altına ilerlemesine ve boşta olan tesseraların dağılmasına yol açmıştır.

3.3.3. Değişken iklim koşulları ile oluşan bozulmalar

Açık havada bulunan Kız Kalesi mozaikleri, kış aylarında şiddetli yağmurların görüldüğü, yaz aylarında ise aşırı sıcaklığın yaşandığı bir iklim kuşağında bulunmaktadır. Kışın oluşan don riski çok az olmasına rağmen; yaz döneminde sürekli olarak direkt güneş ışınlarına maruz kalan tesseralarda aşırı ısınma sonucunda kılcal çatlaklar, kabuklaşma veya tozuma şeklinde tessera yüzeyinde kayıplar oluşmaktadır.

3.3.4. Deniz suyundan oluşan bozulmalar

Kalenin denizin ortasında ve kışın metrelerce yükseğe çıkabilen dalgaların savurduğu deniz suyunun zerreciklerinin taşıdığı tuz nedeni ile sürekli tuz alışverişi yapan bir ortamda bulunması çeşitli doğal tahribatlara sebep olmaktadır.

Resim 3. Opus Sectile, restorasyon öncesi

Resim 4. Mozaiklerde oluşan çözüntüler

Resim 5. Mozaikler üzerinde bulunan mezar açıklıkları

3.4. Vandalizm ve insan sirkülasyonundan kaynaklanan bozulmalar

Kale'nin bir dönemde ziyaretçiye kontrolsüz şekilde açık olması, ziyaretçilerin bilinçli veya bilinçsiz olarak eserlere zarar vermesine yol açmıştır. Gelen ziyaretçilerin mozaikleri kırmaları veya sökmeleri sonucunda kayda değer oranda dağılma ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, sıklıkla rastlanan, tarihi eserden

hatıra alıp evlerinde saklamak amacıyla tesseraların alınması, büyük miktarda tesseraların kaybolması sonucunu doğurmuştur.

Çeşitli boyalar ve teknikler ile anılarını bırakmak için duvarlara yazılar yazılması, bir yandan esere zarar verirken diğer taraftan da görüntü kirliliği oluşturmaktadır.

Ayrıca kazı alanı sınırlarının kesin olarak belirlenmemiş olması, bilinçli olarak yapılan insan tahribat-

tının yanında, gelen ziyaretçilerin mozaiklerin farkına varmaması nedeni ile istemeden zarar verilmesi faktörünü de ortaya çıkarmıştır.

3.5. Eserin yaşam sürecinde ortaya çıkan deformasyon ve bozulmalar

Bazı mozaiklerde derin çöküntüler ve kayıplar gözlenmiştir. Bu tür bozulmalar, dönemde veya eserin toprak altında kalması aşamasında oluşan doğal bozulmalar olarak adlandırılabilir. Gözlenen çöküntüler, zeminde oluşan zayıflama veya

odaların altında bulunan su kanallarında oluşan çöküntülerden kaynaklanan oluşumlardır (Resim 4).

Bu durum yer yer büyük boyutta tessera kayıpları olarak gözlenirken; bazı alanlarda, kullanıldığı dönemde üzeri düzeltilerek kullanılmaya devam edilmiş olan, orijinal çöküntülerdir.

3.6. Bir dönem mezarlık olarak kullanımdan kaynaklanan bozulmalar

Kız Kalesi kazılarında birçok mezara rastlanmıştır. Mezar derinlik-

leri mozaik yüzeyinin üzerinde kalırken, bazı mezarlarda tesellatunun altına kadar devam eden derinliklere gömü yapılmıştır. Bu nedenle bazı bölümlerde mozaik katmanları yok olmuştur (Resim 5).

Mezarın içinde bulunan toprak tabakası daha yumuşak olduğu ve yer yer boşluklar bulunduğu için, mezarların etrafında bulunan tesellatum tabakasında mezarın içine doğru çöküntüler, kaymalar ve yerinden blok halinde oynamalar oluşmuştur.

4. Restorasyon Çalışmaları

4.1. Çalışmanın Amacı

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığımızın konservasyon uygulamaları için hazırlanmış olduğu yeni program çerçevesinde, kalenin bir açık hava müzesi haline getirilmesi amacıyla hazırladığı projeye göre; koruma önlemleri ve güvenliği sağlanmış bir ortamda mozaiklerin in-situ olarak konservasyonlarının gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

In-situ koruma, bütün alanın korunması ile başarıya ulaşabilecek bir koruma yöntemidir. Sadece objeye yönelik lokal çözümler, eserlerin gelecekte korunmasını riske edeceği gibi, geçici bir koruma yöntemi haline gelir.

Yukarıda sözü edilen bozulmalar nedeni ile Kız Kalesi mozaiklerinin restorasyonu, sadece mozaik restorasyonu olarak değil; bir “arkeolojik alan konservasyonu” olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Bu doğrultuda mozaikler, duvarlar, yer döşemeleri ve antik yolun da arasında bulunduğu bütün alanın restorasyonu gerçekleştirilmiştir.

4.2. Arkeolojik Alan Koruması Yol Haritası

■ Belgeleme

Fotoğraf

Çizim (ölçekli el çizimi ve AutoCAD)

■ Ön temizlik ve sağlamlaştırma

■ Restorasyon

a) Duvar ve döşemelerin restorasyonu

Duvarların restorasyonu
Döşeme olan alanların restorasyonu

b) Mozaiklerin restorasyonu

Opus sectile tekniğinde yapılmış olan mozaiklerin restorasyonu

Tessera tekniğinde yapılmış olan mozaiklerin restorasyonu

■ Son temizlik ve koruyucu önlemler

■ Koruma ve periyodik bakım

4.2.1. Belgeleme

Fotoğraf

Restorasyon uygulamasının başlamasından sonuna kadar, alanda dijital fotoğraf ve film çekilerek gerek alanın durumu gerek de uygulanan restorasyon projesi belgelenmiştir.

Çizim (ölçekli el çizimi ve AutoCAD)

Restorasyon uygulamaları sırasında ortaya çıkan veriler (duvarlar, döşemeler ve mozaikler), el çizimleri ve AutoCAD programı ile ölçekli çizimler yapılarak belgelenmiştir.

4.2.2. Ön temizlik ve sağlamlaştırma

Çalışmaların ilk aşaması olarak bütün alanda koruma

Resim 6. Duvarların restorasyonu

Resim 7. Yer döşemelerinin restorasyon çalışmaları

Resim 8. Döşemelerin restorasyon sonrası durumu

In-situ koruma, bütün alanın korunması ile başarıya ulaşabilecek bir koruma yöntemidir. Sadece objeye yönelik lokal çözümler, eserlerin gelecekte korunmasını riske edeceği gibi, geçici bir koruma yöntemi haline gelir.

amacı ile serilen kum ve naylonlar temizlenmiş olup takip eden aşamada yüzeyde bulunan kaba bitki temizliği ve alanın tamamında su ile ön temizlik yapılmış ve bu şekilde alan gerçek anlamda bozulma tespiti yapabilecek hale getirilmiştir.

4.2.3. Restorasyon

Arkeolojik alanın algılanabilmesi ve mozaiklerin daha iyi korunabilmesi için mimari unsurların restorasyonu öncelikle gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda yapılan uygulamalar iki grupta ele alınabilir:

4.2.3.1. Duvar ve döşemelerin restorasyonu

Duvarların restorasyonu

Yapının duvarları büyük oranda tahrip olmuştur. Bazı bölümlerinde dönemi konusunda emin olamadığımız yeni müdahaleler tespit edilmiş; bununla birlikte büyük oranda duvarların bozulduğu ve bu durumun mozaikler için risk oluşturduğu gözlenmiştir.

Kazılar sonrasında ortaya çıkarılan in-situ durumundaki duvarlar, moloz taş duvar diyebileceğimiz bir teknik ile yapılmış olan örgü sistemlerinden oluşmuştur (Resim 6). Taşların arasında bulunan toprak ve bitki kökleri temizlenmiş ve sağlamlaştırmak amacı ile boşluklara hidrolik bazlı kireç harcı ile dolgu yapılmıştır.⁶

Döşemelerin restorasyonu

Mozaikli alanların dışındaki, taş döşeme olarak kaplanmış olan (yaklaşık 4cm kireçtaşı plakalar) odaların bir bölümü daha iyi korunmuş durumda iken; diğer kısımlarda büyük oranda döşemelerin yok olduğu gözlenmiştir.

Yapı topluluğu ile şapel arasında kalan, dönemde üzerinin açık olduğunu düşündüğümüz yer döşemesi taş bloklarda da benzer sorunlar bulunmaktadır.

Döşemelerin mevcut olduğu alanlarda, taş döşemelerin altında bulunan boşluklar temizlenerek bu bölgeler hidrolik kireç harcı ile en-

Resim 9. Opus sectile, temizlik ve ön sağlamlaştırma çalışmaları

Resim 10. Restorasyon öncesi opus sectile'lerin durumu

Resim 11. 17 numaralı odada bulunan opus tessellatum

Resim 12. Döneminde mozaiklerin üzerine yapılan dolgular

Resim 13. Mozaiklerde gözlenen bitki kökleri ve verdiği zararlar

⁶ 1 ölçü taş tozu, 1 ölçü tuğla tozu, 0,5 ölçü mermer tozu, 0,5 ölçü pozzolana, 0,5 ölçü kaymak kireç, 0,5 ölçü hidrolik kireç (Bresciani)

Resim 14.
Malta 6001
enjeksiyonu

Resim 15.
Derin çöküntü
bulunan alan-
larda yerinden
kaldırma çalış-
maları

Resim 16.
Kaldırılan kı-
sımların orijini-
nal yerlerine
montajı

Resim 17.
Eksik bölümler-
de yapılan
dolgu çalış-
maları

jeksiyon yöntemi ile dolgu yapılmıştır. Eksik kısımlarda ise zeminin daha sonra hareketlenmesini önlemek amacı ile, döşemenin alt seviyesine kadar indirilen zemine blokaj döşeme yapılarak, kot farkı olacak şekilde hidrolik bazlı harç ile dolgu yapılmıştır (Resim 7,8).

4.2.3.2. Mozaiklerin restorasyonu Opus sectile tekniğinde yapılmış olan mozaiklerin restorasyonu

Alanın 6, 12 ve 17 numaralı odalarının tabanı opus sectile ile kaplıdır (Şekil 1; Resim 9, 10).

6 numaralı odada, daha önceki yıllarda kalenin ışıklandırılması çalışmaları için elektrik çekilmesi sırasında kuzeybatı - güneydoğu yönünde opus sectile'yi yok edecek şekilde, yaklaşık 50cm genişliğinde kanal açılmıştır. Bu nedenle, bu bölümde bulunan parçalar yok olmuştur.

12 numaralı odada, yapılışından sonraki dönemlerde farklı kullanım nedeni ile, opus sectile mozaiklerin bulunduğu alanların bir duvar ile bölüdüğü gözlenmiştir. Duvar opus sectile'ye zarar vermeden, üzerine yığma moloz taş duvar olarak yapılmış ve mozaik alanı, duvarın altında korunarak günümüze kadar ulaşmıştır. Arkeologlar ile yapılan görüşmeler neticesinde mozaiklerin üzerinde bulunan duvarların

Günümüze kadar korunmuş olan tessera dizileri, az miktarda da olsa, yerinde sağlamlaştırılarak koruma altına alınmıştır.

farklı dönem örgüleri olarak arkeolojik açıdan önemli olması nedeniyle, Mersin Müzesi uzmanlarının görüşleri doğrultusunda olduğu gibi korunması tercih edilmiştir.

17 numaralı odada, iz miktarda opus sectile ve yatak harcı kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir. Ancak temizlik çalışmaları sonrasında, odanın kuzey duvarı kenarında birkaç sıra şeklinde tessellatum gözlenmiştir (Resim 11). Bazı bölümlerinde çöküntüler görülmektedir.

Orijinal zemin, büyük oranda korunmuştur. Doğu, batı ve kuzey duvarları kenarında 4cm genişliğinde mozaik parçalarına rastlanmıştır. Bu durum, döneminde bu bölümde opus tessellatum tekniğinde mozaik olduğu ve daha sonra değiştirilerek opus sectile ile kaplandığı düşüncesini doğurmaktadır. Yaklaşık 5mm kalınlığında renkli tesseraların kullanılmış olması, tessera tekniğinde

yapılmış mozaiklerin figürlü olması ihtimalini düşündürmektedir.

Günümüze kadar korunmuş olan tessera dizileri, az miktarda da olsa, yerinde sağlamlaştırılarak koruma altına alınmıştır.

Opus sectile olan alanlarda, mozaik parçaları harç tabakasından ayrılmış ve büyük çoğunlukla boşa bulunmakta idi. Bu durum ziyaretçilerin taşları yerinden sökmeleri neticesinde daha da vahim boyutlara ulaşmıştır. Opus sectile mozaiklerinin bulunduğu bölümlerde, parçalar dağılmış ve büyük bölümü kaybolmuştur.

Bazı parçaların, daha önce yapılan onarımlar sırasında yapının duvarlarında çimento sıva içerisinde dolgu malzemesi olarak kullanılması dikkat çekicidir. Söz konusu parçalar duvarlardan alınarak, yerleri tespit edilebilenleri opus sectile'de yerine konmuş; tespit edilemeyenler ise koruma altına alınarak Mersin Müzesi'nin bilgisi dahilinde Kız Kalesi'ndeki depolara konmuştur.

Tessera tekniğinde yapılmış olan mozaiklerin restorasyonu

Yapının kalan bölümlerinde bulunan mozaikli alanlar tessera tekniği ile çalışılmış döşemelerdir. Bu bölümlerde yapılan restorasyon uygulamaları aşamalar halinde belirtilecektir.

■ Yüzeyde bulunan toprak tabakası ve küçük bitkilerin temizlenmesi

Öncelikle yüzeyde bulunan toprak tabakaları ve bitkilerin temizlenmesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Resim 12). Mekanik yöntemler kullanılarak yapılan çalışmalarda, bitkiler ve kökleri tessellatum'a zarar vermeden, bistüriler yardımı ile yüzeyden alınmıştır.

Odunsu bitkilerde, hem ağacın gövdesinin kesilmesi hem de tessellatum'un altına devam eden köklerinin ayıklanması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Resim 13). Ancak kökler, tesseraların tessera yatağı tabakasından tamamen ayrılmış olmaları nedeniyle, yapılan temizlik işlemini daha riskli bir hale getirdiğinden, birçok alanda bistüri ile çalışma zorunluluğunu doğurmuştur.

Bitki ve ağaç kökleri, harç katmanları arasında (*tessellatum ile setting bad veya setting bad-nucleus - nucleus ile rudus tabakaları arasında*) zaman zaman 1cm'yi bulan boşluklar oluşturmuştur.

Ulaşılabilen kısımlara kadar kökler temizlenmiş ve tekrar büyümelerini önlemek amacı ile ilaçlama yapıldıktan sonra bakır çiviler çakılmıştır.

Oluşan bu boşluklardan geniş olanlarına, hidrolik bazlı kireç harcı likit olarak hazırlanıp enjeksiyon yapılırken; kılcal çatlak ve boşluklarda Malta 6001 harcı ile enjeksiyon yapılmıştır (Resim 14).

■ Çöküntü olan kısımlarda bazı bölümlerin kaldırılarak tekrar yerine konması

3, 4 ve 10 numaralı odalarda bulunan mozaiklerin bazı bölümlerinde, derin çöküntüler ve buna bağlı çatlamlar gözlenmiştir. Çöküntülerin altında boşluk veya kanal olması ihtimali ve çöküntülerin stabil olmaması nedeni ile, bu bölümler lokal olarak yerlerinden kaldırılmışlardır. Bu işlem için öncelikle, tessellatum yüzeyine iki kat olmak üzere bez yapıştırılmıştır (Resim 15).

Çöküntünün olduğu kısımlarda, tessera dizileri arasında

Resim 18. Ortaya çıkan kanallar ve restorasyon çalışmaları

Resim 19. Facing ve enjeksiyon çalışmaları

Resim 20. AB 57 ve kağıt hamuru ile yapılan temizlik çalışmaları

0,5cm'ye varan çatlaklar oluşmuştur. Bu çatlaklar kullanılarak parçalara ayrılan mozaik yerinden alınmıştır. Kaldırılan parçaların arkasında bulunan ve bağlayıcılığını tamamen yitirmiş olan harç tabakaları mekanik yöntemlerle temizlenmiştir. Bu işlemden sonra, zeminde orijinal katmanlar ile aynı özellikte oluşturulan katmanların üzerine, kaldırılan bölümler tekrar yerleştirilmiştir (Resim 16).

■ **Boşlukların sağlamaştırılması**
Mozaiklerde bulunan orijinal boşlukların bir bölümü, doğal yollar ile oluşan orijinal boşluklar olarak tanımlanabilir. Diğer kısım ise alanın mezarlık olarak kullanıldığı dönemde açılan mezar yerlerinden kay-

naklanan boşluklardır.

Kız Kalesi'nde bulunan mozaiklerin bulunduğu alanda çok sık rastlanan sorunlardan birisi, mozaiklerin altında bulunan harç katmanlarında oluşan zayıflama, toprak kaybı veya kanallardan kaynaklanan boşalmalar ve bunların doğurduğu sonuçlardır. Bu nedenle boşlukların sağlamaştırılması çalışmalarında, alışıldık işlemlerin dışında, boşluklar sağlam tabakaya kadar açılmıştır. Bu işlem sırasında yer yer 60cm derinliğe kadar inilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yumuşak toprak tabakasının alınmasından sonra, orijinal katmanlara⁷ sadık kalınarak mozaik katmanları tekrar oluşturulmuş ve son kat

⁷ Statumen tabakasından başlamak sureti ile, harç katmanlarının orijinal kalınlığı, agrega içeriği ve agrega boyutlarında dolgu yapılmıştır. Blokaj için yaklaşık 10cm çapında taşlar kullanılırken; diğer katmanlarda orijinal harç tabakaları ile uyumlu tabakalar tercih edilmiştir.

olarak, kot farkı olacak şekilde hidrolik kireç harcı ile tamamlanmıştır⁸ (Resim 17).

Bu şekilde, tessellatum'un zayıf durumda olan boşluklara doğru kayması ve hareketlenmesi engellenmiştir.

■ Mozaiklerin altında bulunan kanalların restorasyonu

Bazı mozaikli alanların altından devam eden atık su kanalı olduğunu düşündüğümüz kanallar ortaya çıkmıştır. Yer yer, zeminde bulunan ana kayanın oyulması ve üzerinin taş bloklar ile kapatılması ile yapılmış, kuzey güney yönünde devam eden kanallar bulunmaktadır (Resim 18). Söz konusu kanallar, bir bölümü yapının altında bulunan sarnıçlara ulaşmaktadır.

Kanallar, zaman içerisinde taşların çökmesi sonucunda tıkanmış ve toprak ile dolmuştur. Kanalların içleri temizlenerek kırılmış olan taş bloklar değiştirilmiş ve kullanılır hale getirilmiştir. Tespit edilebilen kanalların temizlenmesi ve suyun tahliye edilmesi ile, mozaiklerin gelecekte korunması için, oluşan nem veya suların uzaklaştırılması amacı ile bunlardan yararlanılması hedeflenmiştir.

■ Tessellatum'da tamamlama yapılması

Temizlik çalışmaları sırasında, mozaiklerin üzerinde veya etrafında bulunan tesseralar toplanarak temizlenmiştir. Benzer şekilde, kazıların yapıldığı dönemde bulunmuş olan tesseralar, depolarda koruma altına alınmıştı. Mozaiklerde boşluktan kaynaklanan riskli bölgelerde ve kazıların yapıldığı dönemde in-situ durumda olan bölgelerde, fotoğraflardan yararlanılarak tessera tamamlama yapılmıştır. Orijinal boşluklar olduğu şekli ile korunurken; kazı sonrasında oluşan kayıplar bu yöntem ile tamamlanarak yukarıda bahsedilen nedenler ile oluşan bozulmaların bir bölümü telafi edilmiştir.

Restorasyon projesine başlarken umut edilen koruma önlemlerinin alınmaması, alanın restorasyon öncesinde olduğu gibi, eserlere zarar verecek etkenler ile karşı karşıya kalması sonucunu doğurmuştur.

Mozaiklerin bulunduğu alanın üzerine, alanın özelliklerine uygun, mimariyi gölgede bırakmayacak bir çatının yapılması, mozaiklerin korunması açısından büyük önem arz etmektedir.

■ Tessellatum'un altında bulunan boşluklara enjeksiyon yapılması

Enjeksiyon yapılacak alanlarda, uygulama sırasında tesseraların dağılmasını önlemek amacı ile, öncelikle tesseraların yüzeyine *facing* yapılmıştır. Boşlukların olduğu bölümler, iki grup halinde ele alınmıştır: Birinci grup, kılcal veya 1mm genişliğinde olan ince boşluklardır. Bu tür boşluklarda, tesseraların uygun olduğu bölümlerden açılan enjeksiyon delikleri vasıtası ile, öncelikle %50 oranında alkol enjekte edilmiş; arkasından Malta 6001 ile enjeksiyon yapılarak boşluklar sağlamlaştırılmıştır (Resim 19).

Malta enjeksiyonu, birçok kez tekrar edilerek boşluk tamamen doluncaya kadar aşama aşama devam ettirilmiştir.

İkinci grup boşluklar ise, 1mm'den daha kalın olan tessellatum altı boşluklardır. Bu tür bölümlerde, birinci grupta olduğu gibi

alkol-su enjeksiyonu verilmiş ve arkasından çok ince elenmiş hidrolik bazlı kireç harcı ile işlem yapılmıştır.

4.2.4. Son Temizlik ve Koruyucu Önlemler

4.2.4.1. Temizlik

Mozaikli alanların üzerinde bulunan kir ve kalkerlerin temizlenmesi için iki farklı yöntem kullanılmıştır:

Hazırlanan AB 57 kağıt hamuru ile karıştırılarak, yüzey yaklaşık 1cm kalınlığında kaplanmıştır. 6 saatlik bir bekleme süresinin arkasından kağıt hamuru yüzeyden alınarak, eserler su ve yumuşak plastik fırçalar ile fırçalanmak sureti ile temizlenmiştir. Yüzeydeki kirli su, elektrikli süpürgeler ile emilmiş ve son olarak sünger yardımı ile yüzey silinmiştir (Resim 20).

AB 57 temizliğinden sonra, yüzeyde gözlenen kalker vb. kalıntılar ise bistüri yardımı ile yüzeyden mekanik olarak temizlenmiştir.

4.2.4.2. Derz harcının yapılması

Mozaiklerin gerek toprak altında buldukları süreçte gerek de sonrasında yapılan uygulamalar sırasında tessera arasında bulunan derz haçlarının boşalması, tessellatum'un dağılmasını kolaylaştıran ve mozaik zayıflatan bir unsurdur. Kız Kalesi mozaiklerinde de benzer bir durum gözlenmiştir. Bu nedenle temizlik çalışmalarından sonra tessellatum'u dış etkenlere karşı güçlendirmek amacı ile, derz harcı yüzeyden uygulanmıştır.⁹ Likit olarak hazırlanan derz harcı, mozaik yüzeyine fırçalar yardımı ile sürülmüştür. Sürülen harcın kurumamasından hemen önce, ıslak süngerler yardımı ile tessera yüzeylerinde bulunan fazla harç yüzeyden alınmıştır. Böylece tessera aralarında kalan boşluklarda kalan harç derz harcı olarak tesseraların birbirine bağlanmasını sağlamış ve tessellatum'u güçlendirmiştir.

4.2.4.3. Yüzeye koruyucu sürülmesi

Çalışmaların tamamlanmasından sonra, bütün mozaiklerin yüzeyi-

⁸ 1 ölçü çok ince elenmiş taş tozu, 0,5 ölçü çok ince elenmiş pozzolana, 0,5 ölçü mermer tozu, 1 ölçü hidrolik kireç (Bresciani)

⁹ 1 ölçü taş tozu, 0,5 ölçü ince elenmiş pozzolana, 0,5 ölçü ince elenmiş tuğla tozu, 0,5 ölçü mermer tozu, 1 ölçü hidrolik kireç (Bresciani) Adana Rölye Anıtlar Müdürlüğü uzmanlarından Mimar Betül Kiminsu ve Bahadır Sabah'a desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

ne koruyucu olarak, % 5 oranında aseton içinde Paraloid B 72 fırça ile sürülmüştür.

4.2.5. Koruma ve Periyodik Bakım
Alanın üzerinde herhangi bir koruyucu çatı bulunmadığı için, mozaiklerin üzeri jeotekstil ile kapatılarak koruma altına alınmıştır.

Mozaikli alanın gerçek anlamda gelecekte de korunabilmesi için, alanın üzerine bir koruma çatısı yapılması zorunluluğu bulunmaktadır. Mozaiklerin hem güneş ışınları, yağmur gibi doğal etkilerden hem de insanlardan korunması için bir koruma çatısı gerekmektedir. Konu, bir rapor ile Kültür Bakanlığı'na yazılmıştır. Ancak geçen zaman içerisinde restorasyon projesine başlar-ken umut edilen koruma önlemlerinin alınmaması, alanın restoras-

yon öncesinde olduğu gibi, eserlere zarar verecek etkenler ile karşı karşıya kalması sonucunu doğurmuştur. Nitekim restorasyon çalışmalarının tamamlanmasından bir yıl sonra, eserlerin üzerine çeşitli yazıların yazıldığı, turistlerin kontrolsüz bir şekilde alanda dolaştığı ve eserlere zarar verdikleri gözlenmiştir. Ancak yapılan restorasyon projesinde, mozaikli alanın fiziksel olarak korunmasına yönelik herhangi bir koruyucu çatı ilave edilmemiştir. Bölgede mevcut insan sirkülasyonu, iklim koşulları ve bitki oluşumları, yapılan restorasyon uygulamasının gelecekteki başarısını etkileyecektir. Ne kadar başarılı restorasyon uygulamaları yapılırsa yapılsın, koruyucu bir çatı yapılmadan mozaiklerin jeotekstil ile geçici olarak

korunması mümkün değildir. Gelen ziyaretçiler nedeni ile jeotekstil sürekli olarak açılacak ve böylece yazın aşırı sıcaklarda tesseralar yoğun ısıya maruz kalacaklardır. Ayrıca yağmur ve rüzgardan kaynaklanacak olumsuzluklar, mozaiklerin doğrudan etkilenmesine yol açacaktır. Bu nedenle mozaiklerin bulunduğu alanın üzerine, alanın özelliklerine uygun, mimariyi gölgede bırakmayacak bir çatının yapılması, mozaiklerin korunması açısından büyük önem arz etmektedir.

Alanın gelecekte de korunabilmesi için, her yıl bahar ve sonbaharda olmak üzere iki defa periyodik bakımının yapılması gerekmektedir. Bu şekilde, ortaya çıkacak sorunlar, ciddi bozulmalara yol açmadan önlenmiş olacaktır.

FROM PAST TO PRESENT EARTH BASED BUILDING MATERIAL: ADOBE

ABSTRACT

Nowadays, it is very important to research renewable energy sources for energy production because of high energy consumption and global warming phenomena. The tendency of using the building materials produced with low energy consumption and respect to environmental conservation has been increasing all over the world. In this context, adobe which is produced by the raw materials taken from the nature and formed by human, can be seen as ecologic and renewable building material. However, adobe is used rarely in new buildings in our country. Even in rural area, the concrete briquettes are much more used than the adobe in the buildings. Whereas, it is seen that adobe is used frequently in the modern buildings in developed countries like Europe and United States in order to prevent the high energy consumption in the constructions.

In this study, adobe was researched in detail in order to present the advantages and disadvantages of using this material in the buildings. For this purpose, some examples of buildings were given from the developed countries. And also, it was aimed to make a contribution to increase using the adobe material in our country with the view of environmental conservation.

Dünden Bugüne Toprak Yapı Malzemesi: Kerpiç

SEDEN ACUN ÖZGÜNLER,
EROL GÜRDAL

► Günümüzde, artan hava kirliliği, enerji darboğazı ve bunların sonucunda görülen küresel ısınma gibi nedenlerle enerji üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının araştırılması önem kazanmaktadır. Özellikle güneş enerjisi yönünden ısıtma teknikleri ve foto-voltaik pillerin bina çatı ve cephelerinde mimari ile uyumlu olarak kullanımının artması ve yenilenebilir yapı malzemeleri ile ucuz enerji sarfı ve kullanım sonucu doğayı kirliletmeyen malzemeler ile, yeterli ısı, ses, su ve buhar yalıtımları yapılmış yapılara doğru eğilim artmaktadır. Bu bağlamda doğadan olduğu gibi alınıp, insan gücü ile şekillenerek kullanılan kerpiç, kullanım sonunda doğaya hiçbir atık bırakmayan yegane yapı malzemesi olarak yerini korumaktadır. Ancak ülkemizde çok kısıtlı alanlarda yeni kerpiç yapılar yapılmakta; özellikle kırsal yapılarda briket olarak adlandırılan düşük kaliteli beton bloklar bilinçsizce kullanılmaktadır. Nano teknoloji döneminde kerpiç gibi basit malzeme ile yapılmış yapıların yeri ol-

Kullanımı en eski çağlardan günümüze kadar gelebilen, özellikle kırsal bölgeler için vazgeçilmez, maliyeti en az, üretimi tesis kurulmasını gerektirmeyen, bununla birlikte ısı yalıtım değeri yüksek bir malzemedir.

madığı düşünülmekte ve bu konuda yapılacak iyileştirme çalışmaları engellenmektedir. Halbuki gelişmiş Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde, çevre koşullarına dayanıklı, enerji yönünden çok ekonomik mimari örnekleri görülmektedir.

10 Nisan 2011 tarihli gazete ve televizyon haberlerinde, aşırı yağışlar nedeniyle kerpiç bir evin yıkıldığı başlık olarak veriliyordu. Haberin tamamında ise, istinat duvarının evin üzerine devrilmesi ile yıkımın olduğu haberi vardı. Olay yerinden çekilen resimlerde, kerpiçin yanında bri-

ket blokları da görülmekte idi. Benzer şekilde, 2003 yılının son haftasında İran'ın Bem şehrini 6,7 şiddeti ile vuran deprem şehrin %90'nunu harap etmiş; 30.000 kişinin de ölümüne neden olmuştu. Televizyon ve gazetelerde yapılan yorumlar; şehrin kerpiç yapılardan meydana geldiği, hasarın da kerpiç malzemenin yetersizliğinden kaynaklandığı sonucunda toplanmıştı. Halbuki hasar gören kerpiç yapıların yanında, yıkılmış taş, tuğla ve betonarme yapıların da bulunduğu, gerek de televizyon haberlerinde gerekse gazete sayfalarında görülmekte idi.

Bilindiği gibi, bir yapının statik kuvvetler yanında dinamik güçlere de karşı koyabilmesi, malzeme, strüktürel kurgu ve işçilik gibi üç mesnete dayalıdır. Bunlardan birindeki zafiyet, bir afet anında felakete dönüşebilmektedir. Bu yazıda, kerpiçin sanıldığı kadar kötü ya da yetersiz bir malzeme olmadığı açıklanacak; uygulama sınırları ile olumlu ve olumsuz yönleri tartışılacaktır.

1. Giriş

Son yıllarda tüm dünya ülkelerini etkisi altına alan teknolojik gelişmeler tüm sektörleri etkilerken,

yüksek teknoloji bedeli olarak doğanın artık temizleyemediği çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda da çevre korunumunu ön plana alan uygulayıcı ve planlamacılar, üretiminde enerji kullanılmayan veya çok az enerjiye gereksinim duyan, kullanımı sırasında en az enerji ile konfor koşullarını sağlayan malzemelere yönelmişlerdir. Makalenin amacı, yüksek teknoloji ürünlerin gereksinim gösteren yüksek binaların da kerpiç ile yapılabileceğini iddia etmek olmayıp; kerpiçin kırsal bölge ile bir veya 2 katlı yapıların malzemesi olarak kullanılması durumunda, sel ve deprem gibi doğal afetlerde de dayanıklı olabilmelerini sağlayacak ön bilgilerin verilmesi; daha önce ülkemizde de can kayıplarına neden olan depremlerde, kerpiç binaların hangi nedenlerle yıkıldığının ve buna karşı nasıl önlem alınabileceğinin açıklanmasıdır.

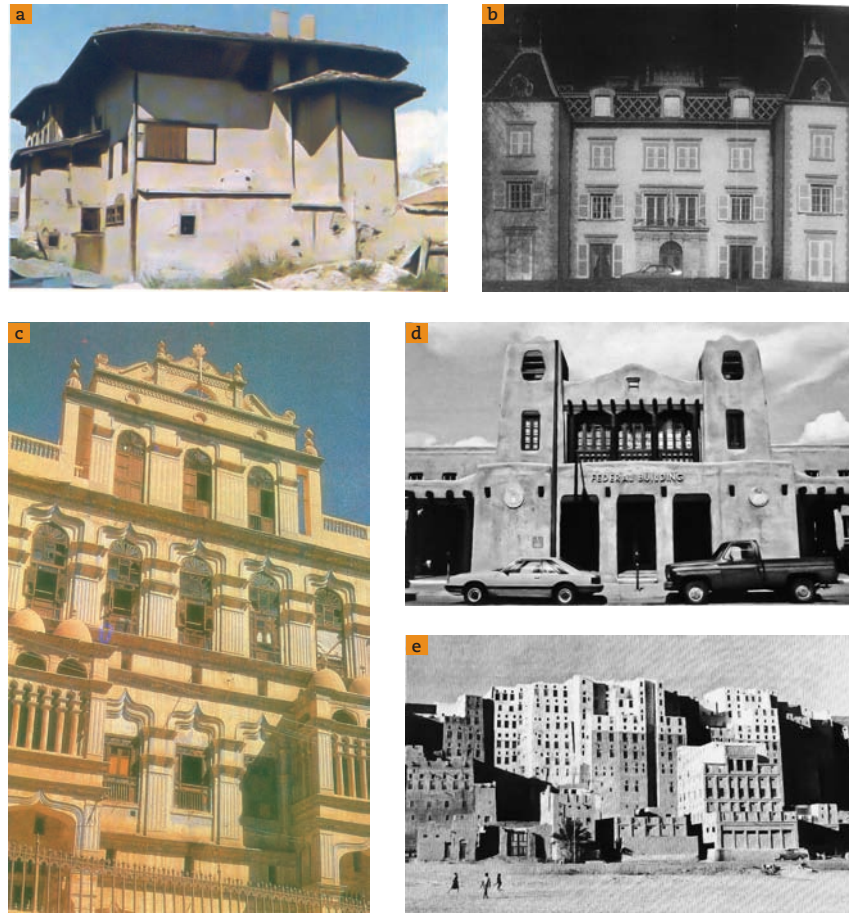
Son yıllarda, tüm dünya inşaat sektöründe malzeme seçiminde birbirinden farklı iki eğilimin yaygınlaştığını görmekteyiz. Yüksek teknoloji ürünü olan, üretiminde ve kullanımında fazla enerji tüketen çağdaş malzemeler tercih edilirken; diğer taraftan, üretimi ve kullanımında az enerji tüketen, geçmişte de kullandığımız, geleneksel malzemeler dediğimiz malzemelerin kullanımının yaygınlaştırılması üzerine de çeşitli görüşler oluşmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi, yapı malzemesi pazarında olumlu etkiler yaratırken; yaşadığımız çevrenin de kirlenmesine neden olmaktadır. Yüksek teknoloji ürünü olan çağdaş yapı malzemelerinin üretiminin, çevre sorunlarının ortaya çıkmasında büyük rolü vardır. Bu malzemelerin çevre üzerindeki olumsuz etkileri sadece üretim aşamalarıyla sınırlı kalmayıp, yapılarda kullanım ve tüketim süreçlerinde de devam etmektedir. Bu durumda, gelecek nesillere yaşanabilir çevreler bırakmak için, çevre kirlenmesini önleyecek tedbirlerin alınması kaçınılmaz olmaktadır.

Geleneksel malzemelerin terk edilip modern (çağdaş) malze-

Şekil 1. Dünya haritası üzerindeki taralı alanlar, kerpiçin kullanıldığı bölgeleri göstermektedir (4)

Şekil 2. Geleneksel kerpiç yapı örnekleri, a) Anadolu evlerinden bir örnek, b) Fransa'da kerpiç duvarlı tarihi şato yapısı, c) Yemen'de, kerpiç duvarlı Ishshah sarayı, d) Yemen'de kerpiç duvarlı banka binası, e) Yemen'de, kerpiç duvarlı toplu konutlar, (2,4,5)

melerin kullanımı yaygınlaşırken, bunların çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkileri de göz ardı edilmemelidir. Geleneksel bir malzeme olan kerpiç, üretim aşamasından kullanım ve tüketim aşamasına kadar en az enerji ihtiyacı olan

çevreye duyarlı, ekolojik bir yapı malzemesidir. Bağlayıcısı doğadan elde edilen killi toprak olan, gerek taşıyıcı gerek de sıvama malzemesi olarak kullanılabilen, ekonomik bir yapı elemanıdır. Kullanımı en eski çağlardan günümüze ka-

dar gelebilen, özellikle kırsal bölgeler için vazgeçilmez, maliyeti en az ve üretimi tesis kurulmasını gerektirmeyen; bununla birlikte ısı yalıtım değeri yüksek bir malzemedir. Her mevsimde, bina içindeki kullanıcıya en uygun yaşam koşullarını sağlar. Bu yönüyle ayrı bir ısı yalıtım malzemesine ihtiyaç bırakmayarak ekonomi sağlamaktadır. Bir deprem kuşağında olan ülkemizde son yıllarda baş gösteren ekonomik krizlerin de olması ile, yapı üretiminde kullanılacak malzemelerin seçiminde özen gösterilmesi gereklidir.

Kerpiçin üretiminde kullanılan toprak, bilindiği gibi, çok eski dönemlerden beri insanların barınmak için yararlandıkları malzemelerin başında gelmektedir. Toprağın yapı malzemesi olarak tercih edilmesinin nedeni, hemen her yerde kolay ve bol tedarik edilebilmesinin yanında; topraktan oluşturulan yapının diğer malzemelerle yapılanlara nazaran birçok yönden daha yararlı olmasından kaynaklanır. Bugün toprak

yapı, en az gelişmiş ülkelerden en gelişmiş ileri endüstri ülkelerine kadar dünyanın her yerinde, üzerinde en çok çalışma ve araştırma yapılan konuların başında yer almaktadır. Yapı malzemesi olarak toprağın kullanılması, hem enerji tasarrufunu sağlayarak çevre kirlenmesinin önlenmesine hem de ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır (1,2).

Toprak yapı sistemi, sadece kırsal bölgeler için ve çağdaş malzemeler bulunmadığında kullanılan, ilkel bir sistem olarak görülmemelidir. Aksine en ileri düzeydeki konfor şartlarını, önemli ölçüde enerji ve maliyet indirimi sağlayarak yerine getiren bir yapı türüdür. Gelişmiş ülkelerde, enerji darlığı ve çevre kirliliği gibi ağırlık kazanan nedenlerle; gelişmekte olan ülkelerde ise yerleşme sorununa ancak bu yolla çözüm getirilebileceği görülerek, tüm dünyada toprak yapıya yönelme görülmektedir (1,2,3).

Kerpiç yapım sistemine başta Anadolu, Orta Asya, Afrika gibi

bölgeler olmak üzere daha birçok ülkede rastlanmaktadır. Şekil 1’de görüldüğü gibi, Asya’nın güneyinde, Afrika’nın tamamında, orta ve güney Amerika’da yaygın olan bir uygulamadır.

Kerpiç malzeme ile dünyada tek ve çift katlı yapılardan başka, çok katlı özgün yerel mimari örneklerle de rastlanmaktadır.

Toprak kökenli bu malzemenin kullanımı ile, günümüzdeki inşaatların kaba yapısında kullanılan demir, çimento ve tuğla gibi üretimi için çok enerji gerektiren malzemelerin kullanımında tasarruf sağlanabilecektir. Kaba yapının kolay ve çabuk bir sistemde yapılması, ülkemizde gün geçtikçe artan konut sorununun çözümünde katkı sağlayacaktır. Toprak yapı, çok eski bir geçmişe sahip olmasına rağmen, bugünkü gereksinimlerin tamamını karşılayabilecek nitelikte değildir. Bu nedenle toprak yapıyı iyileştirmeye yönelik araştırma ve incelemeler devam etmektedir.

2. Kerpiç Toprağının İyileştirilmesi

Toprak yapının, diğer yapı türlerinde olduğu gibi, bazı sakıncalı yönleri vardır. Bunlar gerekli önlemler alınarak ve ön görülen koşullara uyularak ya tamamen giderilir; ya da en az indirilebilir. Her tür iyileştirme işlemi, uygun toprak ile daha iyi sonuç verir. Uygun olmayan toprağın çeşitli katkılarla iyileştirilmesi çok zordur. İyileştirme işlemi, normal bir kerpiçten daha üst kalitede kerpiç üretimi amaçlanıyorsa yapılmalıdır.

İyileştirilmiş kerpiçin sağladığı yararlar (1,2,3) :

- Daha dayanıklı olur,
- Su ve rutubete karşı duyarlılığı azalır,

- Toz ve kir üretmez,
- Kalıplanması ve kuruması daha kolay olur,
- Kuruma sırasında çatlamalar olmaz veya çok az olur.

Toprak malzemenin en belirgin iki sakıncalı yönü: basınç dayanımının az ve rutubete karşı duyarlılığının fazla olmasıdır. Ülkemizde bir çok yörede, yeterli iyi kalitede toprak bulmak mümkündür. Daha iyi, yani basınca daha dayanıklı, rutubete karşı duyarlılığı daha azaltılmış, suda dağılmayan, yüzeyleri düzgün ve toz üretmeyen kerpiç elde etmek amacıyla, toprağa çimento, kireç, alçı ve diğer bazı katkı maddeleri katılır.

Bunlar arasında alçı katkılı kerpiç üretimi, ülkemiz için daha uygun sonuçlar verdiğinden, diğerlerine tercih edilmiştir. Alçı katkısı ile nitelikleri iyileştirilmiş kerpiçe “Alker” adı verilmiştir (1,2,3). Ayrıca saman gibi bazı lifsel katkıların katılması ile de; kerpiçin eğilme dayanımını artırırken, hızlı kurumadan oluşabilecek rötre problemini azaltmak mümkündür.

Bugünün uygarlık düzeyinde her türlü konforu, en kolay, en ucuz ve en az enerji gereksinimi ile sağlayabilecek, niteliği iyileştirilmiş kerpiç malzemesinin, özellikle kırsal yörelerde yapılaşmaya önemli katkısı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 1. Alçılı kerpiçin (Alker) bazı fiziksel ve mekanik özellikleri (1)

Fiziksel Özellikler				Mekanik Özellikler	
Birim hacim ağırlığı (Δ) (kg/m ³)	Isı iletkenlik katsayısı (λ) (w/m ⁰ K)	Özgül ısı (C) (kcal/kg ⁰ C)	Buhar difüzyon direnc faktörü (μ)	Basınç dayanımı (σ_b) (kgf/cm ²)	Eğilmede çekme dayanımı (σ_{ec}) (kgf/cm ²)
1550	0,40	0,30	13	35-50	0,14 - 0,16

Tablo 2. Çeşitli duvar türlerinin yapı klimatolojisi yönünden nitelikleri (2)

	Harman Tuğlası	Delikli Tuğla	Beton Blok	Hafif Beton Blok	Alker
İç yüzey sıcaklık derecesi (°C)	12,44	13,70	9,68	14,85	16,80
Isı biriktirme kapasitesi ($W = C.8.d$ Kcal/mVc)	75,24	54,34	110,00	57,60	139,8
Faz ötelemesi (h saat)	4,50	4,47	4,03	13,58	29,00
Soğuma süresi	14,29	12,82	13,97	17,28	66,68

(* İç ortam + 20°C ve dış ortam -5°C alınmıştır.)

3. Alçılı Kerpiç (Alker)

Ülkemizde alçının bol ve yaygın oluşu ile Anadolu'da sıva harcı olarak toprak-alçı-kireç karışımının bilinir ve kullanılır olması, toprağın alçı ile stabilize edilebilir olma fikrini ortaya çıkarmıştır. 1980 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde TÜBİTAK MAG 505 projesi olarak yapılan araştırmada, alçılı kerpiçin özellikleri araştırılmış ve bir deneme evi yapılmıştır. Deneme evi, İTÜ Ayazağa kampüsünde hala hizmet vermektedir (3).

Bu araştırmada; geleneksel kerpiç biçiminde üretilecek duvar malzemesi için, bünye yapısı uygun bir toprak türüne (*uygun kil miktarına sahip, uygun granülometrideki toprak*) %10 alçı katkılı karışımın en iyi sonucu verdiği görülmüştür. Deney sonuçlarına göre, normal kerpiçin birim ağırlığı 1,70-1,80 kg/lt iken, alçı katkılı kerpiçin birim ağırlığının 1,45 kg/lt'ye; normal kerpiçte rötire %5 iken alçı katkılıda %1,8' e düştüğü görülmüş. Zamana bağlı su emme katkısız örneklerde 2,7cm iken; alçı katkılıda 3cm olmuştur (2,3).

Alker, uygun kerpiç toprağına %10-20 arasında alçı katılmış bir kerpiç türüdür. Fiziksel ve mekanik

(Alker), yapı klimatolojisi ve yapı fiziği açısından istenilenleri gerekli düzeyde karşılarken; ek bir izolasyon malzemesine ihtiyaç duymayan, tek başına sağlıklı yapı yapma olanağını sağlayabilen bir malzemedir.

özellikleri normal kerpiçe göre daha üstündür.

Alker'e katılan alçının çabuk priz yapması, kalıptan çıktığı sırada yeterli sağlamlık kazanmasını sağlar. Uygulamada, kurutma için işçilik ve zaman sarfına ve kurutma alanı ayrılmasına gerek kalmadan kullanma olanağını kazandırır. Alçının çabuk priz yapması, kilin kuruma sırasında normal olarak yapacağı büzülme ve kurumunun dengeli sağlanamadığı zamanlarda bünyede oluşacak çatlama ve biçim değişmelerini önler.

Yapılan çalışmada, maliyeti en az olan alçının, kerpiç çamuruna çimentodan daha kolay katıldığı, kolaylıkla matris oluşturduğu görülmüş; ayrıca alçının alçıtışı bulunan her yerde kolaylıkla üretilebilmesinin de kolay olması ile, katkı olarak bu malzemenin kullanımın teşvik edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Ayrıca, yapılan deneylerde, alçılı kerpiçin katkısız kerpiçe nazaran kururken büzülmesinin, suda çözülme ve dağılmasının daha az; taşıma gücünün daha fazla, yüzeylerinin çok daha düzgün olduğu ve toz üretmediği saptanmıştır. Bu sayede saman gibi lifsel maddelerin katılmasına da gerek kalmamaktadır. Toprağa çimento yerine alçı katılması, çimentonun sadece evin temelinde ve ıslak hacimlerinde kullanılmasına olanak sağlamaktadır (1,2,3). Böylece çimentodan tasarruf edilmiş olur.

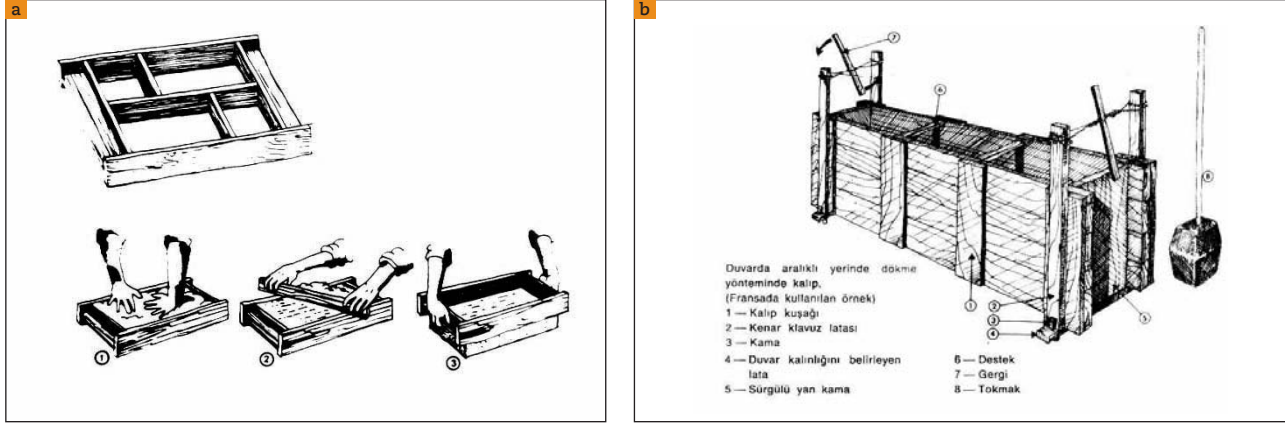
Duvar yapımında kullanılabilir malzeme olarak alçılı kerpiç (Alker), yapı klimatolojisi ve yapı fiziği açısından istenilenleri gerekli düzeyde karşılarken; ek bir izolasyon malzemesine ihtiyaç duymayan, tek başına sağlıklı yapı yapma olanağını sağlayabilen bir malzemedir. (Tablo 2).

4. Kerpiç Çamurunun Hazırlanması ve Şekillendirme

Toprağın uygun olması, uygun kil miktarına ve granülometriye sahip olması ile ölçülür. Eğer mevcut toprak bu tarife uymuyorsa uygun hale getirilmesi için içine bir miktar kum ya da kil katılması faydalı olacaktır. Bu işleme, "kerpiç çamu-

runun hazırlanması işlemi" denir. Kerpiç çamurunun iyi biçimlendirilmesi için, toprağa katılacak su ile kıvamının iyi ayarlanması gerekir. Tıpkı betondaki gibi, karma suyunun optimum oranda katılması gerekir. Aksi takdirde, suyun

fazla katılması, kerpiçin zor kurumasına yol açarak rötire problemlerini artıracak ve dayanımını da azaltacaktır. Karışıma girecek suyun azaltılması da, çamurun kalıplanmasını zorlaştırdığından, çamuru kalıba iyi yerleştirmek için sıkış-

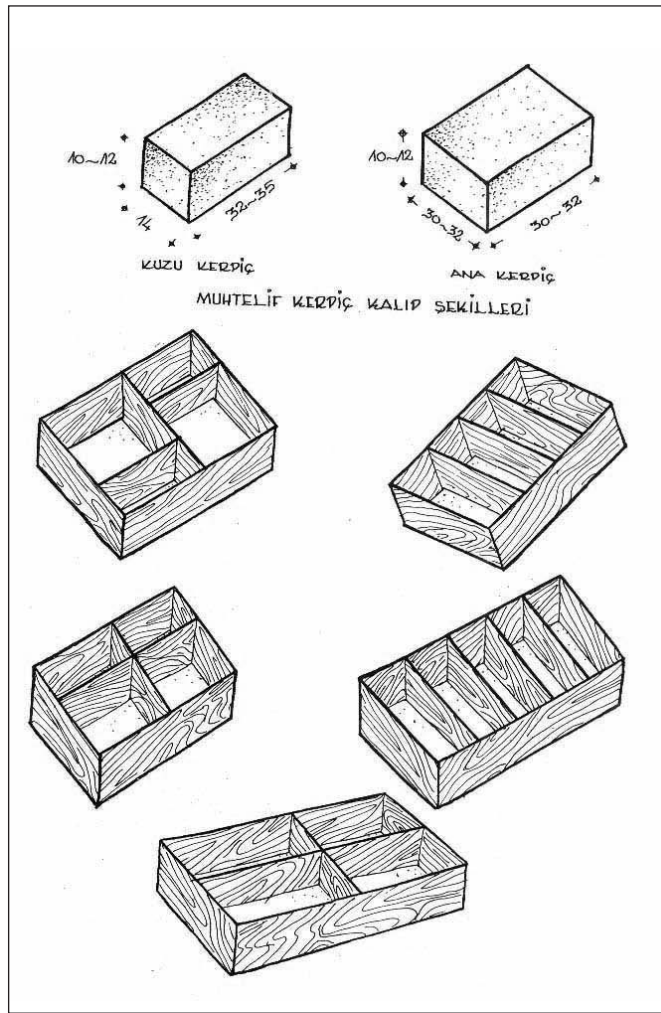

Şekil 3. Kerpiç duvar üretimi için uygulamalar, a) Kerpiç duvar bloğunun ahşap kalıp yardımı ile parça bazında üretimi, b) Büyük boyutlu ahşap kalıp sistemi ile kerpiçle döküm duvar uygulaması (eleman bazında üretim) (1,6)

tırma ve tokmaklama gereğini ortaya çıkarır. İyi sıkıştırılmamış kerpiç blokların bünyelerinde boşlukların oluşması da bu blokların dayanımını doğrudan kötü yönde etkileyecektir.

Kerpiç çamuruna katkı maddesi katılacaksa karma suyunun bir kısmı ayrılıp toprak ile iyice karışması sağlanır; diğer kısmı ise ayrılır. Su katılan toprağın karıştırma işleminden sonra en az 1 gün dinlendirilmesi gerekir. Çamuru oluşturan toprağın kuru ağırlığına göre belirlenen katkı maddesi (*çimento, alçı, kireç*) ayrılan su ile karıştırılır. Akıcı kıvamdaki bu karışım, dinlendirilmiş çamura katılarak iyice karıştırılır; böylece tavllanmış olan çamur, kalıba yerleştirilmeye hazır hale gelir. Çamurun karıştırılması ve kalıba yerleştirilmesi, katkı maddesinin katılma süresinden kısa zamanda bitirilmelidir.

Kerpiç üretimi için, önceden hazırlama işlemi yapılmış uygun kıvamdaki çamur, genellikle ahşap kalıplara dökülerek şekillendirilir. Kerpiç duvar blokları üretilecekse kerpiç çamuru önceden ahşap kalıplara dökülür, kuruması beklenir ve daha sonra parça bazında üretilen kerpiç bloklar (Şekil 3a, Şekil 4) duvar örgüsünde tıpkı tuğlada olduğu gibi kullanılır; ya da kerpiç duvar elemanı olarak yerinde büyük boyutta ahşap kalıplara beton gibi dökülür, iyice sıkıştırılır ve kuruması beklenir (Şekil 3b). Her iki sistemde de, uygulama yapılabilse de birinci sistemde üretimin kalitesini kont-

Şekil 4. Anadolu'da kullanılan kerpiç kalıpları

rol altına almak daha kolay olacaktır. Kerpiç kalıbı, çırallı çamdan ve iç yüzü rendeli olarak yapılmalıdır. Kalıbın iç boyutları, belirlenen kerpiç boyutlarından büzülme oranında daha büyük tutulur (1).

Bölgeden bölgeye farklılıklar göstermesine rağmen, ülkemizde en çok kullanılan kerpiç boyutları şöyledir:

Uzunluk : 30-35cm
Genişlik : 30-35cm
Yükseklik : 10-12cm
Bazen yarım boyutta olanlar da aynı zamanda üretilir :
Uzunluk : 30-35cm
Genişlik : 15-17cm
Yükseklik : 10-12cm
Büyüklerine ana, küçüklerine kuzu adı verilmiştir (4)

Şekil 5. Kerpiç yapı resimleri, a) Fransa'da bir sosyal tesis binası, duvarı sıkıştırılmış toprak blok ve samanlı toprak sıva ile sıvanmış bir modern yapı, b) Fransa'da bir güneş evi, kalın duvarları prefabrike sıkıştırılmış toprak blok, c) Somali'deki okul binası, UNESCO ve Eğitim Bakanlığı tarafından yaptırılmış, duvarı sıkıştırılmış toprak blok, d) Hindistan'da bir konut yapısı, e) Madagaskar yakınındaki Mayotte adasındaki kontrol kulesi, duvarı sıkıştırılmış toprak blok (4)

5. Kerpiç Yapıda Dikkat Edilmesi Gerekenler

Doğal olarak üretilen kerpiç malzemesinin yapımında doğru kullanımı için bazı kurallara uyulması gereklidir. Öncelikle yapım için zamanlama iyi yapılmalıdır. Kerpiç sudan etkilenebilen bir malzeme olduğundan, iklim şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Gerekli yerlerde rutubet yalıtımı yapılmalı, içeride ve dışarıda duvar yüzeyleri sıva ile kaplanmalıdır.

Yapımda dikkat edilmesi gerekenler:

- Yapı yerinin seçimi (az yağışlı, kurak bölgelerde, deprem etkilerinin az olduğu yörelerde*)
- Bina tipi seçimi (konut, çiftlik binaları, işyeri, hizmet binaları vb.)
- Bina plan tipi seçimi (kare, dikdörtgen)

* Deprem bölgelerinde kerpiçin bir ahsap iskeletle takviyesi yararlı olur.

Kerpiç konut ve diğer ihtiyaçlar için öncelikle başvurulacak yapı sistemidir. Ülkemiz koşullarında 1 veya 2 katlı olmak üzere her bina tipi için uygundur. Şekil 5 kerpiçin kırsal kesimlerde geleneksel olarak kullanımının dışında, kent içindeki modern yapıların yapılmasında da başarılı bir şekilde rolü olduğu-

nu göstermektedir.

Kerpiç yapım sisteminin seçilmesi ile yapının tasarım ve daha sonra uygulama aşamalarında uyulması gereken kriterler vardır. Bu kriterlere aşağıda kısaca değinilmektedir.

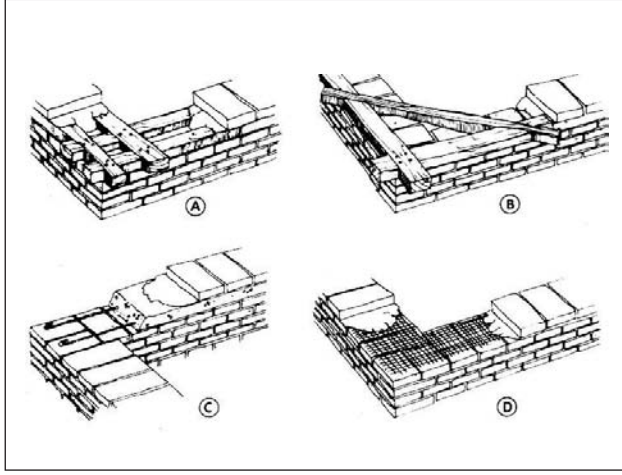
5.1. Kerpiç Yapım Sistemi Seçimi İçin Tasarım Aşamasında Yapılması Gerekenler

Hiçbir malzeme, doğru kullanıldığı zaman kötü değildir. Kullanılacak malzemenin seçimi, malzemenin özelliklerinin iyi bilinmesi ve doğru detaylandırılmasıyla başarılı olacaktır. Kerpiç malzemesi de, doğru kullanılmadığı zaman iyi bir performans gösteremeyecektir. Bunun içindir ki, bu malzemenin doğru kullanılması için bazı tasarım kriterlerini göz önüne almak kaçınılmaz olmaktadır. Şöyle ki, kerpiç yapı sisteminin uygulanacağı olan yapının yalın kare veya dikdörtgen olmasına çalışılmalı; fazla girinti ve çıkıntı olmaması sağlanmalıdır. Taşıyıcı dış duvarlar en az 50cm, taşıyıcı iç bölme duvar kalınlıkları 30cm olmalı; taşıyıcı olmayan bölme duvarları 15cm'den ince ol-

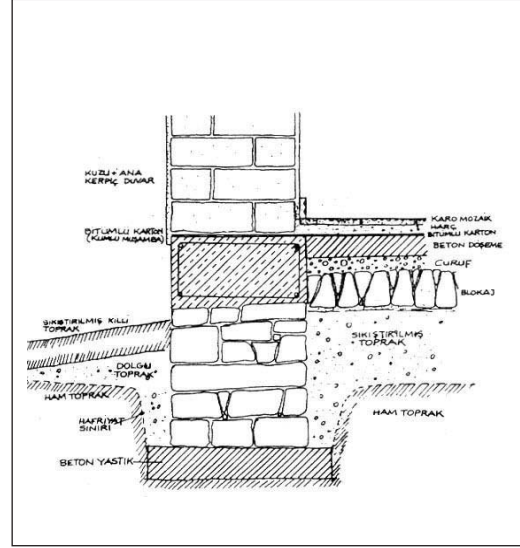
mamalıdır. Planda enine ve boyuna taşıyıcı duvarların sürekli olması gereklidir. Tek açıklıkta taşıyıcı duvar uzunluğunun 5m'yi aşmaması istenir. Dış duvarda yapılacak boşlukların yeri, köşeden itibaren, 1. ve 2. derece deprem bölgelerinde 150cm; 3. ve 4. derece deprem bölgelerinde 100cm'den başlamalıdır. Kapı ve pencere genişliği, betonarme hatıl kullanılsa bile 100cm'yi geçmemelidir. Lentoların duvara oturma payı en az 50cm olmalıdır. Boşluklar arasındaki dolu kısımların en az 60cm olması gerekir. Geniş saçak yapılması, duvarların yağmurdan korunması bakımından yararlıdır. Düz çatı yapılacaksa, tavan kirişlerinin duvardan en az 40cm taşınması sağlanmalıdır. Tasarım ve yapımla ilgili diğer kurallar, kerpiç yapı standartları olan TS 2514 ve TS 2515'e uymalıdır (1,7).

5.2. Kerpiç Yapım Sistemi Seçimi İçin Uygulama Aşamasında Yapılması Gerekenler

Kerpiç yapım sisteminde, yığma yapım yöntemi kuralları uygulanır.

Şekil 6. Hatıl örnekleri, a) Yarım geçmeli ahşap hatıl, b) Yarım geçmeli köşe bağlantılı ahşap hatıl, c) Betonarme hatıl, d) Tel örgü hatıl (1)

Şekil 7. Düzeltme betonlu taş temel duvarı ve üstünde betonarme hatıl (1)

Yığma yapım yönteminde kerpiç malzemeyi ya da alkeri, duvarlarda taşıyıcı blok veya sıva olarak ve döşemelerde de kullanmak mümkündür. Ama başarılı bir uygulama için, doğru kullanım bilgilerinin bilinmesi ve bunlara uyulması şarttır. Kerpiç, suya ve neme karşı dayanıklı olmadığından, temel malzemesi olarak taş duvar önerilmektedir. Zeminden en az 50cm yüksekliğinde bir temelin üzerine yaklaşık 10cm kalınlığında bir betonarme hatıl ile, kerpiç bloklarla duvar örülmelidir. Özellikle deprem bölgelerinde subasman seviyesinde betonarme hatılın çepeçevre dolması ya da köşelerde ve duvarların birleşme yerlerinde çok iyi bağlantılı ahşap hatıl kullanılması, duvarların stabilitesi açısından gereklidir.

Dış duvarda kullanılan kerpiğin neme karşı korunması en önemli esastır. Bu ilke ile, duvarların mutlaka sıvanması, sudan korunması için alınabilecek en temel önlemdir. Zeminden gelebilecek neme karşı ise, subasman seviyesindeki hatılla birlikte izolasyon uygulaması düşünülmelidir. Ayrıca, toprak seviyesinin suyu duvardan uzaklaştırabilecek şekilde ters yönde eğimlendirilmesi, kerpiğin kullanım ömrünü artıracaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi, kerpiç ile duvar yapımı iki şekilde mümkündür: Birincisi ve en yaygın olanı, parça düzeyinde önceden kerpiç hamurunun kalıplanarak duvar bloğu halinde üretimi, ikinci-

Bugünün uygarlık düzeyinde, her türlü konforu en kolay, en ucuz ve en az enerji gereksinmesi ile sağlayabilecek, niteliği iyileştirilmiş kerpiç malzemesinin, özellikle kırsal yörelerde yapılaşmaya önemli katkısının olacağı düşünülmektedir.

si ise yerinde döküm şeklinde, eleman düzeyinde duvar üretimi gerçekleştirilmesidir. Parça düzeyinde üretilen kerpiç bloklarla duvar oluşturulmasında örgü sistemi çok önemlidir. Taşıyıcı duvarlar, 1 tuğla ana, 1x1 tuğla kuzu veya 1,5 tuğla ana-kuzu olarak örülmelidir. Diğer duvarlarda 1 tuğla kalınlığındaki örgüde bir sıra dizi tuğlası olursa- 1 sıra bağ tuğlası olarak örülmelidir. 1 tuğla kalınlığındaki örgüde dizi tuğlaları 3/4 tuğla boyu ile başlamalıdır. Köşe saplama ve çapraz geçme duvarlarda bağlantıların, usulüne uygun olmalarına dikkat edilmelidir.

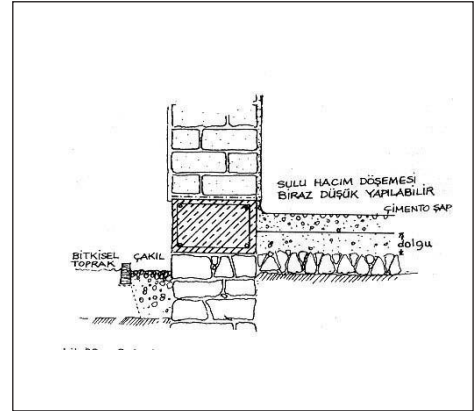
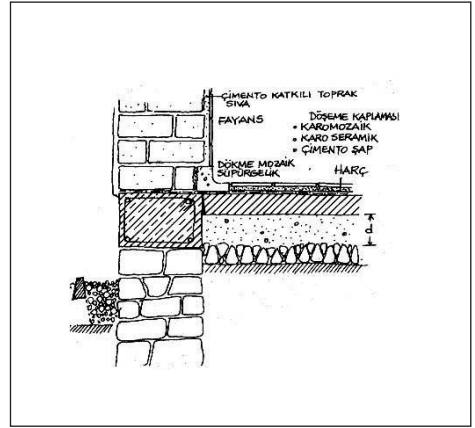
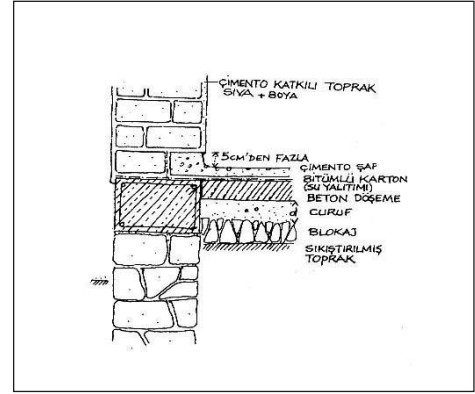
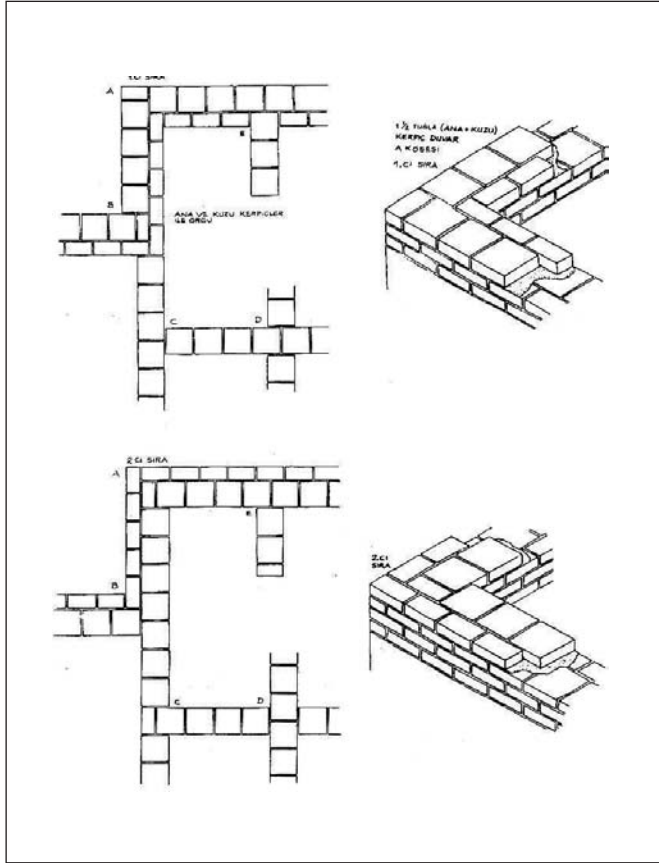
Kerpiç duvar üzerine, dış sıva için toprak sıva uygulanacaksa uygunluğu denenmiş toprak türlerinden sıva yapılmalıdır ve daha sonra üzeri kireç ile kaplanarak suya karşı korunmalıdır. Duvara uygulanacak

sıvanın adezyonunun yüksek olması toprak sıvanın içerdiği kil miktarına bağlıdır. Sıvanın duvara hem iyi adezyonu için hem de oluşabilecek kılcal çatlakları önlemek için, toprağa varsa ince saman, kıtık, kireç, alçı, alçı-kireç veya çimento katılabilir. Ayrıca iç yüzeylere de, kireç, alçı-kireç karışımı sıva yapılabilir. Sıvanın kerpiç duvara iyi yapışabilmesi için, sadece sıva karışımının iyi olması değil; aynı zamanda sıva yapılacak yüzeyin de pürüzlendirilerek hazırlanması gerekir. Kerpiç bloklarla örülmüş duvarda derzlerin bir miktar boş bırakılması, sıvanın iyi yapışması açısından yararlı olacaktır; ama kerpiç duvar döküm yöntemi ile yapılmış ise aralıklı açılacak oyuklarla, yassı taşlar veya kiremit kırıklarının çakılmasıyla pürüzlü bir yüzey oluşturmak gereklidir.

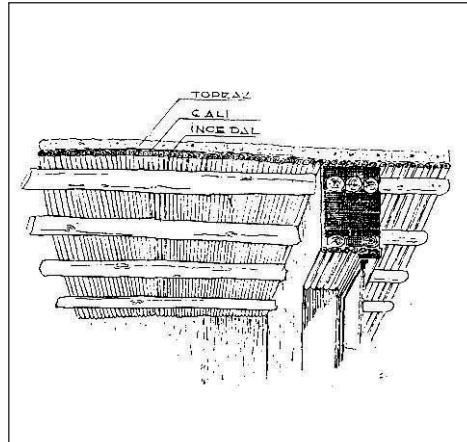
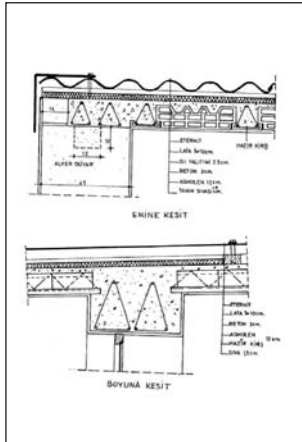
Doğramalarda ise, pencere boşluğu oluştururken, pencere altına ve üstüne; kapı boşluğu oluştururken de kapı üstüne betonarme veya ahşap lentoların konulması hatıta bunların sürekli bir hatıla dönüştürülmesi, yapının stabilitesi açısından çok gereklidir. Ahşap hatılların en az 10x10cm kadronlarla, betonarme hatılların 15cm yükseklikte 4x Ø10 - 4x Ø8'lik demir donatı ve min. 25-40cm. aralıklı Ø6'lık etriyelerle bağlanması gerekir.

Kerpiç ile yapılan duvarlar kalın olduklarından, iklim şartlarına bağlı olarak pencere-kapı kasalarının duvarın iç-dış ve orta kısımla-

Şekil 8.
Duvar örgü
örneği ve
köşe görü-
nüsü (1)

Şekil 9. Islak hacimlerde döşeme örnekleri, a) Grobeton döşeme üzerinde çimento şap, b) Grobeton döşeme üzerinde karo mozaik kaplama, c) Toprak dolgu üzerine çimento şap döşeme (1)

Şekil 10. Çatı strüktürü örnekleri, a) Kerpiç duvar üzerinde dam olarak betonarme döşeme (İTÜ deneme evi çatısı), b) Ahşap dam kirişlemesi, kerpiç duvarda lento ve hatıl (1)

ra konması imkanı vardır. Pencere ve kapı gibi boşlukların açılmasında TS 2514, TS 2515 deprem ve kerpiç yapı standartlarına uyulmalıdır.

Kerpiç/Alker duvar üzerine betonarme veya ahşap döşeme yapılacaksa betonarme/ahşap hatıllar üzerine oturtulmalıdır. Islak hacimlerin döşemelerinde olabilecek sular duvardan uzakça bir noktada toplanıp bina dışına çıkarılarak, döşeme-duvar birleşim noktalarında suyun duvar altına kaçması engellenmelidir. Islak hacimlerde

duvarda fayans ve benzeri kaplama yapılacaksa çimento katkılı bir toprak sıva kullanılmalıdır (1).

Kerpiç duvar üzerine gelecek çatı döşemesi, geleneksel sistemle yapılabildiği gibi, modern sistemlerle de yapılabilir. İyi sıkıştırılmış alker ile yapılan duvarın üstüne betonarme veya ahşap kirişler oturtularak çatı döşemesi oluşturulabilir (Şekil 10). Çatı yapılırken, gelebilecek yağmur sularının da kerpiç duvar yüzeyini bozmaması için mutlaka önlem alınmalıdır. Bu

önlemlerden biri saçak yapılması, diğeri ise çatı döşemesinin yükseltilmesi ile oluşturulan parapet duvarının yapılmasıdır. Anadolu'da, parapet duvarına "çelen duvarı" da denmektedir. Çatı konstrüksiyonu sırasında suya karşı alınabilecek önlemlere ilave olarak, suyun belli bir yerden akıtılması için çörten de yapılabilir. Çörten ağzının parapet duvarından biraz uzakça bir noktadan başlaması ve çörten suyunun duvardan oldukça uzağa akıtılması sağlanmalıdır (1).

19 Kasım 2010, Leipzig Restorasyon Malzeme Fuarı Polonya standında, örnek olarak yapılan kerpiç tuğlalar

Polonya standında kerpiç tuğla örnekleri

Polonya standında ahşap iskelet arası kerpiç tuğla dolgu yapımı

Ahşap iskelet arası kerpiç tuğla dolgusu

6. Sonuç ve Öneriler

Doğal bir yapı malzemesi olan toprağın bina yapım sisteminde kullanımının yaygınlaştırılması, sadece bizim için değil tüm dünya geleceği için çok önemlidir. Gelecek kuşaklara yaşanabilir çevreler bırakmak adına, yapı üretim sisteminde sadece dayanıklı malzemelerin değil; aynı zamanda çevreye duyarlı, geri dönüşümü olan, az enerji tüketen ve hesaplı malzemelerin seçilmesi gereklidir. Alçı

ile niteliği iyileştirilmiş kerpiç yani Alker, işte böyle bir malzemedir. Ama, diğer yapı malzemeleri gibi, Alker'in de ancak doğru detaylarla kullanıldığında yaşam döngüsü boyunca başarılı bir performans sağlayacağı unutulmamalıdır. Üretimnin kolay olması, kullanımında gösterilmesi gereken titizliği unutturmamalıdır; aksi takdirde sonuçları çok trajik olabilmektedir.

Ahşap iskelet boşluklarının "hımış" tekniğiyle doldurulması ve kerpiç toprağı ile siva yapımı

FOTOĞRAFLAR: İHSAN İLZE

REFERANSLAR

- 1- Bardou, P., Arzoumanian, V., 1987, *Archi de Terre*, Parenthèses (éditions).
- 2- Damluji, S., 2008, *A Yemen Reality- architecture sculptured in mud and stone*, Garnet Publishing Limited, Reading, UK.
- 3- Houben, H., Guillaud, H., 1994, *Earth Construction*, Intermediate Technology Publications, London.
- 4- Kafescioğlu, R., Gürdal, E., *Alker - Alçılı Kerpiç*, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Enerji Dairesi Başkanlığı ve Shell yayını, Bilgi kitapçığı, İstanbul.
- 5- Kafescioğlu, R., *Toprak - çağdaş yapı malzemesi*, İlgı Ekstra, Shell yayını, İstanbul.
- 6- Kafescioğlu, R., Gürdal, E., Toydemir, N., Özüer, B., 1980, *Yapı Malzemesi Olarak Kerpiçin Alçı ile Stabilizasyonu*, TÜBİTAK Araştırma Projesi Raporu (Ağustos 1980), İstanbul.
- 7- Kömürcüoğlu, E.A., 1962, *Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç ve Kerpiç İnşaat Sistemleri*, İTÜ Matbaası, İstanbul.

PUBLIC LIFE AND OPEN SPACES OF THE ANATOLIAN TURKS PRIOR TO 19TH CENTURY

ABSTRACT

It is known that the Turks settled systematically in Anatolia starting from the 12th century. During the migration, which started in Maverannehir and Khurasan due to Mongolian pressure and ended in Anatolia, three elements (*İçkale, Şehristan and Rabad*) of the Eastern cities were brought to the West. In fact, the Turks didn't spend much effort to apply the three-elements of city model in Anatolia. Rather, they adopted the city textures of the Byzantium and Hellenistic Era as they were. Consequently, the singular elements like mosque or market look more significant, rather than the three-elements of city model of the Eastern World.

Actually, neighborhood is given prominence as the main element that determines the urban open spaces and the main unit that forms the urban texture in Anatolian Turkish cities. It provides spaces for facilities like mosque and market and constitutes the main urban open space texture of the city, through the coincidental squares, dead end streets and courtyards it contains.

In particular, the house and its courtyard are the essential cell of the neighborhood and the urban texture. At this point, it is seen that the strong family structure of the Turks has an important effect on the social and physical appearance of the open spaces of the city. The house, when the hierarchical structure of the society is also considered, naturally resembles a small castle and happens to be the starting point of the public life where the women are totally excluded from the public eye. The fact, that women spend most of their lives in the house and courtyard, appears to be the main reason, which decreases the intensity of use of the urban open spaces.

On the other hand, the market, where women are somehow joined, constitutes the center of the rumors and political debates, and therefore the liveliest space of the Turkish public life. The courtyards of the great mosques represent a tranquil and peaceful space comparing with the rush of the market and the urban open spaces in the Turkish cities appear as the spaces, which generally possess this tranquility.

Ondokuzuncu Yüzyıl Öncesi Anadolu Türklerinde Kamu Yaşamı ve Açık Mekânlar

 Y. CAĞATAY SEÇKİN

► Türkler'in 12.yüzyıl'dan başlayarak sürekli ve sistemli bir biçimde Anadolu'ya yerleştikleri bilinmektedir (Barkan, 1954). Moğol baskısı ile Maverannehir, Horasan ve İran şehirlerinden başlayıp Anadolu'da son bulan göç sırasında, doğunun gelişmiş kentlerinin pek çok ögesi batıya getirilmiştir. Bu kentler şu öğelerden oluşmaktadır:

■ **İçkale:** Kentin sur duvarları içinde kalan, tercihen kentin en üst yerinde ya da en orta kısmında yer alan bölüme verilen addır. Genellikle yönetim işlevlerinin yüklendiği birimler, İçkale içinde yer almışlardır (Keleş, 1998; Cezar, 1977).

■ **Şehristan:** Kentin asıl bölümü-

nü oluşturan bu kesim, ticaret ve konut alanlarını, dinsel ve diğer kamusal yapıları içeren kısımdır (Tanyeli, 1987). Şehristan da çoğunlukla sur içinde şekillenmiştir. Fakat Cezar (1977) ve Kuban (1995), ticaret alanının önceleri sur dışında yer aldığını, saldırıların artması sonucu sur içine girdiğini öne sürmektedirler. Tanyeli (1987) ise, ticaret alanının belirtilen nedenden dolayı mı sur içine taşındığı yoksa kentin genişlemesi sonucu ticaret alanının mı sur içine girdiği konusunun kesin olarak yanıtlanamayacağını belirtmektedir.

■ **Rabad (Birun):** Kentin en dış kesimi, bir anlamda varoşudur (Tanyeli, 1987). Tarım alanları, çiftçi ve zanaatçıların evleri ve pazar yeri bu alanda yer almaktadır (Cezar, 1977).

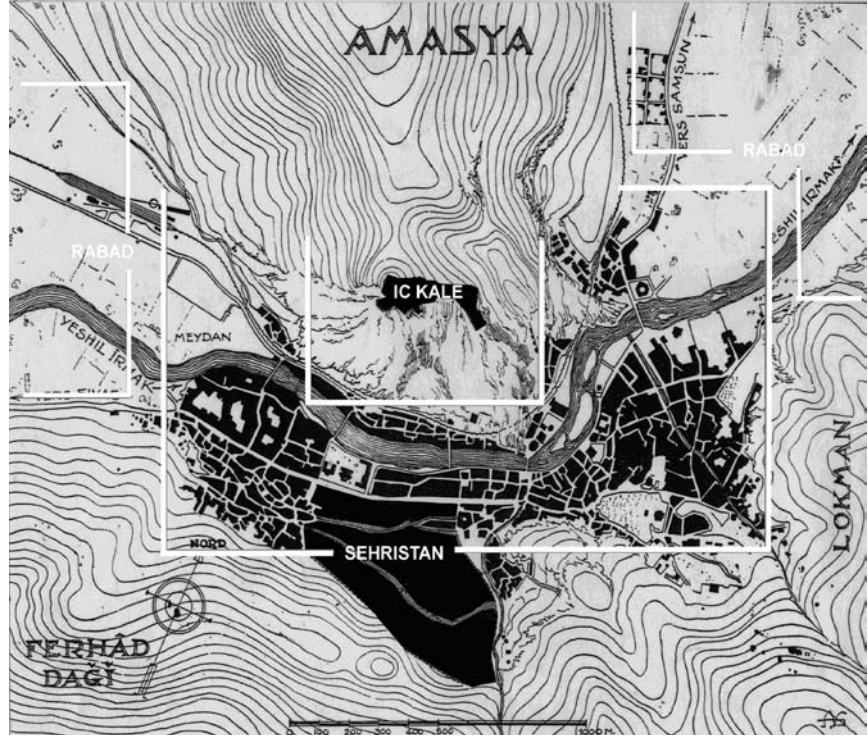
Doğudaki Selçuklu kentleri büyüdükçe şemaya sadık kalınmakla beraber Şehristan ve Rabad arasındaki sosyal açı daralmıştır (Kuban, 1968; Turan, 1996).

Aslında Selçuklular, üç elemanlı şehir tipini Anadolu'da uygulamaya pek de fazla gayret göstermemişlerdir. Asıl önemli sorun, şehirlere yerleşmek; buraları birer İslam ve Türk kenti haline getirmektir (Cezar, 1996).

Şehircilik tarihine göre, kent dokularının biçimlenmesinde ritmik ve metrik olmak üzere iki ana düzenle karşılaşmaktadır. Serbest ve organik bir dokuya sahip eski Türk kenti, ritmik bir düzen içindedir. Türkler Anadolu'daki kentlerini kurarken, Helenistik ve Bizans devirlerine ait kent dokularını olduğu gibi ka-

bulunmamışlardır. İklim koşulları yüzünden çeşitli bölgelerdeki kent dokuları da buldukları bölgelere göre farklı görünüşlerde olmakla birlikte; topografyadan ayrı olarak, doğal anlamda bir düzensizliğe yer veren, içe dönüklüğü mümkün kılan bir yaşama biçimi, eski kent dokularında durmadan tekrarlanmıştır (Aru, 1998).

Kısacası, Doğu dünyasının üç ögeki kent modeli, Türk kentini tanımlamak için yeterli gelmemektedir. Kentlerin, bu üç ana ögenin dışında kalan yardımcı öğeleri bulunmaktadır. Bunlar; mahalleler, ticaret alanı ve Ulu Cami'dir. Bunların zaman zaman üç ana öge ile bütünleştiği de görülmektedir. Nitekim Osmanlı döneminde hazırlanan tapu tahrir defterlerinde, şehir ve kasaba 'Cum'a kılınur ve bazarı durur' yer olarak tanımlanmıştır (Doğru, 1995).

Şekil 1. Doğu kentlerinin üç elemanlı şehir tipinin harita üzerinde gösterimi (Gabriel, 1934, s.19)

Kamusal Yaşam ve Vakıf Kurumu

Her ne şekilde veya hangi hiyerarşik sıralama içerisinde oluşmuş olursa olsun, Anadolu'daki Türk yerleşmelerinin fiziksel özelliklerini anlamak ve buna bağlı olarak Türkler'de açık mekânları yorumlayabilmek için, özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde yerleşme biçimini etkileyen ve ekonomik, toplumsal, hukuksal düzenden kaynaklanan "vakıf" kurumunu araştırmak gerekmektedir.

Kent, devlet ile kırsal bölgeler arası alışverişin olduğu yer ve yönetim merkezidir. Bunun yanı sıra devlet için, özellikle de ordu için üretim merkezi konumundadır. Kentler, İmparatorluğun 'Osmanlılaştırılması' açısından vazgeçilmez unsurlardır (Cerasi, 1999). Bu açıdan bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin kentleşmeyi desteklemesi beklenmelidir. Fakat, devletin kentlere özel ve sürekli bir mali yardımı yok denecek kadar azdır. Belediye hizmetleri için vergi alınmamaktadır (Kuban, 1995). Örneğin, 1528 yılı devlet bütçesinin ancak %6'sı kentler için ayrılmıştır

(Cerasi, 1999). Diğer yandan, dolaylı girişimler devamlı olarak teşvik edilmiştir. Avrupa şehirlerinde, halkın ödediği vergilerden oluşan mali kaynak, şehir yönetim birimi tarafından yine kendi şehirleri için kullanılmaktayken; Türk şehirlerinde devletin ya da şehir yönetim biriminin yaptıracağı işleri bireyler yaptırmaktadır (Cezar, 1996).

Binlerce insanın, bu basit idari örgütlenme içinde, kendi çağları için uygar bir yaşamı nasıl sürdürdükleri çok eskiden beri gelişmiş bir belediye kavramına sahip olan Batılılar için anlaşılması zor bir olgudur. Türk kentleri içinse belediye kavramı, 1856'dan sonra bir anlam ifade eder hale gelmiştir. Bu yüzden o tarihe kadar, belediyenin üstleneceği hizmetlerin büyük bir bölümü vakıf kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir (Yediyıldız, 1982; Ergenç, 1988).

Barkan (1963), vakıf kurumunu, Türk toplumunun tüm sosyal gereksinmelerine cevap vermeye çalışmış, tek yaygın amaçlı kuruluş olarak tanımlamaktadır. Vakıflar ve meslek loncaları, geçiş ev-

relerini gerek ekonomik gerek de kültürel yönden daha ılımlı kılarak, zanaatkarları ve küçük-orta kentli sınıfları yeni gelişmelerden korumuşlardır. Böylece çarşının çevresinde düzenlenmiş kent, genel dış görünümünü ve yaşanabilirliğini uzun süre elinde tutmuştur (Cerasi, 1999). Tüm bunlara karşılık Taneyli (1987), Türk kentlerindeki bakımsızlığı ve hizmetlerin yetersizliğini vakıf kurumunun varlığına bağlamaktadır. Vakıflar yüzünden kent içinde sunulacak herhangi bir hizmetin nasıl ve nerede sunulacağı kişisel bir karar halini almış; vakıf kuran kişi ya da kişiler, kentli bütününün katkısı olmadan, kendi gözlemleri ile tespit ettikleri eksikliklere göre kenti şekillendirmişlerdir. Buna bağlı olarak, kent içindeki kamusal donatılar ve alanlar, homojen bir dağılım göstermişlerdir. Bu, Lynch (1984)'in *Good City Form*'da sözünü ettiği, tüm işlevleri kapsayan bir kent merkezinin oluşmasını engellemiş ve Anadolu Türk kentini, başlangıçtan beri, Batı'nın feodal dönem kentlerinden farklı kılmıştır.

Mahalle

Osmanlı vakıf ideolojisi ile bütünleşmiş olan düzen, çok sayıda yeni kentin doğuşunu düşündürse de; aslında bunların çoğu, imaret ve yeni mahalleler ile güçlendirilmiş kasabalar ve küçük merkezlerdir (Cerasi, 1999).

Vakıf kurumunun yardımıyla gelişen Osmanlı kentleri, aralarında organik bir bağlantı olmayan ve 'Mahalle' denilen birimlerin oluşturduğu birer bütündür. Türk kentinde konut dokusu, mahalle olarak adlandırılan küçük cemaatlere ayrılmıştır. Bunlar başlangıçta ayrıdır ve her biri dini bir yapının çevresinde düzenlenmiştir. Kuruluş ve ilk yayılma dönemlerinde kentleşme, yeni mahallelerin oluşum süreci ile eş anlama gelmiştir. Köylülerden, göçebelerden ve başka merkezlerden gelen göçmenlerden oluşan homojen gruplar, etnik kökenlerine veya aynı toplumsal, mesleki ya da dini gruba ait olmalarına göre, az aileli topluluklar halinde yerleşerek yeni mahalleler kurmuşlardır (Cerasi, 1999). Eski Türk kentlerindeki iskan birimi olan mahalle, yirminci yüzyılın başlarına kadar hep aynı düzen prensiplerini korumuş ve Osmanlılar'a ait sosyal düzenin verilerine esas olmuştur. Mahallenin merkezini; bir cami ve dükkanlar, kahvehaneler, medrese, imaret gibi tesisler bariz bir şekilde belirlemişlerdir. İbadet yeri ya da pazar yeri, bütün mahallenin ortak faaliyetleri gerektiğinde açılan ve genişletilen cemaat merkezini oluşturmuştur. Bu yüzden mahalle, kent yaşamının fiziksel merkezi olduğu kadar, bütün yerleşiklerin katıldığı bir loncanın veya milletin yerel birimi olarak da düşünülebilmektedir (Doğru, 1995). Bazı mahalleler, kentin Cuma Camii'ne, pazarına veya sayfiye yerine yakınlığı nedeniyle önem kazanmışlardır.

Evliya Çelebi, bu tür mahalleleri 'Muteber' mahalleler sınıfına dahil etmiştir (Doğru, 1995; Mantaran, 1990). Kentin caddelerinin bakımı, aydınlatılması, yeşil alanları ve parkları, mezarlıkları hep özel kişi-

lerce idare edilmişlerdir. Bir cami etrafında oluşan her mahallenin, burada oturan varlıklı kişiler tarafından beslenen bir 'Kasa'sı vardır. Toplanan bu paraya 'Avariz Akçesi' denmiş; bir kısmı ile mahallenin genel ihtiyaçları giderilmiş, diğer kısmıyla da mahallenin fakirlerine yardımlar yapılmıştır (Aru, 1998).

Egli (1962)'nin de belirttiği gibi, fiziksel ve sosyal yönden İslam kentinin asıl büyük özelliği, mahallelere bölünmesidir. Toplumdaki etnik ve dini ayrılıklar da bu bölünmeyi zorunlu kılmıştır. Osman-

Türkler Anadolu'daki kentlerini kurarken, Helenistik ve Bizans devirlerine ait kent dokularını olduğu gibi kabullenmemişlerdir. Ayrıca, Doğu dünyasının üç ögesi kent modeli de, Türk kentini tanımlamak için yeterli gelmemiştir. Kentlerin, bu üç ana ögenin dışında kalan yardımcı ögeleri bulunmaktadır. Bunlar; mahalleler, ticaret alanı ve Ulu Cami'dir.

li kentlerinde konutların yer aldığı mahalleler, genellikle ticaret bölümlerinden tamamen ayrı kurulmuşlardır. Osmanlılar'ın kuruluş dönemlerinde her mahalle, gelenekleri ve yaşam tarzları farklı cemaatleri içine almıştır. Zaten, Selçuklular'dan beri gayrimüslim mahalleleri ile Türk mahalleleri kaynaşmamış, ayrı ayrı kurulmuşlardır (Doğru, 1995). Bununla birlikte, Anadolu'daki Bizans kentleri de, sosyal yönden dinsel azınlıkların yalıtılması açısından İslam kentlerine benzemektedirler. 11. ve 12. yüzyıllarda Yahudilerin ayrı mahallelerde oturdukları bilinmek-

tedir (Kuban, 1995; Titçev, 1962).

Anadolu kentlerinde mahalle denildiğinde genel olarak, birbirini tanıyan, belirli ölçüde tutum ve davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içindeki kişilerin yaşamlarını geçirdikleri evlerin oluşturduğu, sınırları kesin çizgilerle ayrılmamış, bir veya birkaç sokağı olan, camisi ya da mescidi bulunan bir alan anlaşılmaktadır (Çadırcı, 1996).

Onikinci ve onüçüncü yüzyıllara ilişkin olarak Anadolu Türk kentlerindeki mahalleler hakkında, ancak vakfiyelerde bazı bilgilere rastlanmaktadır. Ama ne yazık ki, söz konusu bilgiler de mahalle adlarından ibarettir. Bu da, sınırlı sayıda çıkarım yapılmasına olanak sağlamaktadır. Örneğin, mescit adıyla bağlantılı bir mahalleden söz edilmeyişi, Osmanlı çağında çok yaygın olan 'her mahalleye bir mescit' bağıntısının bu dönemde geçerli olmadığını düşündürmektedir. Osmanlı mahallelerinin büyük çoğunlukla bir mescit ya da cami adını köken almalarına karşılık, Selçuklu mahallelerinde bunun tek bir örneğine bile rastlanmamaktadır. Bir başka yorum ise, mahallelerin sonraki dönemlere oranla çok daha kalabalık oldukları için, her mahallede birden fazla mescit bulunduğu biçimindedir. Oysa, Osmanlı döneminde elli hanelik bir mahalle bile çok ender görülmektedir. Adların büyük bölümü doğrudan doğruya kişilerle bağlantılıymış izlenimini vermektedir (Örneğin: *Celal Hüsvrev, Münşi Necmeddin*). Bazı mahalleler, önemli bazı yapılarla göre adlandırılmış; bazılarıysa Türk öncesi döneme ait adları sürdürmüşlerdir (Örneğin: *Kertos, Kamnatyan*). Türkçe adların, özellikle boy ve oymak adlarının, mahalleler için hiç kullanılmamış olması ilginçtir. En azından mahalle adları bilinen kentlerde, göçebe Türkler'in kitlesel olarak ve aynı alana topluca yerleşmedikleri anlaşılmaktadır. Bu açıdan mahallenin, hiç değilse Türkler için bir kan bağı temeline dayanmadığı kesindir (Tanyeli, 1987). Bu alanda oturanların yöne-

timle ilişkilerinde kendilerini temsil eden ve Selçuklular döneminde 'İğdiş' adı verilen temsilcilerin olduğu; bu kişilerin seçimle görevlendirildiği bilinmektedir. Selçuklu dönemi kent mahallesinde halkın temsilcisi olarak görülen 'İğdiş', Osmanlı yönetiminde yerini başlangıçta 'Mahalle Kethüdası'na bırakmıştır (Akdağ, 1995; Baykara, 1985). Ancak mahalle kethüdalığının pek yaygınlık kazanmadığı ve zamanla terk edildiği anlaşılmaktadır. Bunun nedenleri arasında, mahalle imamlarının giderek öne çıkmaları; halkı, hükümet nezdinde temsil eden tek kişi konumunda olmaları gösterilmektedir. Mahalle kavramının mescit ve cami ile birlikte değerlendirilmesinde bu olgunun etkin olduğu söylenebilmektedir (Çadırcı, 1996).

Osmanlı'da 1829'a kadar mahallenin en üst otoritesi ve hem dini hem sosyal yöneticisi, caminin imamı olmuştur. Mahalleli, belli fiziksel sınırlar içinde onun cemaatidir. Mahallenin merkezi, çok kez yakınında imamın evi bulunan, mescit olmuştur (Kuban, 1995). İmamın yetkileri sınırı aşmaya ve baskı yaratmaya başlayınca, 1829'da bir yasa ile yanına, mahallenin aile reisleri tarafından seçilen iki muhtar verilmiş ve ihtiyar meclisi kurulmuştur (Çadırcı, 1996; Ergin, 1936).

1839'da Tanzimat'la birlikte ele alınan reform hareketleri, toplumun sosyal yapısında birçok değişiklikler meydana getirecektir. İskan birimlerindeki eski mahalle düzeni yerine mahalleyi idare edecek yapay resmi kuruluşlar oluşturulmuştur. Böylece, alışlagelen dengeli toplum-

sal düzen ortadan kalkmıştır (Aru, 1998). Sonunda, gelişen ve nüfusu artan kentlerin sorunlarını, zenginlerin iyilikseverliklerine bırakmak yeterli gelmeyince, Türk kentlerini bir örgüte kavuşturma zorunluluğu duyulmuş ve ilk belediye 1856'da kurulmuştur. Fakat 1856'ya kadar ki ortamın uzun yıllar sürmüş olması, Anadolu kenti halkında bir kentli bilinci ve toplumsal sorumluluk duygusunun yeteri kadar uyanmasını önlemiştir (Kuban, 1995).

Osmanlı düzeninde, gerek Anadolu, gerek de Rumeli kentlerinde mahalle, kentin yalnızca fiziksel olarak tanımlanabilecek bir kesimi değil, aynı zamanda da sosyal bir birimdir. Mahalle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Mahalle halkının birbirleriyle akraba olmalarının yanı sıra, aynı işi yapanların bir arada yerleşmeleri de söz konusudur.

İlerleyen yüzyıllarda, ayrı inancı paylaşılanların bile aynı mahallede birlikte oturdukları, bunun önemli bir sorun olmadığı görülmektedir. Onun için, Osmanlı düzeninde mahalleyi akrabaların oluşturduğu ya da aynı inancı, mesleği paylaşanların yerleştikleri fiziksel alan olarak tanımlamak sakıncalıdır (Doğru, 1995; Çadırcı, 1996).

Gerek Selçuklu, Beylikler Dönemi ve Osmanlı vakfiyeleri, gerek de Osmanlı tahrir defterleri gibi güvenilir kaynaklar, mahalleleri asla sınırlarıyla belirtmemektedir. Vakfiyelerde vakfedilen mülkün sınırlarının belirtilmesi büyük önem

taşıdığı halde, bu sınırlar bilinen tek bir örnekte bile mahalle sınırlarını esas alarak ifade edilmemektedir; bu işlem için daima yol, önemli yapı ya da başka mülk sınırları esas alınmaktadır. Mahalleler arasında bazı Arap ve İran kentlerindeki gibi, sınırlandırmayı sağlayacak duvarlar da Anadolu-Türk kentinde yoktur. Dolayısıyla, iki mahalleyi ayırmak için kullanılacak ve onu fiziksel olarak tanımlayabilecek tek engel yol ağıdır.

Tüm yukarıda sayılanların dışında aile kavramı, kent dokusunun hücreleri olarak, kentin sosyal ve fiziksel görüntüsünün yaratıcısı olmuştur. Bu çok kuvvetli aile yaşamı ve zayıf örgütlenmiş kentliliğin sonucu, konut bölgelerinin ve tüm kentin biyolojik dokusu yaratılmıştır (Kuban, 1995). Aile yaşamı kamu yaşamına o kadar kapalı ve onun o kadar karşıtıdır ki - zaten kamu yaşamı da kadının hemen hemen dışarıda bırakıldığı erkeklerin dünyasıdır - bunun dışındaki kent yaşamı işlevsel görüş açısından kendini bütün bir blok gibi gösterme eğilimindedir. Evin bir 'mikro-kozmos' oluşu ve kadının yaşamının büyük ölçüde ev içinde geçişi, kentsel açık mekânların kullanım yoğunluğunu düşüren bir nedendir (Cerasi, 1999).

Anadolu Türk kentlerindeki gelişimin ve kamu yaşamının tam anlamıyla anlaşılabilmesi için, vakıf, mahalle ve aile gibi kavramlara değindikten sonra, mekân hiyerarşisi sıralaması içinde özelden genele doğru Türk kentinin kentsel açık mekânlarını incelemek gerekmektedir.

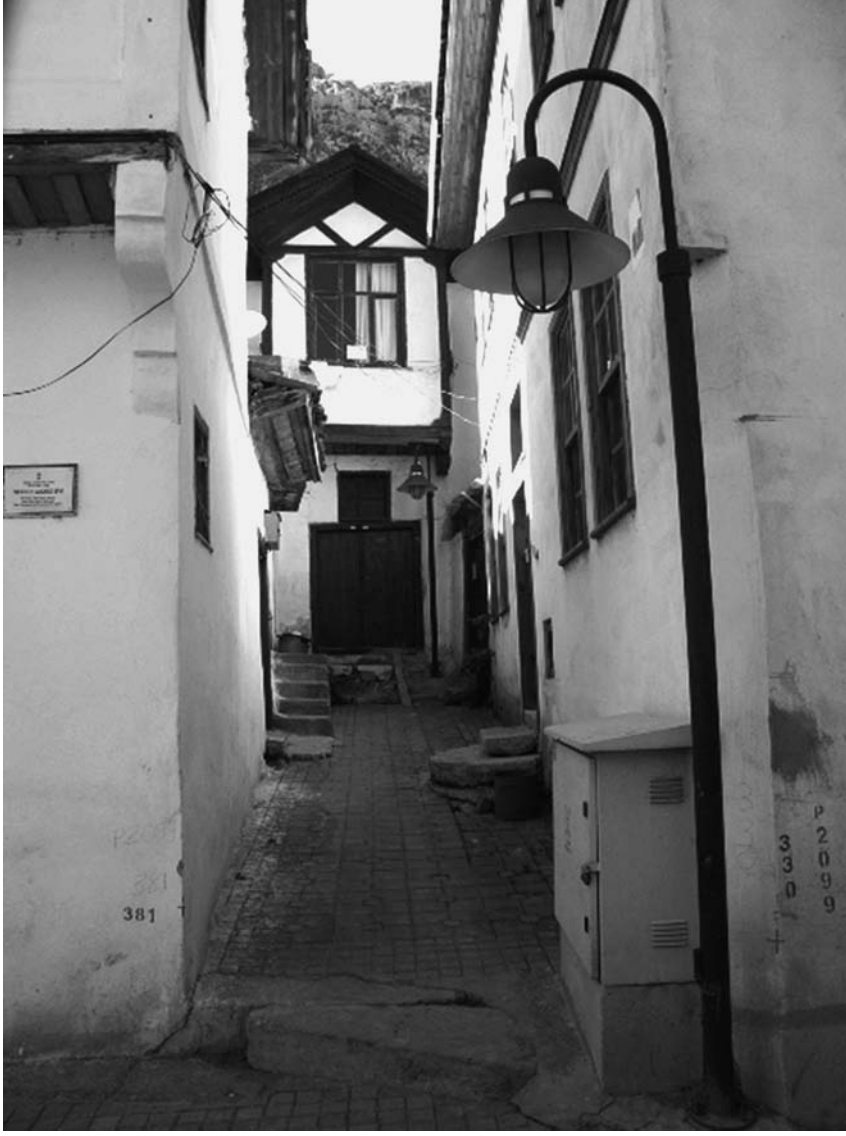
Sokak - Çıkmaz Sokak - Avlu

Osmanlı öncesi İslam kentlerinde, avlunun, Osmanlı öncesi Türk kentlerinde ise pazarın üstünlüğüne karşın; sokak, olgun Osmanlı kentlerinin temel ögesidir (Cerasi, 1999). Anadolu'da ilk çağdan beri devam eden geniş sokak ve meydan geleneği, Selçuklu ve Osmanlı döneminde yavaş yavaş kaybolmuştur. Dışa dönük yaşam biçimi giderek dar sokak ve avlu ile içe dönük bir görün-

tü kazanmış, dar sokakla adeta avlunun mahremiyeti sürdürülmüştür. Çıkmaz sokaklar bu konunun en güzel örneğidir (Doğru, 1995).

Torres-Balbas (1947)'in başka İslam kentleri için belirttiği çıkmaz sokak sorunu, Türk kentinde de bulunmaktadır. Türk kenti konusunda bugüne dek yapılan araştırmalar, yol ağının spontane ve geometri dışı olma niteliği ile çıkmaz sokakların

çokluğuna dikkat çekmişlerdir. Bunlara, mahallenin anayolundan evlere uzanan özel yollar olarak bakılabilmektedir (Egli, 1962). Evlerin yerleştirilmesinde de gözlenebilen bireyci tutum, çıkmaz sokağı doğuran nedenlerden biridir. Planların spontane oluşumu ve aynı karakterdeki evlerin dizileri, dar, düzgün olmayan resimsel yol strüktürleri meydana getirmiştir (Kuban, 1995).

Şekil 2. Amasya Hatuniye Mahallesi'nde bir çıkma sokak (Seçkin, 2003)

Çıkma sokak konuta daha büyük bir mahremiyet sağladığından, kültürel etmenlerle de ilişkili sayılabilmektedir. Ama onların ortaya çıkışının sadece İslami mahremiyet anlayışıyla ilişkili olduğunu söylemek yeterli değildir. Kuban (1995)'in da belirttiği gibi, yol ağının geometri dışı oluşumunun ne-

denleri arasında, arsa mülkiyetinin başlangıcına uzanan etmenler rol oynamaktadır. Çıkma sokakların ortaya çıkışı, kentsel toprağın zamanla bölünmesini düzenleyen bir kurallar dizgesinin bulunmayışıyla ilişkilendirilebilmektedir.

Osmanlı kentinin yol düzeni kesinlikle kurlsızdır, dardır ve ken-

di planimetrik yapısının uyumlu bir görüntüsünü sunması da güçtür. Kentsel ulaşım büyük ölçüde yaya olarak yapılmaktadır. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey (2001)'in aktardığına göre, Osmanlı döneminde kent içinde ata binme hakkına yalnız bürokratların sahip olduğu bilinmektedir. Mobilite düşüklüğünün bir nedeni de bu olmalıdır.

Öyleyse, ulaşım şebekesini çok yoğun biçimde kullanan bir toplum, onu sistematik olarak hiç düzenlemeyeceği gibi, kendiliğinden bir işlevsel kademelenme de belirmeyecektir. Bu yüzden ki, Anadolu-Türk kentinde bir sokağın daha geniş, ona birleşen diğer sokakların ise daha dar olmasını gerektiren bir yoğunluk farklılaşması ortaya çıkmamıştır. Neredeyse tüm yol ağı, aynı genişlikte devam etmiştir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise, kent dokusunun merkezi olmayan homojen yapıdan kazanarak devam etmiştir. Eski dokuda gözlenen 'yerleşim alanlarının dolaşım örgüsünü belirlemesi' yaklaşımı, yeni kesimlerde 'dolaşım örgüsünün yerleşme alanlarını tanımlaması' ilkesine dönüşmüştür. Eski dokunun organik biçimde oluşmuş, kıvrımlı, dar, dik ve sürpriz perspektifler veren sokakları yanında; Cumhuriyet devri cadde ve bulvarları, düz, geniş, kaldırımlı ve ağaçlandırılmış olarak uzanmakta ve geometrik bir düzen içinde yayılmaktadır.

Yenen (1993)'in ifade ettiği gibi, geleneksel dokuda, konut - avlu - çıkma sokak - sokak - meydan düzeninde izlenen açık mekân sıra düzeni, yeni modelde konut - sokak - cadde - bulvar - meydan biçiminde değişime uğramıştır.

Külliye - Cami

Türkler Anadolu'da şehirlere yerleşirken, onlarla beraber bu topraklara cami de girmiştir. İlk planda Hıristiyanlardan alınan bir bina, cami olarak kullanılmış; daha sonraları cami için özel binalar inşa edilmiştir (Cezar, 1996).

Cami kendi içine dönük bir ya-

pıdır; önce bir dış avlu, sonra bir iç avlu ile çevrili olabilmektedir. Toplumsal eylemlerin merkezi olduğu halde, çevresindeki kent dokusundan en az bir duvarla kendini ayırır. Gerçi özellikle erken çağlarda, en önemli yapı olan Ulu Cami, kent merkezinde bulunmak-

tadır. Fakat Anadolu ve Suriye'de, Helenistik ve Roma uygarlıklarının önemli sivil yapıları bir araya getiren kent merkezi şemaları Türk kentinde yoktur. Bazı İslam kentlerinde Ulu Cami'lerin eski bazilikalarda hayat bulduğu gerçeğinden hareketle, bir İslam kentinin ve dolayısıyla

II. Bayezid Külliyesi

FOTOĞRAF: DİLUBA KOCAIŞIK

Anadolu Türk kentinin, eski kentlerin strüktür şemasını değiştirmedikleri sürülmüştür (Sauvaget, 1946).

Selçuklu Anadolu'sunda, 'Ulu Cami' ya da 'Cami-i Kebir' gibi adlarla nitelenen bir yapı mevcut değildir. Ne vakfiyelerde, ne de diğer özgün kaynaklarda bu terime hiç rastlanmamaktadır. Ancak, Anadolu'nun Türkler'in gelişinden önce İslamlaşan bölgesinde böyle bir kullanım karşılaşılmaktadır. Tanyeli (1987), Artukoğulları döneminde Güneydoğu Anadolu'da inşa edilmiş bazı yapıların, vakfiyelerinde 'Cami'ül-Kebir Mu'azzam' diye adlandırıldıklarını ifade etmektedir.

Kuban (1995)'in da belirttiği gibi, aslında Anadolu Türk kentinde bir 'katedral' cami aranması doğru değildir. Çünkü, camilerin kullanım biçimi, herhangi bir 'resmi' ya da 'dinsel' derecelenme göstermelerine engeldir. Olmayan ya da pek zayıf olan din adamı hiyerarşisi de, camiler arasında bir hiyerarşi olmasını önlemiştir. Ulu Cami'nin kentsel rolü konusunda söylenebilecek tek şey, onun genelde kent merkezinde, bazen de kale içinde yer almış olmasıdır.

Zamanla daha fazla ibadethane gereksinimi doğmuştur. Türkler, kentlerinde birden fazla Ulu Cami yaptırmakta sakınca görmemişlerdir; Küfe ve Basra kentlerinde olduğu gibi ortada bulunan 'meydan - ulu cami - vali sarayı' modeli, Anadolu Türk kentlerinde hiç uygulanmamıştır (Barthold, 1977). Dolayısıyla kale içindeki veya kent merkezi olarak adlandırılabilir alanındaki caminin dışında, kentin bir çok noktasında, pek çoğu görkemli camiler inşa etmişlerdir.

Şekil 3. Amasya Sultan II. Bayezid Camisi son cemaat yerinden bir görünüm (Seçkin, 2003)

Örneğin, Bursa'da 150'den fazla cami bulunmaktadır. Bunlardan en az yedisi önemli toplanma merkezleridir. Amasya'da dört tane büyük cami ve 18 tane de daha küçük cami bulunmaktadır. Tokat'ın hemen hemen aynı önemde üç büyük ve çok sayıda küçük camisi vardır. Kayseri, Konya, Manisa gibi büyük kentlerin de, aynı önemde birden fazla camisi olmuştur (Kuban, 1995).

Cami, her zaman, ilk kurulduğunda yeni kentin, kentlere yeni mahalleler eklendikçe de yeni mahallenin çekirdeğini teşkil etmiştir (Barkan, 1963). Bunun etrafında diğer işlevler yerleşmiş; bu şekilde, toplumsal eylemleri barındıran külliye ortaya çıkmıştır. Fakat Anadolu kentlerinde, Osmanlı çağına gelene kadar, planlı bir külliye kavramı gelişmemiştir. Planlanmış bir kompozisyon, ilk kez, bir ölçüde Bursa Yıldırım Külliyesi'nde; anıtsal ölçü-

de ise ilk kez Fatih Külliyesi'yle ortaya çıkmıştır (Kuban, 1995). Ondan sonra II. Beyazıt'ın Amasya ve Edirne'deki yapılarıyla bu gelenek sürdürülmüştür.

Osmanlı külliyelerinin toplumsal karışmayı özendiren, modern anlamda bir sosyal merkez karakterine çok değinilmiştir. Bunlar yalnızca ibadet yeri, öğretim merkezi ya da fakir mutfağı oldukları için değil, çevrelerinde başka toplantı yerlerinin gelişmesine önayak oldukları için de sosyal katalizör rolü oynamışlardır. Kuban (1995), İstanbul'da kahvehanelerin ortaya çıkışını anlatırken, bu konuda ilgi çekici örneklerin varlığından söz etmektedir. Örneğin Cemaat, namazı beklerken bazı açığözlerin kahve sattıkları, sonradan bu adetin yerleştiği ve camilerin çevresinde kahvehanelerin açıldığı bilinmektedir (Ergin, 1936; Peçevi İbrahim, 1981).

Çarşı

Çarşının yeri, kentin tarihsel gelişmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Yiyecek pazarları, özellikle küçük kentlerde camilerin çevresinde kurulmuştur. Bunun nedeni, kente mal satmaya gelen köylü ve göçebelerin, hiç olmazsa bir öğle namazını büyük bir camide kılmak isteği

ve cami çevresinde toplanacak kalabalığın alışverişi artıracığı düşüncesi olmalıdır (Kuban, 1995).

Bütün Anadolu ve Balkan halklarının kullandıkları ortak dilde *Çarşı*, *Carsija* veya *Pazar* kelimeleeri; kamusal, herkese açık olma ile eş anlamlıdır (Cerasi, 1999). Çar-

şı sözcüğü Orta Asya'ya aittir ve muhtemelen Farsçadaki *shahr* (kent) ve *su* (çarşı) sözcüklerinden gelmektedir. Başlıca ticaret binalarının dikdörtgen biçiminde olması ve çarşı mahallesinin oldukça formal, genelde de dik açılı olan yol düzeninden dolayı terim, Farsça'da

'dört köşe' manasına da gelmektedir. Buna karşın Cezar (1983), çarşı anlayışının, İran çarşılarından kaynaklandığını söyleyen yorumlara karşı çıkmış ve çarşının, gerek terminolojik gerek de fiziksel açıdan Osmanlı kentindeki kendine özgü gelişimi üzerinde ısrar etmiştir. Osmanlı'da mahallenin bütünü çarşı diye adlandırılabilir. Pazar ise, açık havada yer alan haftalık çarşı veya panayır biçimindedir. Cerasi (1999)'nin yaklaşımına göre, İtalyancadaki '*andare in piazza*' ve Amerikalılar'ın kullandığı '*going downtown*', Türkçedeki 'çarşıya çıkmak' terimine karşılık gelmektedir. Burada piyasa, ticaret meydanı, ticaretin yapıldığı yer ve kurumların hepsi anlamına gelmektedir ve görünüşe göre İtal-

yanca kökenli bir kelimedir. Ayrıca Üsküp'te, fikir üreten ve dışarıyla ilişkileri elinde tutan iş adamlarının bulunduğu ortama *Carsija* denilmiştir.

Osmanlı kenti, tek ve temsili bir merkeze sahip olmasa bile çarşı alanı, kent yaşamının kaynağı olan mekândır (Cerasi, 1999). Çarşının kendisinin, çevresinde büyüyen yeni kentin geometrik merkezi haline geldiğini savunan tez de, olgun Osmanlı kentinin gerçeği için oldukça tutarlı gözükmektedir (Cezar, 1983). Osmanlı kentinin ticaret ve zanaat işlevleri, konutları mutlak bir biçimde dışta bırakarak, dükkan ve atölyelerin sıralandığı bir veya daha fazla sokaktan oluşan bir kaç alanda yoğunlaşmıştır. Çarşı, kentleşmiş yüzölçümün yüzde altısı ile

yüzde onunu kaplamıştır (Cerasi, 1999; Aktüre, 1973).

Tüm bunlara ek olarak çarşı, sadece fiziki bir 'yer' değildir. Bir de kendi içinde işlevler ve kurumlar bütününe üstlenmiş, meslek loncalarını barındırmıştır (Ergenç, 1996).

Osmanlı'da alışveriş merkezleri, açık alışveriş merkezleri (hafta pazarları, sürekli pazarlar) ve kapalı alışveriş merkezleri (bedesten, han, çarşı) şeklinde ayrılabilir. Küçük boyuttaki dükkanlar, arasta, han, bedesten ve çok düzensiz olmayan, genelde ahşap pergola ve saçaklarla, daha seyrek olarak da örgü duvar ile örtülmüş dar sokaklar, sekiz yüzyıl boyunca Türk-Anadolu ticaret merkezinin değişmez öğeleri olmuşlardır (Cerasi, 1999).

Şekil 4. Pera'da çeşme, Thomas Allom (Kültür Bakanlığı, 1996a, s.134)

Meydan

Anadolu Türk kentlerinde, Avrupa meydanlarına benzer kentsel açık mekân fakirliğinin ilk nedeni, daha önce değinilen vakıf kurumunun varlığı ile açıklanabilmekte, ama tek ba-

şına yeterli olmamaktadır. Kentin sokak dokusunun, anıtsal yapıların çevresine bile, nefes alacak yer bırakmadan yapışması ve dış avludan başka özel bir kent mekânına ihtiyaç duyul-

mamasının nedenlerinden bir tanesi de, toplumun kendi içine dönük sosyal yapısından kaynaklanmaktadır. Sosyal yapı gereği, kentsel mekâna fazlaca ihtiyaç duyulmadığından, o

mekânların örgütlenmesi için bir gelenek oluşmamış; yapıların, kent meydanlarından algılanması üzerinde çok fazla düşünülmemiştir (Kuban, 2003). Birçok Avrupalı araştırmacıya göre de, Türk kentlerindeki büyük açıklıklar çoğunlukla rastlantısaldır ve özel işlevlerden yoksundur. Sadece, önemli kentlerin her zaman bir at meydanına sahip oldukları bilinmektedir. Tüm bu verilere karşın Cerasi (1999) ise, Türk kentlerinde yaşayanlar arasında, sık sık açık mekânlarda beraberce zaman geçirme bağlamında toplumsal ve psikolojik bir eğilimin varlığından söz etmekte ve bunun oldukça canlı bir biçimde gerçekleştiğini iddia etmektedir.

Tanyeli (1987), Anadolu Türk kentinde planlanmış bir kent meydanından söz edilemeyeceğini savunmaktadır. Buna karşılık, meydanın ancak küçük bir kent kesiminin kullanımı için biçimlendiğini söylemektedir. Bu küçük ölçekli meydan, bir sokağın biraz genişlemesiyle ya da birkaç yolun kesişmesiyle oluşan bir açık mekândır ve dolayısıyla kendiliğinden belirmiş bir kentsel öge olarak değerlendirilebilir. Açık-

Daha Selçuklular döneminden itibaren meydan, kentin içinde yapılaşmış çevrenin ortasında bir 'boşluk' değildir. Aksine, yapılaşmış çevreye dıştan 'eklenen' bir kentsel ögedir.

lıklar, mescidin ve çeşmenin çevresinde ya da pazarlarda kendiliğinden oluşmuştur. Cami avluları ve çeşme meydanları dışında, kent sokaklarında ağaç da bulunmamakta; kent yeşili evlerin bahçelerinde toplanmaktadır (Kuban, 1995).

Elde edilen tüm veriler ışığında, eğer meydan, Batı'daki gibi en az üç yönden yapılarla kesin biçimde sınırlanmış bir kentsel açık mekân olarak ya da Rönesans'tan bu yana yapıldığı gibi, geometrik düzen ilkelere bağlı bir mimari olgu olarak tanımlanıyorsa; Türk kentinde meydandan bahsetmek oldukça zorlaşmaktadır. Şayet meydanın tanımı

'bazı kentsel - toplumsal işlevlerin görülebilmesi için kent bütününe hizmet götüren bir açık mekân' ise, Anadolu Türk kentinde daha başlangıçtan beri, yukarıda belirtilen küçük ölçekli meydanın dışında, bir de kent meydanıyla karşılaştığı söylenebilmektedir. Bu meydanlar, belirli etkinlikler için önceden örgütlenmiş nitelikte de değildir. Meydan, hangi etkinlik için kullanılacaksa, ona göre geçici olarak örgütlenmekte ve donatılmaktadır. Kent meydanlarının spor, şenlik ve törenler için kullanılışı, 19. yüzyıldaki batılılaşma çabalarının başlangıcına dek sürmüştür (Tanyeli, 1987).

Daha Selçuklular döneminden itibaren meydan, kentin içinde yapılaşmış çevrenin ortasında bir 'boşluk' değildir. Aksine, yapılaşmış çevreye dıştan 'eklenen' bir kentsel ögedir. Dolayısıyla, yapılarla sınırlanmış olmayan düz bir alandır. Bu anlamıyla meydan, varlığını Osmanlı çağında da sürdürmüştür.

Anadolu - Türk kentinde meydanın varlığı ve işlevi, Batı'daki örnekleriyle karşılaştırıldığında çoğunlukla yetersiz kalmakta-

Sekil 5. Ayasofya Meydanı (Kültür Bakanlığı, 1996b, s.19)

dır. Batı meydanlarındaki planlılık anlayışı da, bilindiği üzere, ancak Rönesans'tan sonra başlamıştır. Ancak Anadolu Türk kentlerin-

deki yansımaları, 19. yüzyıldan itibaren belirmeye başlamıştır. Türk kenti meydanları, bir açık mekân olmaktan uzaklaşarak, Batı'daki

gibi bir trafik odağı olmaya doğru yönelmiş ve kentsel dokunun içindeki bir 'boşluk' gibi tanımlanmaya başlamıştır.

Sonuç

Türk kentlerindeki kentsel açık mekânları belirleyen ana unsur olarak, kent dokusunun ana birimini oluşturan mahalle ön plana çıkmaktadır. Bünyesinde barındırdığı rastlantısal meydanlar, sokaklar, çıkmaz sokaklar ve avluları ile hem cami, çarşı gibi oluşumlara mekân hazırlamakta; hem de kentin ana kentsel açık mekân dokusunu oluşturmaktadır.

Özellikle avlu ve ait olduğu konut, mahallenin ve kent dokusunun temel hücrelerini oluşturmak-

tadır. Bu noktada, Türkler'deki güçlü aile yapısının, kentin açık mekânlarının sosyal ve fiziksel görünüşü üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Konut, toplumun hiyerarşik yapısı da göz önüne alındığında, doğal olarak küçük bir kaleyi andırmakta ve kadının neredeyse dışarıda bırakıldığı kamusal yaşantının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Kadının yaşamının büyük ölçüde konut ve avlu içerisinde geçmesi, kentsel açık mekânların kullanım yoğun-

luğunu düşüren başlıca neden olarak belirmektedir.

Kadının bir ölçüde katıldığı çarşı ise, dedikodu ve siyaset tartışmalarının merkezini, dolayısıyla Türk kamusal yaşamının en canlı mekânını oluşturmaktadır. Büyük cami avluları ise, çarşının telaşının tersine dingin-huzurlu bir mekânı temsil etmekte ve Türk kentlerinde görülen kentsel açık mekânlar, genel anlamda bu sakinliğe sahip mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır.

REFERANSLAR

- 1- Akdağ, M., 1995, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, 1243 -1453*, Cilt 1, Cem Yayınevi, İstanbul.
- 2- Aktüre, S., 1973, "XVII. Yüzyıl Başından XIX. Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehirsiz Yapının Değişme Süreci", *Journal Of The Faculty Of Architecture, METU, Ankara*, 1, 1-15.
- 3- Aru, K.A., 1998, *Türk Kenti*, YEM, İstanbul.
- 4- Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, 2001, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (ed. Ali Şükrü Çoruk), Kitabevi, İstanbul.
- 5- Barkan, Ö.L., 1963, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İmaret Siteleri Kuruluş ve İşleyiş Tarzına ait Araştırmalar", İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası, *İÜ İktisat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, Cilt 23, 1-2, 239-296.
- 6- Barkan, Ö.L., 1954, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası, *İÜ İktisat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, Cilt 15, 1-4, 2-530.
- 7- Barthold, W., 1977, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (ed. F.Köprülü), Diyanet Yayınları, Ankara.
- 8- Baykara, T., 1985, "Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 19, 49-60.
- 9- Cerası, M.M., 1999, *Osmanlı Kenti*, YKY, İstanbul.
- 10- Cezar, M., 1996, "Türkler ve Şehirleri", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, Cilt 1, İlke Yayınları, İstanbul, 275-280.
- 11- Cezar, M., 1983, *Typical Commercial Buildings of the Ottoman Classical Period and the Ottoman Construction System*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- 12- Cezar, M., 1977, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- 13- Çadırcı, M., 1996, "Anadolu Kentlerinde Mahalle", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- 14- Doğru, H., 1995, *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- 15- Egli, E., 1962, *Geschichte Des Staedtebaues*, II, Eugen Rentsch Verlag, Stuttgart.
- 16- Ergenç, Ö., 1988, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, TTK, Ankara, Cilt 52, 203, 673-680.
- 17- Ergenç, Ö., 1996, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Ve Yerel Yönetimler*, Cilt 1, İlke Yayınları, İstanbul, 407-418.
- 18- Ergin, O.N., 1936, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İÜ Hukuk Fakültesi İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul.
- 19- Gabriel, A., 1934, *Monument Turcs d'Anatolie*, II, Editions de Bocard, Paris.
- 20- Keleş, R., 1998, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara.
- 21- Kuban, D., 2003, "Biz Neden Meydan Yapamıyoruz", *Yapı Dergisi*, YEM, İstanbul, 258, 66-69.
- 22- Kuban, D., 1995, "Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı Üzerine Gözlemler", *Türk-İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- 23- Kuban, D., 1968, "Anadolu Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul, 7, 52-75.
- 24- Kültür Bakanlığı, 1996a, *Gravürlerle Türkiye, Anadolu*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- 25- Kültür Bakanlığı, 1996b, *Gravürlerle Türkiye, Anadolu*, Cilt 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- 26- Lynch, K., 1984, *Good City Form*, MIT Press, Cambridge.
- 27- Mantran, R., 1990, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, Cilt 1, (çev: M.A. Kılıçbay & E. Özcan), TTK, Ankara.
- 28- Peçevi İbrahim, 1981, *Peçevi Tarihi*, Cilt 1, (ed. B.S. Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- 29- Sauvaget, J., 1946, "Commet Étudier l'Historie du Monde Arabe", *Revue Africaine*, Paris, 406-409.
- 30- Tanyeli, U. 1987, *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- 31- Titcev, P., 1962, "Sur La Citiés Byzantines Aux XI-XIIIe Siécles", *Byzantino Bulgarica*, I, Zeitschriften, Sofya.
- 32- Torres-Balbas, L., 1947, "Les Villes Musulmanes d'Espagne", *Annales de l'Institut d'études Orientales*, Alger IV, Paris, 6.
- 33- Turan, O., 1996, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- 34- Yenen, Z., 1993, *Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

“CONSERVATION EDUCATION” IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF TURKEY IN TERMS OF INTERNATIONAL LEGISLATIONS: GENERAL EVALUATION & PROPOSALS (2)

ABSTRACT

Comprehensive research by FOCUH (Friends of Cultural Heritage) that was conducted under the above mentioned title was summarized as an article consisting of 3 parts.

The Part (1) of the article titled ““Conservation Education” in the Higher Education System of Turkey in Terms of International Legislations: General Evaluation & Proposals (1) was published in the national scientific magazine, “Restorasyon Konservasyon Çalışmaları” Issue 6, July-August-September 2010, pages 61-69.

This article gives information on “EU Cultural Heritage Legislation and Turkey” Project (2006-2007) carried out by FOCUH in cooperation with Dokuz Eylül University, Department of Fine Arts within the framework of Civil Society Dialogue: Europe-Bridges of Knowledge Program, and its outputs. In addition, it briefly mentions the history of international legislation on conservation of cultural heritage. Beside, it explains European Culture Legislation translated in Turkish within the framework of the project; agreements, regulations, guidelines and recommendations on conservation of cultural heritage issued by UNESCO, COE, ICOM, ICOMOS, etc. and their “binding or non-binding nature” for contracting countries. This section also talks about the legal liability of Republic of Turkey for these legislations and possible risk scenarios for the future.

The last part of the said Article proceeds to illustrate why our cultural heritage needs to be protected according to legislation issued by EU, and in this respect offers proposals for changes needed in related disciplines of the higher education (at Graduate and Post-Graduate Level). In this parallel, it firstly mentions changes needed in education given at departments of archaeology, which is one of the main disciplines directly related to conservation of cultural heritage.

In the part (2) of the same article, which will be published in this issue, will broadly remind readers of the important points underlined in the part 1.

Then it will bring up proposals for changes needed in higher education programs at Graduate and Post-Graduate level relating to disciplines that are directly related to conservation of cultural heritage. Among these disciplines we cite architecture; architectural restoration; landscape architecture; civil engineering; urban and regional planning; conservation and restoration of movable cultural assets; conservation and restoration of works of art; preservation, restoration and archiving of Cinema-TV films and museum studies.

The (3)rd part of this research will discuss changes needed in higher education programs at Graduate and Post-Graduate level relating to disciplines that are indirectly related to conservation of cultural heritage such as economics, law (antiquities law and internet law), foreign trade, e-business, security, etc. and will be published in the upcoming issues.

Uluslararası Mevzuat Işığında Türkiye’deki Yüksek Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi: Genel Değerlendirmeler ve Öneriler - 2

 A. SULTAN KARAOĞLU
ALİ KAZIM ÖZ
MAHMUT AYDIN
SAADET GÜNER

► 1. Giriş

Kültürel mirasımızın insani hatalardan, iklim değişikliklerinden, doğal afetlerden kaynaklanan tahribatını, giderek yok olmasını önle-

mek, onları özgün bir şekilde koruyarak gelecek nesillere aktarmak için; mutlaka ülkemizin yapılına, koşullarına ve kültür varlıklarımızın sayı, nitelik ve önemi-ne uygun yeni çözüm yolları geliştirilmelidir. Ancak ülkemize özgü geliştirilecek olan çözüm yollarının, uluslararası çağdaş yaklaşım ve uygulama ilkeleriyle uyum sağlaya-

rak örtüşmesi gerekir. Bu da çözüm arayışı içine girdiğimiz bu süreçte, dünyada bu kapsamda geliştirilmiş olan her türlü düşünce sistemi, bilgi ve kuralların ciddi bir şekilde incelenerek özde anlaşılması gerektiğini beraberinde getirmektedir. (Özdoğan, 2007).

Dünyada kültürel miras ve korunması konusunda geliştirilmiş

olan düşünce sistemi, kavramlar, yaklaşımlar, bilgiler, kurallar, yaptırımlar, hiç kuşkusuz bu konuda çalışmalar yürüten UNESCO, COE, AB, ICCROM gibi uluslararası hükümetlerarası kuruluşların (IGOs), ICOM, ICOMOS, ICA gibi Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının (NGOs) yayınladıkları bağlayıcı olan veya olmayan uluslararası mevzuatlarında yer almaktadır.

Bu nedenle; Kültürel Mirasın Dostları Derneği (KUMID), Dokuz Eylül Üniversitesi (DEU) ortaklığı ile Sivil Toplum Diyalogu-Avrupa Bilgi Köprüleri Programı çerçevesinde “AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye” başlıklı bir AB Projesi yürütmüştür (2006-2007). Proje kapsamında Avrupa Birliği’nin (AB) “Kültür” mevzuatının tamamı¹

ve AB Müktesebatı (Acquis Communautaire) içinde mütala edilen UNESCO, COE, ICOM, ICOMOS vb. tarafından yayınlanan diğer uluslararası mevzuatın büyük bölümü Türkçe’ye tercüme edilmiştir. Proje kapsamında ayrıca “Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türk Eğitim Sisteminde Kültürel Miras ve Koruma: Genel Değerlendirmeler ve Öneriler” başlıklı uzman raporu, proje çıktısı olarak yayınlanmıştır. Proje çıktıları ve Türkçe’ye tercüme edilen mevzuatların önemli bir kısmı Proje adı ile aynı başlığı taşıyan iki ciltlik kitapta yayınlanmış; tamamı Proje web sayfasında yayınlanmaya devam etmektedir:

<http://www.kumid.eu>, <http://www.kumid.eu/euproject/proje.html>
2007-2008 döneminde KUMID,adı

geçen Proje ekibi üyelerinin yer aldığı gönüllü bir araştırma ekibi oluşturmuştur. Bu süreçte ekip tarafından Türkçeye tercüme edilen tüm uluslararası mevzuatın her bir maddesi detaylı bir şekilde kültürel mirasın korunmasında doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan disiplinler bazında incelenmiştir. İnceleme sonunda “Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türkiye’de Kültürel Mirasın Koruma Yaklaşımı ve Yüksek Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi: Genel Değerlendirmeler ve Öneriler” başlıklı taslak bir “Araştırma Raporu” hazırlanmıştır. Rapor, KUMID tarafından verilen konferanslar, yayınlanan makaleler, bildirimler sayesinde, uzmanların ve katılımcıların görüşü alınarak güncelleştirilmeye devam edilmektedir.

2. Uluslararası Mevzuat Nedir?

Uluslararası mevzuatın ana kaynağını, taraf devletleri yükümlülük altına sokan, diğer bir deyişle “bağlayan” imzalanmış uluslararası sözleşmeler, anlaşmalar, vb. meydana getirir. Diğer imzalanmamış anlaşmalar, yayınlanmış tüzük, yönetmelikler, tavsiye kararları, rehberler, yönergeler, etik kodlar, vb. ise “bağlayıcı olmayan” uluslararası mevzuatları kapsamaktadır.

2.1. Bağlayıcı Uluslararası Mevzuat

AB hukukunda (Altıntaş, 2007) ve uluslararası hukukta, taraf devletin imzaladığı ve usulüne uygun olarak yürürlüğe giren anlaşmalar, sözleşmeler, “bağlayıcı mevzuat-İç hukuk” olarak nitelendirilir ve taraf devletlerden anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeleri beklenir. Türkiye Cumhuriyeti, kültür ve kültürel mirasın korunması konusunda üye olduğu UNESCO Avrupa Konseyi’nin (COE) yedi önemli anlaşmasını imzalamış ve usulüne uygun olarak yürürlüğe koymuştur. AB Hu-

kuku da üye devletlerin “İç Hukuku” olarak değerlendirilir.

2.2. Bağlayıcı Olmayan Mevzuat

Türkiye’nin üye olduğu UNESCO, COE, EU, ICOM, ICOMOS, vb. gibi IGOs ve NGOs’lar tarafından yayınlanan ilke kararları, tavsiyeler, görüşler, açıklamalar, toplantı, konferans sonuçları, yönergeler, vb. bağlayıcı özelliği bulunmayan tasarruflardır.

Bağlayıcı mevzuatlardaki yükümlülüklerini yeterince yerine getirmeyen karar verici ve uygulayıcılar, söz konusu tasarrufları ise tamamen göz ardı etmektedirler. Oysa görüşümüze göre, koruma çalışmalarında bağlayıcı olmayan uluslararası mevzuat genellikle ileride çıkarılacak yasal/bağlayıcı bir mevzuatın ayak sesleridir ve uygulamada dikkate alınması tavsiye edilmektedir.

Diğer taraftan uluslararası bağlayıcı mevzuatlarda, önceden yayınlanan bağlayıcı olmayan mevzuatlara atıf yapıldığı ya da tersine bağlayıcı olmayan mevzuatlarda bağlayıcı

olan mevzuatlara da referans verildiği görülmektedir. Böylelikle bağlayıcı olmayan mevzuata “gerekçe” vasfı verilmek suretiyle bağlayıcı mevzuat olarak “meşruiyet” kazandırıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak; kültürel mirasın koruma uygulamasında bağlayıcılığı bulunan mevzuatlara uyulması, iç hukukta gerekli düzenlemelerin yapılması, bağlayıcı olmayan mevzuatlara koruma uygulamasında dikkat edilmesi ilkesi daima hatırlanmalıdır.

Buna karşın, uluslararası mevzuatların kültür mirasının korunmasında “doğru” veya “kesin kabul”ünün zaman içindeki koşullar ve uygulama sonuçları içinde değerlendirilmesi gerekir. Bu durumda yayınlanan her uluslararası mevzuat ülkemizde de dikkatle izlenmeli; mevzuatta çekince koyulacak veya açıklama getirilecek ilkelere, yaklaşımların görülmesi halinde ulusal/uluslararası kuruluşlarla toplantılar düzenleyerek mevzuata getirilen çekinceler/görüşler dünya kamuoyuyla paylaşılmalıdır (ICOMOS, 1996).

¹ 24.09.2007 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği’nin <http://europa.eu.int/eurlex/lex/en/repert/1640.htm> adresinde kayıtlı

3. Kültürün - Kültürel Varlıkların Korunmasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulusal ve Uluslararası Hukuki Yükümlülüğü

3.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Anayasanın 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin *bir hukuk devleti* olduğu vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, kültür ve kültürel mirasın korunması konusunda üye olduğu UNESCO, Avrupa Konseyi'nin (COE) yedi önemli anlaşmasını² imzalamış, usulüne uygun olarak yürürlüğe koymuş ve gerekli düzenlemeleri yapmış/ yapmaya başlamıştır. Anayasanın 63. maddesinde ise "Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması" anayasal güvence altına alınmıştır. Bu amaçla ilgili kurumlar tarafından (T.C. Büyük Millet Meclisi (TBMM), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, vb.) yasalar çıkarılmakta, yönetmelik-

ler hazırlanmakta, ilke kararları, vb. yayınlanmaktadır. Sonuç olarak bir hukuk devleti olarak Türkiye Cumhuriyeti, Anayasasıyla yasal güvence altına aldığı kültürel mirasını taraf olduğu bağlayıcı uluslararası mevzuat ve ulusal mevzuatı dikkate alarak korumak zorundadır.

3.2. Türkiye'nin AB'ye Üyeligi

Bu süreçte uyum için müzakerede edilen toplam 35 fasıl arasından 15 Fasıl, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın çalışma alanına girmektedir. (Mart 2011). Bu 15 fasıl arasından 4 No'lu Fasıl: Sermayenin Serbest Dolaşımı, 29 No'lu Fasıl: Gümrük Birliği, 20 No'lu Fasıl: İşletmeler ve Sanayi Politikaları, 26 No'lu Fasıl: Eğitim ve Kültür,

23 No'lu Fasıl: Yargı ve Temel Haklar kültürel mirasın korunması, yasa dışı ticaretin engellenmesi, kültürel turizm politikalarının yanı sıra kültürel haklar ve kültür politikalarının oluşturulması gibi eylem planları içerdiğinden; kültürün ve kültürel mirasın korunması ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak; AB'ye üyelik yolunda yürüyen Türkiye Cumhuriyeti, bu fasıllara uyum için AB Hukukunu, AB Mevzuatını ve AB Müktesebatında yer alan diğer hukuki metinleri dikkate almak ve bu yönde iç hukukunda düzenlemeler yapmak zorundadır. Bu düzenlemeler, aslında AB'ye üye olsun veya olmasın, çağdaş Türkiye'nin yerine getirmek zorunda olduğu görevlerdir.

4. Kültürün ve Kültürel Mirasın Korunmasının İnsan Hakları Boyutuna Taşınması

4.1. Birleşmiş Milletler (BM) Nezdinde

1945 yılında, Birleşmiş Milletler Anlaşması imzalandıktan sonra, devletler insanlığa ve insan haklarına karşı yapılan saldırıları uluslararası düzeyde önleme amacıyla 10 Aralık 1948'de BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)'ni imzalamışlardır. Türkiye de 10 Mart 1954'te sözleşmeyi imzalayarak bu yükümlülüğü üstlenmiştir. Türkiye, "Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi"ni (1966), 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Bugüne kadar BM üyesi 188 ülkeden 137'sinin imzaladığı sözleşme, 4 Haziran 2003 tarihinde TBMM'de onaylanmış; 17 Haziran 2003 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından

onandıktan sonra Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 15. maddesinde "Kültürel yaşama katılma hakkı" tanınmıştır. Sözleşmenin 1.c. maddesi kişilere "*Kendisinin yaratıcısı olduğu bilimsel, edebi ve sanatsal ürünlerden kaynaklanan maddi ve manevi menfaatlerin korunmasından yararlanma*" hakkı getirmiş; sözleşmeye taraf devletlere ise "*Bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesi için bilimin, kültürün korunması, gelişmesi ve yayılması için gerekli tedbirlerini alma*" yükümlülüğünü vermiştir.

4.2. Avrupa Konseyi (COE) Nezdinde

4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve 3 Eylül 1953'te yürürlü-

ğe giren "İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (AİHS)"; İHEB'de bulunan hakları topluca güvence altına almak için COE üyelerinin üzerinde anlaştıkları metindir. Metin, demokratik rejimlerin devam ettirilmesi açısından gerekli olan asgari hak ve özgürlükleri güvenceye alarak işe başlamış; ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan çok sivil ve politik hakların korunmasına öncelik vermiş ve zamanla insan hakları listesini genişletmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 18 Mayıs 1954'te sözleşmeyi onaylamış; 28 Ocak 1987'de de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) bireysel başvuru hakkını tanımış ve mahkemenin zorunlu yargı yetkisini 28 Ocak 1990'da kabul et-

² 1) Avrupa Kültür Anlaşması (COE, 1954), Lahey Sözleşmesi: Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 1954), Kültürel Varlıkların Yasadışı İthalatının, İhracatının ve El Değiştirmesinin Yasaklanması ve Önlenmesi Anlaşması (UNESCO, 1970), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO 1972), Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (COE, 1985), Arkeolojik Mirasın Korunması Avrupa Sözleşmesi (Degistirilmiş Sekli) (COE, 1992), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 2003).

Ayasofya Müzesi, Tarihi Yarımada, FOTOĞRAF: DİLUBA KOCAŞIK

miştir. Kültürel mirasın korunması; Türkiye'nin henüz imzalamadığı COE'nin "Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi"nin 4. Maddesi ile "İnsan Hakları" boyutuna taşınmıştır (COE, 2005). Türk bilim insanları ve hukukçuları tarafından Hasankeyf'in korunması için AİHM'e yapılan başvuruda, AİHM yürütmeyi durdurma kararı almamış olmasına rağmen başvuruyu görüşmeye değer bulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetinden bilgi istemiştir. (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı/ Tarih: 31 Temmuz 2006/ Yer: Strasbourg, Konu. Başvuru no: 6080/ 06/ Taraflar: Ahunbay ve diğerleri; Türkiye, Almanya ve Avusturya'ya karşı)

4.3. UNESCO Nezdinde

Somut olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 2003), TBMM'nin 19.01.2006 tarihli oturumunda oy birliği ile ka-

bul edilmiş ve 21 Ocak 2006 tarih ve 26056 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin giriş bölümünde İnsan hakları alanında mevcut uluslararası belgelere, özellikle, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine, 1966, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine, 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne atıfta bulunulmuştur.

4.4. Avrupa Birliği Nezdinde

Üye devletler arasında kültürel dayanışma ve iş birliği, Maastricht Anlaşması'nda bir topluluk olarak tanımlanmasından beri, Avrupa Birliği'nin ilgilendiği temel konulardan biri olmuştur. Avrupa Birliği'nin kültürü, parçası olduğu Avrupa'nın kültürüyle anılır. Kültürler ile ilgili politikalar genellikle her bir üye ülke tarafından bağımsız olarak belirlenir: Türkiye'nin AB'ye üyelik sü-

recinde müzakere edilen 35 fasıldan biri olan 23 No'lu Fasıllar: Yargı ve Temel Haklar'da T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun çalışma konusu "Kültürel Haklar ve Kültür Politikaları"dır (Mart 2011).

Sonuç olarak, bütün bu gelişmeler bize kültürün - kültürel mirasın korunmasının uluslararası alanda giderek "insan hakları" boyutunda değerlendirildiğini düşündürmektedir. Bu nedenle ülkemizde, öncelikle insan hatası nedeniyle, (hatalı yatırım programları, kent planlaması, yanlış koruma ve onarım yöntemleri, vb.) tahrip veya yok olan kültürel mirasımızı korumak için daha sıkı önlemler alınmasının gerektiğini düşünmekteyiz. Aksi takdirde bugün ülkemizin taraf olduğu muhtelif insan hakları ihlallerinin arasına, yakın gelecekte "kültürel miras hakkı ihlallerinin" de katılabileceği tehdidinin "Kültürel Miras Korumasında Risk Senaryosu" kapsamında göz önünde bulundurulmasını önermekteyiz.

5. Uluslararası Anlaşmalarda Yer Alan “Avrupa Mirası” İfadesi Üzerine Bir Yorum

Türkiye'nin de imzalayıp kabul ettiği uluslararası anlaşmalarda “Kültürel Miras” Avrupa'nın insanlığın kültürel mirası olarak nitelendirilmekte ve korumanın yalnız doğrudan ilgili devletin değil tüm Avrupa ülkelerinin sorumluluğu olduğu vurgulanmaktadır. (Örnek: COE, 1954) Ancak bu yaklaşımın “bir ulusun mirası üzerindeki karar verme erkinin dış çevrelere aktarılmasına yol aç-

cağı kaygısı” bazı ülkeler ve kuruluşlar tarafından dile getirilmektedir (ICOMOS, 1996). Makalenin yazarları da bu kaygının ayırındadırlar. Uluslararası anlaşmalardan doğan kültür mirası koruma yükümlülüğünü yerine getirmeyen ülkeler için, bu yaklaşımın gelecekte dış çevrelere o ülkelere hatırlatılıp koruma için dış müdahalede-yaptırımında bulunulup bulunulmayacağı, “Kültürel

Miras Korumasında Risk Senaryosu kapsamında dikkate alınması tavsiye edilmektedir.

Sonuç olarak, 4. ve 5. maddelerde dile getirilen “Risk Senaryoları”nın hukuk ve koruma alanındaki uzmanlarımız ve ilgili kamu kurumlarının uzman bürokratları tarafından daha geniş bir şekilde ve ivedilikle tartışılmaya başlamasının gerektiğini düşünmekteyiz.

6. Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Koruma Eğitimi

1904'ten günümüze kadar kültür varlıklarının korunması konusunda yayınlanmış tüm uluslararası mevzuatlardaki ortak maddenin, “Eğitim” olduğu görülmektedir. Söz konusu başlık altında, koruma eğitiminin ana okulundan üniversiteye kadar tüm eğitim düzeylerini kapsamı vurgulanmaktadır. Ayrıca “Eğitim” başlığı altında halkın eğitimi, uzmanlara yönelik “yenileştirme” eğitimi, meslek içi, müteahhitlerin eğitimi, vb. muhtelif eğitimlerin gerekliliğinin altı çizilmektedir. Örneğin uluslararası yaklaşımlar, kültürel mirasın tahrip olmasının nedenlerinin arasına “yeni, nitelsiz ve özel yüklenicilerin koruma alanları ve yapılarıdaki denetlenmemiş çalışmalarını” da

Koruma eğitimi,
anaokulundan üniversiteye kadar tüm eğitim düzeylerini kapsamalıdır.

eklemiş ve onların eğitimlerini tavsiye etmiştir. Sonuç olarak kültürel mirasın korunmasında tüm düzeylerde eğitim verilmesi, uluslararası mevzuatların gereği olarak değerlendirilmelidir.

Makalenin bu bölümünde uluslararası mevzuatlardaki “Eğitim” başlığı ile ilişkili olarak kültür varlıklarını koruma konusunda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Lisans-

Lisans Üstü düzeyindeki Yüksek Eğitim Sistemine yönelik genel değerlendirmeler yapılmış ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu değerlendirmeler ve öneriler sürekli vurguladığımız gibi “çağdaş uluslararası ölçütler” ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükleri gereğince “olması gerekenler”dir. “Olması gerekenleri” hayata geçirip uygulayan kamu yönetimleri, yerel yönetimler, karar vericiler, üniversiteler hiç kuşkusuz güncel takip edip bu önderliklerini kesintisiz sürdürmelidirler. Diğerlerinden ise “olması gerekenleri” hayata geçirecek yapısal, hukuki ve yönetsel tedbirleri almaları beklenmektedir”. (Güner, vd., 2010)

7. Arkeoloji Bölümleri

“Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türkiye'deki Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi: Genel Değerlendirmeler Öneriler I”: Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Üç Aylık Bilim Dergisi, Sayı 6, Temmuz-Ağustos-Eylül 2010, s. 61-69'da yayınlanmıştır.

Türkiye'deki Dünya Miras Alanlarından Hattuşa Antik Kenti FOTOGRAF: MINE ESMER, 2006

Safranbolu Evleri, FOTOĞRAF: HALİM YÜCEL

Kapadokya, FOTOĞRAF: DILRUBA KOCAŞIK

8. Bütünleşik Koruma ile doğrudan ilişkili dört disiplinin Lisans ve Lisans Üstü Eğitimleri / Yenileştirme Eğitimleri

(COE, 1980) 1.Genel İlkeler / 5. maddesi gereği; bütünleşik koruma ile doğrudan ilişkili dört disiplinin lisans, lisans üstü eğitimine, yenileştirme eğitimine yönelik yorumlar, öneriler, ortak öneriler aşağıda açıklanmıştır.

8.1. Mimarlık Lisans Programı, Mimari Restorasyon Yüksek Lisans Programı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın B. Konut Hakkı bölümü Madde 57'de "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planla-

ma çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler" ifadesi yer almaktadır.

Söz konusu maddeden, bina planlamasının kentin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek kent

planlamasının ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 57. madde, sözü edilen esaslara bağlı bir kent ve bina planlamasının başta mimarlar olmak üzere tüm ilgili taraflar (şehir planları, yerel yönetimler, kamu yönetimleri, vb.) için anayasal yükümlülük olduğunu zımnen işaret etmektedir.

Mimari miras tanımı içine sadece anıtlar ve bina topluluklarını değil “topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve kendine has özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği “Sit Alanları/Ören Yerleri” de girmektedir (COE, 1985).

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve diğer uluslararası-hükümetler arası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının yayınladığı mevzuatlar, yönergeler incelendiğinde; mimari mirasın korunmasının gerektiği güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Örneğin; tüm planlamalar mimarlık mirasının korunmasını hesaba katmalıdır (COE, 1985). Anıtların korunması, özellikle de tarihi kent ve semtlerde şehirlerin imarı için gerçekleştirilen iyi tasarlanmış tüm planların kesin şartı olmalıdır (COE, 1989). Anıtın çevresindeki yapıların uygunsuz bir şekilde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi ve üslubuyla rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır (1931). Estetik kaygısıyla geçmişteki bina tiplerinin tarihi alanlardaki yeni yapılara uygulanmasına hiçbir şekilde müsamaha gösterilmemelidir (1933). Bütün yeniden yapım işlemlerinden (*a priori*) tamamen vazgeçilmelidir (ICOMOS, 1964). Mimari kalitede tarihsel devamlılık, kamusal alanların kalitesi, sosyal karışımı ve kentsel çeşitliliğin zenginliği gibi, Avrupa kent ve kasabalarının paylaştığı ortak özellikler dikkate alınmalıdır (EU, 2001).

Son olarak “Atina Tüzüğü” (Atina, 1933) ilk kez, ikamet, dinlenme/eglence (recreation), iş, ula-

şım bileşenlerinin yanı sıra tarihi mirası da içine alarak, çağdaş “kent planlaması” yaklaşımını gündeme getirmiştir. Günümüzdeki kent planlamasında da, halen kullanılan bu parametrelere ek olarak kent planlaması ve yeni konutların mimari planları; bütünlük koruma (COE, 1975), kent silüeti (COE, 1989) ve koruyucu bölge gibi yeni ilkeler dikkate alınarak yapılmalıdır (COE, 1975) (ICOMOS, 2005).

Günümüzde kentlerin büyümesi aynı zamanda yeni bir tür bina yapısının oluşmasına da yol açmıştır; Apartmanlar. Bu yapılar, büyük kentlerin baskın özelliği haline gel-

Kültürel / mimari mirasın korunmasında mimarların rolü ve mimarlık eğitimi büyük önem arz etmektedir.

mişlerdir. Apartman inşaatına yönelik yenilemeler için ön şart; tarihi alanları yeni inşaatlar için gerekli bir bütünlükleyici unsur olarak görmede gösterilecek siyasi kararlılık ve yerel nüfusun orada kalmasını sağlamaya öncelik vermektir (COE, 1976).

Koruma eğitimi ve korumada mimarların başat rolü, yüzyıl önce dile getirilmiştir. Şöyle ki, Altın-cı Uluslararası Mimarlar Kongresi Madrid Konferansı Tavsiye Kararları (RIBA, 1904), Madde 5'te, eserin korunması ve onarımının “... sadece devlet tarafından diploma verilmiş mimarlara bırakılması ...” önerilmiştir. Yukarıda işaret edilen gerekçeler ışığında kültürel/mimari mirasın korunmasında Mimarların Rolü ve Mimarlık Eğitimi, günümüzde de büyük önem arz etmektedir.

Üniversitelerimizin mimarlık bölümlerinde mimari restorasyon eğitimi, yüksek lisans programlarında başlamaktadır. Çağdaş, yenilikçi mimari tasarımlara odaklanan, mimari restorasyon ve kül-

türel mirası koruma ile ilgili temel eğitimlerin vermediği lisans programlarını tamamlayan “Mimar”lar, iki yıllık yüksek lisanslarını veya dört yıllık doktora programlarını tamamladıktan sonra eski eserler üzerinde yapılacak müdahalelerin nasıl olması gerektiğine ilişkin proje yapıp, imza hakkına sahip olmaktadır. Diğer bir deyişle, herhangi bir mesleki pratik veya staj yapmadan mesleğe doğrudan geçiş yapmaktadırlar.

Sonuç olarak, yukarıda belirtilen uluslararası yaklaşımlara cevap verecek mimari bilgilere sahip olunması, tarihi ve çevresel doku ile uyumlu çağdaş ve yenilikçi mimari plan yapabilme niteliği edinilmesi, doğru mimari restorasyon uygulamaları yapılabilmesi için;

a. Mimarlık Fakültelerinin Lisans Programlarında öğrencilere;

■ Mimari restorasyon ve kültürel mirası koruma/bütünlük koruma ile ilgili temel bilgiler verilmeye başlanmalıdır (COE, 1980).

b. Mimari Restorasyon Yüksek Lisans ve Doktora Programlarında;

■ Tarihi Ahşap Yapıların Korunması, Kırsal Mimari Mirasın Korunması, 20. Yüzyıl Mimari Mirasın Korunması, vb. (COE, 1991) konularda branşlaşmaya gidilmeli; geleneksel yöntemler canlandırılmalı, geleneksel ustalarla işbirliği yapılmalıdır.

■ Orman mühendisliği, ziraat mühendisliği gibi farklı disiplinlerle işbirliği yapılmalı; ahşap yapıların korunması ve onarımı için gerekli uygun ağaçların sağlanabilmesi için yedek orman alanları oluşturulması, mevcut orman ve koruların korunması desteklenmelidir. Tarihi yapı ve sitlerin korunmasından sorumlu kuruluşlar, onarım için uygun ahşapların bulundurulduğu depoların oluşturulmasını desteklemelidirler (ICOMOS, 1999).

■ Mimari Restorasyon Yüksek Lisans ve Doktora Programlarını bitirmiş “Restoratör Mimar”lar için mesleğe kabul öncesinde diğer ülkelerde uygulandığı gibi ülkemizde de “zorunlu staj /meslek pratiği” getirecek düzenlemeler

Divriği Ulu Camii ve Dar'üş-şifası, FOTOĞRAF: ALIDOST ERTUĞRUL

mutlaka yapılmalıdır. Bilindiği üzere ülkemizde Uluslararası Mimarlar Birliği'nin önerisi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde "meslekte serbest dolaşım" düzenlemeleri gereği, mimarlık eğitiminin süresinin uzatılması, mimarlık mesleğine kabul öncesinde "zorunlu staj / meslek pratiği" uygulamasının getirilmesi ve Mimarlık Yasası'nın çıkarılması ile ilgili tartışmalar sürmektedir. Bu tartışmaların kısa sürede sonuçlandırılması ve hatalı mimari restorasyon nedeniyle tahrip olan mimari mirasımızı oluşturan yapıların sayısının artmasını engellemek için eğitimini tamamlamış Restoratör Mimarlar için, mesleğe kabul öncesinde zorunlu staj/meslek pratiği şartının getirilmesine öncelik verilmelidir. Ulusal Yeterlilik Sistemi'nde ve meslek tanımında "Konservatör-Restoratör Mimar, Mimari Koruma-Onarım Yöneticisi..." gibi ifadeler olmalıdır.

8.2. İnşaat Mühendisliği Bölümlerinde

Kültürel mirasın korunması konusunda yayınlanmış uluslararası mevzuatlar, inşaat mühendisliği konusunda da öneriler getirmiştir. Örneğin; yer altındaki arkeolojik miras üzerine yapılaşmanın etkisini azaltmak için özel tasarlanmış temeller kullanarak veya bodrum katı

yapmayarak önlem alınabileceği belirtilmektedir (COE, 2000). Bir başka örnekte ise, büyük bayındırlık işlerinde büyük yıkımlarda kültürel mirasın korunması için ağır makinelerin kullanılması yerine, beden işçilerinin kullanılması tavsiye edilmektedir (COE, 1989).

Söz konusu mevzuatlarda inşaat mühendisliği eğitiminin temel amacı, genel planların kavratılması ve projelerin planlama süreciyle uyumlu bir şekilde bütünleştirilmesi olarak (COE, 1980); inşaat teknikerliği eğitiminde ise, geleneksel eğitim yöntemlerinin desteklenmesi olarak belirtilmiştir (ICOMOS, 1993).

Sonuç olarak;

■ Yukarıdaki yaklaşımlara hizmet edecek inşaat mühendisliği lisans eğitiminde, öğrencilere en basitinden normal binaya onarım için kurulacak iskele ile tarihi bir anıtın onarımında dış ve iç cephe süslemelerine zarar vermeyecek şekilde bir iskelenin kurulmasında ki temel farklılıkları ayırt edebilecek temel eğitim verilmelidir.

8.3. Peyzaj Mimarlığı Bölümlerinde

Uluslararası mevzuatlarda Peyzaj Mimarlığı, bütünleşik korumanın dört temel disiplininin biri olarak gösterilmektedir (COE, 1980).

Buna göre ilgili uluslararası

sı mevzuatlar gereğince Peyzaj mimarlarına yönelik lisans ve uzmanlık eğitiminde,

■ Öğrenciler, bölgesel ve kentsel planlamada binalar ve bitkilerin birlikte yer aldığı bir ortamın hazırlanmasında görev alacak şekilde eğitilmelidirler (COE, 1980).

■ Onlara anıtların çevresinde, bina gruplarının ve ören yerlerinin içinde, çevre düzenini geliştirmeyi amaçlayan eğitim verilmelidir. (COE, 1985).

■ Bunun yanı sıra öğrencilere tarihi bahçeleri restore etme ve yeniden yapılandırma teknikleri öğretilmelidir (COE, 1980). (ICOMOS-IFLA, 1982).

8.4. Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde

Koruma konusunda yayınlanmış, bir kısmına Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu bağlayıcı mevzuatlar veya bağlayıcı olmayan mevzuatlar incelendiğinde tüm planlamalarda (ulusal, bölgesel, kentsel, vb.) kültürel mirasın korunmasının esas alınması gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Buradan hareketle Şehir ve Bölge Plançılarının koruma piramidinde önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle şehir ve bölge planlamalarındaki lisans ve lisans üstü eğitimde kültürel mirası koruma/bütünleşik koruma prensiplerinin

esas alınması (COE, 1980); öğrencilere anıtların, bina gruplarının ve ören yerlerinin korunması esas olacak planlar hazırlanması yönünde bilinç verilmesi, Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu bağlayıcı uluslararası anlaşmalar (iç hukuk) gereğidir.

8.5. Bütünleşik Koruma ile Doğrudan İlgili Dört Disiplin için Ortak Öneriler: (Lisans ve Lisans Üstü Eğitim/Yenileştirme Eğitimleri)

(COE, 1980) Madde I/5'e göre- Mimarlık, Şehir Plancılığı, İnşaat Mühendisliği, Peyzaj Tasarım) Lisans- Lisans Üstü eğitimi ve Yenileştirme için ortak öneriler aşağıda belirtilmiştir.

- Lisans ve Lisans Üstü Eğitimde kültürel mirasın korunmasına ilişkin yayınlanmış ulusal ve uluslararası mevzuat ders olarak okutulmalıdır (COE, 1980; Madde 25/2).

- Tüm öğrencilere bütünleşik korumanın disiplinler arası bilim olduğu konusunda bilinç kazandırılmalı ve çalışmalarda ortak dil oluşturulabilmesi için bütünleşik

koruma ile doğrudan ilgili dört disiplin (Mimarlık, Şehir Plancılığı, İnşaat Mühendisliği, Peyzaj Tasarım) ve arkeoloji bilimi ile birlikte ortak çalışma zeminleri oluşturulmalı, ortak projeler hazırlanmalıdır.

- Lisans düzeyinde kültürel mirası koruma/bütünleşik koruma konusunda yetersiz eğitim alarak mesleğe geçiş yapmış bağımsız Mimarlar, İnşaat Mühendisleri, Peyzaj Mimarları, Şehir ve Bölge Plancıları ve ulusal, bölgesel ve yerel kurumlarda istihdam edilen meslektaşları için üniversitelerin sürekli eğitim merkezlerinde veya diğer ilgili kuruluşlarda (TMMOB, KUDEB gibi) "yenileştirme eğitimleri" düzenlenmelidir. Böylelikle adı geçen disiplin mensuplarının bütünleşik koruma alanındaki gelişmelerden haberdar olması sağlanmalıdır (COE, 1980).

- Yenileştirme eğitimi konularına yangın önleme çalışmalarını ve diğer güvenlik önlemlerini güçlendirerek ve geliştirerek, afete hazırlık ve kültürel varlık hasarlarında azaltma yöntemleri konulu

eğitimler eklenmelidir (ICOMOS 1993).

- Özellikle 2011 yılında TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası tarafından organize edilen iki toplantı³, taşınmaz kültürel mirasın deprem gibi doğal afetlerden nasıl korunacağına ilişkin yeni öneriler getirmesi bakımından önemli olacaktır. Aynı konuda, daha önce Ankara ve Diyarbakır'da yapılan toplantılarda, ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarıyla, malzeme üreticilerinin ve uygulamacıların bu konuya dikkati çekilmişti. Gün geçtikçe inşaat mühendisliği camiasında bu konuya gösterilen duyarlılığın, korumacılık ilke ve kavramları, terminolojisi ve ilgili mevzuatlar, kültürel yapılarla ilgili proje ve uygulamalar, restorasyon ve depreme karşı güçlendirme uygulamalarının iyileştirilmesi, deprem davranışlarını izleme ve kontrol, zemin durumu, kullanılan malzemeler, taşıyıcı yapı ve deprem güvenliği değerlendirilmesi gibi alanlarda gelişmesi hedeflenmektedir.

9. Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümleri

"Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Eğitimi" Türkiye'de ilk kez 1989 yılında Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksek Okulu'nun kurulması ile başladı. Yüksek Okulda iki yıllık ön lisans düzeyinde taşınabilir kültür varlıklarının konservasyonu ve restorasyonu konusunda, "restorasyon-konservasyon tekniği" diploması alacak meslek elemanlarını yetiştirmek üzere eğitime başlandı.

Taşınabilir Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyonu konusunda dört yıllık lisans düzeyinde eğitim verecek aynı adı taşıyan bölüm, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde kuruldu (1993). Bölüm, ilk kez 1995-96 öğ-

retim yılında açtığı yüksek lisans programı ve 1996-97 öğretim yılında açtığı dört yıllık lisans programı ile eğitim yapmaya başladı. Böylelikle adı geçen bölüm, taşınabilir kültür varlıklarının korunması konusunda ihtiyaç duyulan restorator-konservator yetiştirilmesinde önemli bir adım attı.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti, UNESCO ve ICOM üyesidir. UNESCO'nun Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Sözleşmesi'ni (1972) imzalayıp kabul etmiştir. UNESCO'nun "Taşınabilir Kültürel Varlıkların Korunması Hakkında Tavsiye Kararı" 1978 yılında yayınlanmasına rağmen, bu konudaki eğitimin Türkiye'de 1990'lı yıllarda başla-

ması, taşınabilir kültür varlıklarımızın korunmasını olumsuz etkileyen konservator-restorator mesleğinin gelişmesini engelleyen önemli bir gecikme olarak değerlendirilmektedir.

2008 yılından itibaren Gazi Üniversitesi, Batman Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi (Yüksek Lisans Eğitimi sürmekte)'nde "Taşınabilir Kültür Varlıkları Koruma ve Onarım" bölümleri kurulmuştur.

- Bölümde Mimari Objeler (duvar resimleri, süslemeleri, seramikler, mozaikleri, vb.), Arkeolojik Objeler, (her türlü materyalden yapılmış, çanak, çömlek, heykel, hayvan kemikleri, fosiller, vb.) konularında branşlaşmaya gidilmesi önerilmektedir.

³ Kültürel Mirasın Depreme Karşı Korunması Çalıştayı, 15-16 Ocak 2011; Safranbolu; The Conference on the Seismic Protection of Cultural Heritage, 31 Ekim-1 Kasım 2011, Antalya.

10. Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarımı Bölümleri

Sanat kavramının kapsamı içinde bulunan sanat eseri, en genel ifadeyle bir yaratıcıya (bir sanatçıya) bağlı, onun tekniğini, üslubunu, dünya görüşünü, insan anlayışını imleyen, özgün, tek ve yeni bir ürün olarak tanımlanabilir (Ezici, 2005). Taşınabilir Kültür Varlıkları, insan yaratımının veya doğanın evriminin bir ifadesi ve bir kanıtı olan; arkeolojik, tarihsel, sanatsal, bilimsel veya teknik ilgi alanına giren her türlü taşınabilen nesnelere kabul edilmektedirler (UNESCO, 1978).

Bir eserin kültür varlığı/tarihi eser olarak adlandırılabilmesi için ille de sanat kaygısı ile yapılmış olması gerekmez. Sanat eserlerinin sanatçısı belli olmakla birlikte, çoğu, kültürel varlıklar sanat değeri taşısa da eserin yapısını, "sanatçısı" belli değildir ve bize geçmişte yaşamış insanların dinleri, kültürleri hakkında eşsiz bilgiler sunar. Örneğin, Vatikan'daki Sistine Şapeli'nin tavan süslemeleri Rönesans'ın en tanınmış sanatçılarından Michelangelo, Raphael, Bernini tarafından yapıldığı için yukarıdaki tanımlara göre "sanat eseri" olarak adlandırılır. Yine yukarıdaki tanıma göre Vatikan'da her hangibir kilisenin Rönesans döneminin adsız sanatçıları tarafından yapılan duvar resimleri, "kültür varlığı/tarihi eser" olarak nitelendirilmelidir. Günümüzde resim, heykel, seramik gibi sanat eserlerinin arasına, sinema, tiyatro, müzik, vb. eklenmiştir.

10.1. Avrupa'da Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarımı Eğitiminin Tarihçesi

Sanat eserleri restorasyonunun tarihçesi, Rönesans döneminde Michelangelo tarafından tamamlanan Sistine Şapeli fresklerinin 53 yıl sonra restore edilmesiyle başlatılır (1565). Çevrenin sanat eserleri üzerindeki etkileri 19.yüzyılda daha da belirginleşmiş ve sanat eserini koruma gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Sanat eserini koruma çalışmaları;

pigment eğitimi, çevrenin sanat eserleri üzerine etkilerini araştıran bilim adamı Michael Faraday ile birlikte Avrupa'da seyahat eden ve küçük taşınabilir bir kimyasal laboratuvara sahip olan Sir Humphrey Davy tarafından başlatılmıştır (1815). Michael Faraday, Ulusal Galeri, (Londra) için analitik araştırma ve bozulma çalışmaları yapmış; cilaları incelemiş, temizleme metotlarını araştırmış, ve Londra'nın sisinin, kömür dumanının, gaz salınımının yüzey kaplamalarındaki renk bozulmalarına etkilerini tetkik etmiştir (1850-1853).

Tüm öğrencilere bütünlük korumanın disiplinler arası bilim olduğu konusunda bilinç kazandırılmalı; ortak çalışma zeminleri hazırlanmalıdır.

1888 yılında, kimyacı Friedrich Rathgen'in, Berlin Kraliyet Müzeleri'nde göreve başlatılmasıyla; sanat eserlerinin konservasyon ve restorasyonu, Almanya'da bir meslek olarak yerini almıştır (1888). Wilhelm Conrad Röntgen'in X Ray ışınlarını keşfetmesi (1895) ve fizik kimya alanındaki gelişmeler sonucunda, Avrupa'da ve Amerika'da birçok müzede teknik bölümler, laboratuvarlar vb. kurulmuştur. Sanat eserlerinin koruma ve onarımı konusundaki akademik eğitim ilk kez Courtauld Institute, Londra (1934) ve Akademie der Bildenden Künste, Viyana (1935)'de başlamıştır. Zaman içinde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora programları açılarak ve muhtelif alanlarda uzmanlaşarak (resim, ağaç, tekstil, vb.) Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin

üniversitelerini, enstitülerini, vakıflarını da içine alacak şekilde genişlemiştir. Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarımı Eğitiminin güzel sanatlar alanında yoğunlaştığı gözlemlenir. (Stoner, 2005; Karaoğlu, 2007; Imhoff, 2009). Son olarak günümüzde, Türkiye Cumhuriyeti gibi AB'ye aday ülke olan Hırvatistan'da da 2005 yılında Dubrovnik Üniversitesi'nde kurulan "Sanat ve Restorasyon (Art and Restoration)" bölümünde; ağaç, kağıt, tekstil, metal ve seramik eser koruma eğitimi verildiği görülmektedir.

10.2. Türkiye'de Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarımı Eğitiminin Tarihçesi

2008 yılına kadar Türkiye'de ön lisans ve lisans düzeyinde "Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarımı" bölümlerinin kurulmadığı bilinmektedir. "Avrupa Birliği Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi" başlıklı AB Projesi'nin (2006-2007) çıktısı olan; "Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türk Eğitim Sisteminde Kültürel Miras ve Koruma: Genel Değerlendirmeler ve Öneriler" başlıklı uzman raporunda; AB'ye uyum için Güzel Sanatlar Fakültelerinde Sanat Eserlerinin Restorasyonu ve Konservasyonu Bölümlerinin kurulmasının AB'ye uyum için gerekli olduğu önerilmiştir (EU, 1986; Karaoğlu, 2007). Raporun yayınlanmasının ardından 2008 yılında Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde; 2010 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde "Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarımı" adlı dört yıllık lisans düzeyinde bölümler açılmıştır.

10.3. Taşınabilir Kültür Varlıkları ve Sanat Eserlerinin Koruma ve Onarımı Bölümleri için Ortak Öneriler

■ Yetersiz alt yapı ve akademik kadrolar nedeniyle bundan böyle muhtelif üniversitelerde yeni benzer bölümlerin öğretim üyesi

kadrosu ve teknik alt yapısını hazırlamadan önce öğrenci almaya başlaması engellenmelidir.

■ Açılmış olan lisans, lisans üstü programlarının alt yapısı, teknoloji ve akademik kadrosu güçlendirilip geliştirilmeli ve eğitimin kalitesi yükseltilmelidir.

■ İlgili kamu kurum ve kuruluşlarından bu amaçla adı geçen

bölgelere gerekli kaynak tahsis edilmelidir.

■ Hatalı koruma ve onarımı taşınabilir kültür mirasımızın ve sanat eserlerimizin tahrip olmasını engellemek için eğitim döneminde ve mesleğe kabul öncesinde zorunlu staj/meslek pratiği şartının getirilmesine öncelik verilmelidir. (ICOM, 1984-Madde 5)

■ ICOM'un "Konservatör ve Restoratör: Mesleğin Tanımı" başlıklı yönergesi 1984 yılında yayınlanmasına rağmen; adı geçen bölümlerden mezun olanlar için İŞKUR, Ulusal Yeterlilik Sisteminde henüz bir meslek tanımı yapılmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi için ilgili kuruluşlar nezdinde gerekli çabalar gösterilmelidir.

11. Sinema - TV Filmlerinin Koruma - Onarımı ve Arşiv Bölümleri (Kurulmalıdır)

AB ile müzakere sürecinde "10 No'lu Fasil; Bilgi Toplumu ve Medya" uyumunda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, film mirasının korunması ve ilgili endüstriyel faaliyetlerde rekabetin sağlanmasına ilişkin mevzuat ve uygulamaların geliştirilmesine ilişkin müktesebat ve uygulamalarından sorumludur. Temmuz 2006'da düzenlenen ayrıntılı tarama toplantısında "Film Mirasının Korunması" başlıklı sunum gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca 2000 yılından itibaren, Avrupa Konseyi Avrupa Topluluğu Kuruluş Antlaşması'nı göz önünde tutarak; Avrupa sinema filmlerini kültürel miras olarak kabul etmiş ve Avrupa sinema mirasının yenilenmesi ve korunmasını, ayrıca dijital ortamda yasal olarak arşivlenmesini ilke olarak benimsemiştir (EU, 2000; 2003).

Buna karşın 2011 yılında birçok üniversitemizde sinema ve televizyon alanında ihtiyaç duyulan sanat adamları yetiştirmeyi amaçlayan "Sinema ve TV Bölümleri" bulunmasına rağmen; henüz bir üniversitemizde "Sinema ve TV Filmleri Restorasyon ve Arşiv Bölümü" kurulmamıştır. 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın da maddi destek sağladığı bazı Türk filmleri-

nin restorasyonlarının yabancı vakıf veya özel firmalarca yapılması ciddi bir çelişki olarak değerlendirilmektedir. Yine de Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde bazı belgesel filmlerin ses ve görüntü restorasyonunun yapıldığı memnuniyetle izlenmektedir.

Bundan başka, "8 No'lu Fasil, Rekabet Politikası"nda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, sinema filmlerine verilen destekler konusunda sorumludur. Tarama toplantılarında bu konuda bir sunum yapılmıştır: Bu fasla referans olabilecek AB Tavsiye Kararının (EU, 2005) 5. maddesine göre; "*Film mirası film endüstrisinin önemli bir parçasıdır ve bu endüstrinin korunması, onarımı ve kullanımını desteklenirse, bu endüstrinin rekabet yeteneğinin geliştirilmesine katkı sağlanabilir*". Kararın 6. maddesine göre; "*Avrupa film endüstrisinin gelişimi, kültür erişimi, ekonomik gelişim ve iş fırsatları alanlarındaki ciddi potansiyeli açısından Avrupa için hayati önem taşır. Bu, sadece filmlerin üretimi ve gösterimi için değil, aynı zamanda sinema eserlerinin toplanması, listelenmesi, korunması ve onarımı süreçleri için de geçerlidir. Bu endüstriyel etkinliklerin rekabet yeteneğinin gerektirdiği koşullar, özellikle de dijital ortama aktarma gibi tekno-*

lojik gelişmelerin kullanılmasına ilişkin koşullar geliştirilmelidir."

ABD'de birçok üniversite ile AB ülkelerinden Hollanda (University of Amsterdam), sinema filmlerinin korunması ve onarımı konusunda yüksek lisans düzeyinde eğitim vermektedirler.

Sonuç olarak;

■ Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü kısa vadede bir üniversitemizde "Sinema - TV Filmleri Restorasyon ve Arşiv Bölümü" nün kurulması, öncelikle lisans üstü programlarının başlatılması ile ilgili gerekli kurumsal ve akademik alt yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve/veya YÖK tarafından acilen başlatılmalıdır.

■ Ülkemizdeki sinema ve film mirasının korunmasına önderlik edecek bu bölümün önceden benzer faaliyetlerde deneyim kazanmış olması, akademik kadroya ve somut çıktılara sahip olması nedeniyle MSGÜ Güzel Sanatlar Fakültesinde kurulması önerilmektedir.

■ Kurulacak olan bölümde kültürel mirasın/sinema mirasının korunmasına ilişkin ulusal, uluslararası mevzuat ve AB mevzuatı ders olarak okutulmalıdır.

12. Müzecilik Lisans ve Yüksek Lisans Programları

Bir ülkedeki müzeler ve yönetimi, hiç kuşkusuz ağırlıklı olarak Türkiye'nin de üye olduğu Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)'nin

yayınladığı yönergeler ve rehberler çerçevesinde yürütülmektedir. ICOM "Uluslararası Komitesi Yıllık Konferansları Sonuç Belgesi; Ge-

leceğin Müzesine Doğru" (ICOM-2003) başlıklı yönergede; Müzelerde Pazarlama, Halkla İlişkiler ve İnsan Kaynakları Yönetiminin oluşturu-

Pamukkale, FOTOGRAF: HALİM YÜCEL

rulması benimsenmiştir.

1989 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi'nde Müzecilik Yüksek Lisans Programı açılmıştır. Programın 2010 yılı ders planı incelendiğinde; müzeciliğe ilişkin temel disiplinlerin yanı sıra, Müze Mevzuatı, Müze Yönetimi, Halkla İlişkiler derslerinin verildiği, Müze Pazarlamasının ise Müze Yönetimi dersi içinde verileceği görülmektedir.

Son dönemde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı 'Müzecilik Bölümü', Sosyal Bilimler

Enstitüsü'ne bağlı olarak 'Müze Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı'nu açmıştır (2010).

Sonuç olarak;

■ Yukarıda belirtilen ICOM yönergesine göre, özellikle beklenenden daha az ziyaretçi çeken müzelerimizin cazip bir varış merkezine dönüştürülebilmesi için müzecilik yüksek lisans programlarında Müzelerin Pazarlamasına yönelik eğitimin ayrı bir ders olarak ve daha ayrıntılı bir şekilde okutulması önerilmektedir.

■ Üniversitelerimizin Müzecilik

lisans ve lisans üstü Programları, Pazarlama ve Halkla İlişkiler Bölümleriyle iş birliği yapmalıdır. Yazarların KUMID'in proje ve faaliyetlerinde (İskoçya, Gürcistan) tespit ettiği gibi, üniversitelerin Pazarlama ve Halkla İlişkiler Bölümlerine; Müzelerin Pazarlanması, taşınabilir kültür varlıklarının, sanat eserlerinin korunması, vb. dersler ilave edilmelidir. Böylelikle pazarlama ve halkla ilişkiler bölümleri mezunlarının müzelerde istihdam edilmesi mümkün olabilir.

13. Genel Değerlendirme ve Öneriler

Sonuç olarak, yukarıda özetlenen uluslararası ilkeler, yaklaşımlar ve yükümlülükler gereği yapılan öneriler doğrultusunda; ülkemizde kültür ve kültürel mirasın korunması alanındaki lisans ve lisans üstü düzeydeki yüksek eği-

timde, koruma ile doğrudan ilgili disiplinlerle ilgili ciddi reformlar yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bu paralelde 2013 sonrası için hazırlanacak 10.Ulusal Kalkınma Programında yer verilecek olan

“Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi” başlığında, Bolonya sürecine uygun olarak kültürel mirasın korunması konusunda yüksek eğitim sisteminde yapılacak değişiklikler için yeni hedefler belirlenmeli; plan ve programlar oluşturulmalıdır.

REFERANSLAR

- 1- <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr>, Mart 2011, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı web sayfası.
- 2- 2011, YTÜ-STS-Müzecilik Yüksek Lisans Programı resmi web sayfası <http://www.sts.yildiz.edu.tr/index.php?pro=myl&sayfa=pla&dil=tr>
- 3- Güner, S., Öz, A.K. Aydın, M. 2010, "Uluslar arası Mevzuatlar Işığında Türkiye'deki Eğitim Sisteminde Koruma Eğitimi: Genel Değerlendirmeler Öneriler I": *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, Sayı 6, Temmuz-Ağustos-Eylül 2010, S. 61-69 (<http://www.istanbulmiraskomitesi.com/kurumlar/kudeb.html>).
- 4- Imhoff, C-H. 2009, "Aspects and Development of Conservator-Restorer's Profession since WWII," *E-Conservation Magazine*, (<http://www.e-conservationline.com/content/view/717/236/>).
- 5- Özdoğan, M., 2007, "Sunuş", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Avrupa Birliği Kültür Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, s.XXXI-XXXIV.
- 6- Altıntaş, Ö.F., 2007, "Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları", T.C. Adalet Bakanlığı AB Genel Md., 5 Nisan 2007, Ankara (<http://www.abgm.adalet.gov.tr/dokumanlar/abhkayn.pdf>).
- 7- Karaoğlu, S. 2007, "V. Kültürel Miras ve Koruma Eğitimi, Yüksek Öğretim Boyutu, Uzman Raporu 2007: Uluslararası Mevzuatlar Işığında Türk Eğitim Sisteminde Kültürel Miras Ve Koruma: Genel Değerlendirmeler Ve Öneriler" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi-Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Kültürel Mirasın Dostları Derneği Yayınları, İstanbul 2007, Cilt: 2, S: XXIV-XXX.
- 8- COE, 2005, "Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: M. Erdil, G.Sakar), s.240-249.
- 9- ICOMOS, 2005, "Miras Yapılarının, Ören Yerlerinin ve Alanlarının Muhafaza Edilmesi ile ilgili Xi'an Deklarasyonu" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: M.Erdil, G. Sakar) s. 240-251.
- 10- Ezici, K.A. 2005, "Sanatçının kişiliği ve yaratma psikolojisi", *Anatolian Journal of Psychiatry*, 6:122-127 (<http://lokman.cu.edu.tr/psikiyatri/derindex/apd/fulltext/2005/122.pdf>).
- 11- Stoner, J.H., 2005, "Changing Approaches in Art Conservation: 1925 to the Present", (http://books.nap.edu/openbook.php?record_id=11413&page=40).
- 12- EU, 2005, "32005H0865 Avrupa Parlamentosu'nun ve Konsey'in film mirasına ve ilgili endüstriyel etkinliklerin rekabet edilebilirliğine ilişkin 16 Kasım 2005 tarihli tavsiye kararı.(OJ L 325, 9.12.2005), p. 57-61" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Katkıcı G, Uygur İ), s.120-128.
- 13- ICOM, 2003, "ICOM Uluslararası Komitesi Yıllık Konferansları Sonuç Belgesi: (CIMUSET, ICTOP VE MPR)", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd. Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev: Erdil M, Sakar G), s. 524-529
- 14- EU, 2003, "32003G1205(03), Avrupa Birliği'ndeki sinemasal eserlerin derlenmesine dair 24 Kasım 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C 295/03) (OJ C 295, 5.12.2003), p. 5-6" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Artar P, Yıldırım, Y.S.), s.107-109.
- 15- EU, 2001, "Kentsel ve Kırsal Çevrelerdeki Mimari Kaliteye İlişkin 12 Şubat 2001 Tarihli Konsey İlke Kararı 32001G0306 (03)" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: G.Katkıcı, İ.Uygur), s. 76-78.
- 16- EU 2001, 32001G0306(01) "Film ve görsel-işitsel endüstriler için devlet yardımına ilişkin 12 Şubat 2001 tarihli Konsey İlke Kararı (2001/C 73/02) (OJ C 73, 6.3.2001), p. 3-4" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Dalyan, Ş., Yıldırım, Y.S.), s.72-73.

- 17- COE, 1991, "Yirminci Yüzyıl Mimari Mirasının Korunması Hakkında Tavsiye Kararı R (91)" *13 AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Dalyan Ş, Yıldırım, Y.S.), s. 400-404
- 18- EU, 2000, "32000Y0711(01) Avrupa sinema mirasının korunması ve geliştirilmesine ilişkin 26 Haziran 2000 tarihli Konsey İlke Kararı (2000/C 193/01), (OJ C 193, 11.7.2000), p. 1-2," *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Artar P, Yıldırım, Y.S.), s. 63-66.
- 19- COE, 2000, "Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi," *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: A.Akın, S.Alatepeli), s. 485-491.
- 20- ICOMOS, 1999, "Uluslararası Ahşap Birliği Tüzüğü: Tarihi Ahşap Yapıların Korunması İçin İlkeler" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Z.Ahunbay), s. 436-439.
- 21- ICOMOS, 1996, "San Antonio Bildirgesi", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.: S. Dalyan, S.Y. Yıldırım), s.110-123.
- 22- ICOMOS, 1993, "Anıtların, Yapı Topluluklarının ve Sitlerin Korunması Çerçevesinde Eğitim ve Mesleki Eğitime Yönelik Kılavuzlar," *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: G.Katkıcı, S.Alatepeli), s.537-541.
- 23- COE, 1989, "Arkeolojik Mirasın Şehir ve Ülke Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin (R) 5 Sayılı Tavsiye Kararı", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (Çev.: G. Katkıcı, İ. Uygur), s: 451-458.
- 24- COE, 1989, "Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Hakkındaki Tavsiye Kararı NO: R (89) 6," *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, (çev.:Ş.Dalyan, Y. S. Yıldırım) s.385-389
- 25- EU, 1986, 41986X1213(02) "Sanat eserleri ve sanatsal yapıların korunmasına dair, 13 Kasım 1986 tarihli Konsey ve Kültür Bakanlıkları Konsey Toplantısı İlke Kararı (86/C 320/03)(OJ C 320, 13.12.1986, p. 3-5) *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 1, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Dalyan, Ş., Yıldırım, Y.S.) s. 217-218.
- 26- COE, 1985, "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi/Avrupa Konseyi Avrupa Antlaşmaları Serisi:121", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi-Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, s.363-371.
- 27- ICOMOS-IFLA, 1982, "Floransa Tüzüğü: Tarihi Bahçeler", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: Ş.Dalyan, Y.S.Yıldırım), s. 551-556.
- 28- COE, 1980, "Mimarlar Şehir Planlamacılarına , İnşaat Mühendislerine ve Peyzaj Tasarımcılarına Yönelik Uzmanlık Eğitime İlişkin İlke Kararı (80/16)", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: G.Katkıcı, İ.Uygur), s. 533-536.
- 29- UNESCO,1978, "Taşınabilir Kültürel Varlıkların Korunması Hakkında Tavsiye Kararı", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi web Sayfası: <http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/%C4%BO-Tasinabilir-Kulturel-Varliklarin-Korunmasi-Hakkinda-Tavsiye-Karari,.pdf>*
- 30- COE, 1976, "Berlin Sempozyumu Kararları: Büyük Avrupa Şehirleri ve Değişim - Geçmiş İçin Gelecek - Avrupa Pilot Projeler Programı, Sempozyum No: 4", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: P.Sabuncu, Y.S. Yıldırım), s. 336-339.
- 31- COE, 1975, "Avrupa Mimari Miras Tüzüğü," *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi-Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.:M.Erdil, G. Katkıcı), s. 322-326,

32- COE, 1975, "Amsterdam Bildirgesi: Avrupa Mimari Miras Kongresi" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.:Z. Ahunbay), s. 327-335.

33- ICOMOS, 1964, "Venedik Tüzüğü", *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.: C. Erder), s: 278-280.

34- COE, 1954, "Avrupa Kültür Antlaşması", Avrupa Antlaşmaları Serisi 18/1954, *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul, s.17-19.

35- 1933, "Atina Tüzüğü", IV. Uluslararası Çağdaş Mimari Kongresi, *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi-Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.:M.Erdil, G. Katkıcı), s. 267-273.

36- 1931, "Restorasyon Tüzüğü," *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı* Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.:Z.Ahunbay), s. 263-266.

37- RIBA, 1904, "Madrid Konferansı Tavsiye Kararları Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi" *AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi- Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*, Cilt 2, Senkron Reklam ve Matbaacılık San.Tic.Ltd.Şti., Ekim 2007, KUMID Yayını 1, İstanbul (çev.:S.Turuncel, G.Sakar) s. 256-262

Diğer Web Sayfası Referansları:

Courtauld Institute in London: <http://www.courtauld.ac.uk/about/history.shtml>

Bildenden Künste in Vienna: http://www.akbild.ac.at/portal_en/academyen/about-us/history

KUDEB'e Veda

M.ŞİMŞEK DENİZ

► Değerli Dostlar, 2006 yılı sonunda kurulan KUDEB; bugün Geleneksel Ahşap ve Taş Eğitim Atölyeleri, Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı, Proje Grubu, Denetim Ekipleri, Otomasyon ve İstanbul Kültür Envanteri Hazırlama Birimleri, eğitim faaliyetleri, dergi ve yayın çalışmaları, yaklaşık 250 kişilik kadrosuyla kültürel emanetin korunmasında Türkiye'nin en büyük merkezi konumuna geldi.

KUDEB, uluslararası alanda da model olarak ilgi görmeye devam ediyor. Bağdat toplantısından sonra, Şubat ayı sonunda Yunanistan'daki Aristoteles Üniversitesi'nin daveti üzerine İstanbul 2010 - Avrupa Kültür Başkenti Ajansı yetkilileriyle beraber Selanik şehrine gittik. Koruma çabalarımızı ve çalışmalarımızı anlattık. Benim ve Sn. Esra Kudde'nin, KUDEB'in genel tanıtımı ve Ahşap Yapılarda Koruma Metodolojisi üzerine yaptığımız sunumlar ilgiyle izlendi. Dergimiz vasıtasıyla, Yunan meslektaşlarımıza nazik davetleri ve misafirperverliklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

KUDEB'in Süleymaniye'deki merkezi her hafta ulusal ve uluslararası heyetleri misafir ediyor. Japonya'daki Yu-

Belediyedeki çalışmalarımız bir bayrak yarışı. 17 yıllık İstanbul Büyükşehir Belediyesi hizmetimin 4.5 yılı KUDEB'de kurucu müdür olarak geçti. Bundan büyük bir şeref ve onur duyuyorum. Kültürel emaneti korunmuş daha güzel bir İstanbul'a kavuşmak ümidiyle... Hoşçakalın ...

kogava Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencilerinden sonra, Atina Üniversitesi ve Selanik Aristoteles Üniversitesi lisans üstü öğrencileri ve öğretim görevlileri de Nisan ayı içinde KUDEB'i ziyaret ettiler. Heyete çalışmalarımızı anlatan sunum yapıldı; laboratuvar ve atölyeler ile koruma uygulamaları hakkında bilgi verildi.

Kültürel emanetin korunmasına yönelik faaliyetlerimiz, ayrıca çeşitli platform ve STK'larda anlatılıyor. Son olarak "TEKDER (Teknik Elemanlar Derneği)" tarafından Sütluce Kültür Merkezi'nde yapılan Çocuk ve Kent Konseyi ile Taç Vakfı tarafından Pera Müzesi'nde yapılan konferanslarda, KUDEB'in çalışmaları tanıtıldı ve büyük takdir gördü. Bilhassa Çocuk ve Kent Konseyi'nde 7-12 yaş gruplarıyla yapılan interaktif etkinlik, koruma bilincinin gelecek nesillere aktarılması yönünden çok faydalı oldu. KUDEB'in çocuklara ve gençlere yönelik faaliyetleri görsel olarak örneklerle anlatıldı.

İstanbul Kültür Envanteri çalışmaları devam ediyor. Çatalca ilçesi için yapılan Kültür Envanteri çalışması, 21 Nisan 2011 tarihinde Çatalca Kültür Merkezi'nde geniş katılımlı bir toplantıda tanıtıldı. Çatalca ilçesinden sonra Şile, Beykoz, Sarıyer, Üsküdar, Beşiktaş ve Arnavutköy ilçelerinin kültür envanterlerinin de 2011 sonu itibarıyla bitirilmesi hedefleniyor.

"Fatih'in Kayıp Çeşmeleri" kitabından sonra, Eminönü'nün Kayıp Çeşmeleri üzerinde çalışılıyor. Eski fotoğraflar ve belgelerin temini ile kitabe çözümlerinden sonra kitap, baskıya hazır hale getirilecek.

2011 yılı içinde de, başta Geleneksel Taş ve Ahşap Eğitim Atölyelerimiz'de, eğitim faaliyetlerimiz sürecektir. Eyüp ve Üsküdar ilçelerinde ortak olarak kurduğumuz Ahşap Atölyeleri, ahşap yapıların onarımları için çalışmalarına devam edecekler. Taş Eğitim Atölyemizin de, başta Tarihi Yarımada olmak üzere çeşme ve anıt eser res-

Ahşap atölyemizi ziyaret eden misafirler

Geniş uzman kadrosu ve çalışanları ile KUDEB topluluğumuzdan bir görüntü

torasyonlarını gerçekleştireceğini unut ediyorum.

Bu süreçte bizi onurlandıran iki başarı haberini de paylaşmak isterim. Marmara Belediyeler Birliği'nin düzenlediği yarışmada, Taş Eğitim Atölyemiz birincilik ödülüne layık görülürken, Ahşap Yapılarda Koruma Eğitimi konulu AYKOREP projesimiz de İSTKA tarafından desteklenmeye değer bulundu.

Belediyedeki çalışmalarımız bir bayrak yarışı. 17 yıllık İstanbul Büyükşehir Belediyesi hizmetimin 4.5 yılı KUDEB'de kurucu müdür olarak geçti. Bundan büyük bir şeref ve onur duyuyorum. KUDEB Müdürlüğüne atanan Şehir Plancı Murat Tunçay kardeşim de kültürel emanetin korunması konusunda oldukça bilgili ve tecrübeli bir isim.

Daha önce de Tarihi Çevre Koruma Müdürü olarak görev yaptım. İBB KUDEB'in çalışmalarını daha ileri noktalara taşıyacağı konusunda kendisine inancım tamdır. Allah yar ve yardımcısı olsun.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi KUDEB'in kurulmasında başta Sn. Belediye Başkanımız olmak üzere emeği geçen herkese; müdür yardımcılarımız Sn. Ferhan Has, Sn. Taner Avcı, Sn. Meltem Gündoğdu, Sn. İhsan İlze ve Sn. Levent Sığırcı'ya, danışman hocalarımız Prof.Dr. Ahmet Ersen, Doç.Dr. Ahmet Güleç, Prof.Dr. Erol Gürdal, Prof.Dr. Bülend Seçkin'e, Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı Koordinatörü Sn. Nimet Alkan'a, Ahşap Eğitim Atölyesi Koordinatörü Sn. Demet Sürücü'ye, Taş Eği-

tim Atölyesi'nde danışmanımız Sn. Güven Gökçe'ye, eğitim ve yayınlarımızda bizi destekleyen tüm öğretim üyelerine, Sn. Muhammed Tulumtaş'a, Sn. Muazzez Aslan'a, Sn. Gülseren Sarı'ya, Sn. Nejdet Üstün'e, Sn. Oktay Didin'e, Sn. Çiğdem Çiftçi'ye ve Sn. Mahmut Sert'e, atölyelerimizde çalışan usta ve öğrencilerimize, laboratuvarlarımızda ve proje grubumuzda çalışan tüm uzmanlarımıza, yayın grubumuza, hassaten denetim gruplarımıza ayrı ayrı çok teşekkür ediyorum. Hepsi kalbimdedir. Ayrıca KUDEB'i hep destekleyen STK'lar, vakıflar ve üniversitelerimize de teşekkürü bir borç biliyorum.

Kültürel emaneti korumuş daha güzel bir İstanbul'da görüşmek ümidiyle ... Hoşçakalın ...

KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi ve ÇEKÜL

► Çekül Akademi tarafından düzenlenen, "Restorasyon İlkeleri ve Mimari Mirasta Yapı Malzemeleri" isimli eğitim, 20-22 Nisan 2011 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirildi.

Her yıl bahar aylarında gerçekleşen bu eğitime, İBB KUDEB'in katılımı devam ediyor. Eğitim kapsamında; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Trabzon Belediyesi, Osmangazi Belediyesi, Odunpazarı Belediyesi, Çanakkale Belediyesi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Tosya Belediyesi, Şanlıurfa Belediyesi, Edirne Belediyesi, Çankırı Belediyesi, Çorum Belediyesi, Eyüp Belediyesi olmak üzere 13 belediyenin koruma alanlarında çalışan teknik personellerinden 21 kişi katıldı.

Tarihi Kentler Birliği'nin Şerifler Yalısı'ndaki iki gün süren teorik eğitimlerinin ardından teknik ekip, eğitimin üçüncü gününde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü'nü ziyaret etti. KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi, Taş Eğitim Atölyesi ve Restorasyon Konservasyon Laboratuvarı gezildi.

Geçen sene olduğu gibi bu yılda katılımcı sertifika töreni

Eski eserlerin korunması konusunda yürütülen faaliyetlerde sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin birlikte çalıştığı örneklerin artması, koruma bilincinin yaygınlaştırılmasında önemli bir başlangıçtır.

KUDEB'de yapıldı. Katılımcılar, "Restorasyon İlkeleri ve Mimari Mirasta Yapı Malzemeleri" eğitimi ve KUDEB'in çalışmalarını yerinde görmek, irdelemek, tartışmakla görev aldıkları yerel yönetimlerde kendilerine düşen sorumlulukları bir kez daha anımsadılar, yeni baş-

langıçlar, yeni fikirlerle belediyelerine döndüler...

Eski eserlerin korunması konusunda yürütülen faaliyetlerde sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin birlikte çalıştığı örneklerin artması, koruma bilincinin yaygınlaştırılmasında önemli bir başlangıçtır. İBB KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi, Ulusal Ahşap Birliği, Çekül Vakfı, Tarihi Kentler Birliği, İnsan Yerleşimleri Derneği, İstanbul Marangozlar Odası gibi birçok sivil toplum kuruluşu ve dernekle ortak çalışmalar, görüşmeler yürütüyor.

Koruma bilincinin yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması adına yerel yönetimlere düşen sorumluluk, yöneticilerin ve ekiplerinin iletişim gücü ile de ilişkilidir. İletişim gücünün artması da ancak daha fazla görüşmek, dertleşmek ve sohbet etmekle oluyor. İBB KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi, mimarları, mühendisleri, teknik elemanları, ahşap ev sakinlerinin buluşma noktası olmaya, ortak tanıdığı olmaya devam ediyor.

Eski eserlerin korunmasında görev alan tüm kurum ve kuruluşların, meslek insanlarının buluşma noktası olmaya 2011 yılında da devam edeceğiz.

Çekül Akademi tarafından düzenlenen, "Restorasyon İlkeleri ve Mimari Mirasta Yapı Malzemeleri" isimli eğitimin KUDEB'de yapılan sertifika töreni

İstanbul'da "Dünya Mirası Alanlarında Uygulanan Yönetim Planları" konulu bir toplantı düzenlendi

► Dünya Mirası alanlarında, kapsamlı Yönetim Planlarına gerek duyulmaktadır. Korumanın mimari yönü yanında, sosyal ve kültürel boyutlarını da içine alan yönetim planı, gerek hazırlığı gerek uygulaması ile ciddi ve çok aktörlü bir süreçtir. Her alanın sorunları ve yönetimi kendine özgü olsa da, hazırlık ve uygulama deneyimlerinin paylaşılması, bilgi verici örneklerin sayısını artıracaktır. Bu gerekçe ile, ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Türkiye Milli Komitesi'nin ev sahipliğinde, örnek uygulamaları bir araya getirmek ve karşılaşılan sorunların altını çizmek üzere, 18 Mayıs 2011 günü Taşkışla - İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde bir toplantı düzenlendi. İki oturum halinde gerçekleşen sunumlarla, Yönetim Planı kavramının tanımı ve yöntemi ile örneklerle yer verildi.

Açılış konuşmasını yapan ICOMOS Türkiye Başkanı Prof.Dr. Nur Akın, toplantının amacını ve içeriğini özetleyerek sözü ICOMOS Türkiye 2.Başkanı Prof.Dr. Cevat Erder'e bıraktı. Türkiye gibi büyük bir ülkeden sadece 9 alanın Dünya Mirası Listesi'nde bulunduğu dikkat çeken Erder; Edirne'deki Selimiye Camii'nin 10. yer olarak aday gösterildiğini bildirdi.

İsrail Arkeoloji Enstitüsü danışmanı olan Mimar Giora Solar, sunumunda özellikle "Bütünleşik Planlama" yaklaşımı ve yönetim planının hazırlanma yöntemi ve aşamaları hakkında geniş bilgiler sundu. Yö-

Toplantı, ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Türkiye Milli Komitesi'nin ev sahipliğinde, 18 Mayıs 2011 günü Taşkışla - İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde gerçekleştirildi.

netim planı kavramının henüz pek çok ülkede yasalarla tanımlanmamış olmasının yarattığı sorunların altını çizen Solar, özellikle kültür odaklı yönetim planı için kültürel değerlerin doğru tanımlanmasının ve eylem planlarının öneminden bahsetti. Solar, örnek olarak, Hırvatistan'ın Split şehrine ait yönetim planını anlattı; planın, alışılmışın aksine, şehrin bir ihtiyacı olarak, kendi inisiyatifleriyle oluşturulduğunu vurguladı. "Yerin ruhu" ve "üstün evrensel değer" kavramları ile, turizmin avantaj olduğu kadar tehdit de olabileceğine değindi. Tel-Aviv örneğindeki bahçeli düzen (gardencity) planlama yaklaşımını anlatarak; Alanya'nın Dünya Mirası adaylığına ilişkin kısa değerlendirmelerde bulundu.

ICOMOS Fransa Başkan Yardımcısı Samir Abdulac ise, sunumunda Dünya Mirası Listesi'ne 1979'da alınan Chartres, 1998'de alınan Lyon, 2007'de alınan Bordeaux ve 2000'de alınan Loire Vadisi (Val de Loire) üzerinden yönetim planı yaklaşımlarını örnekledi. Abdulac, bazı sit alanlarının farklı ülkelerin sınırlarında kalmasının, yönetim açısından sorun olabileceğine değinerek; koruma planının gerçekleşmesinde, yönetim planının sistematik olarak izlenmesinin önemini vurguladı.

Oturumun sonunda, yönetim planlarında hem ulusal, hem de uluslararası kriterlerin kesişiminde karar verilmesi gerektiğini belirten Prof.Dr. Cevat Erder'e göre; Türkiye'deki temel sorun, henüz

Kommagene -
Nemrut Dağı
Dünya Miras
Alanı
(www.nemrut.org.tr)

Kommagene -
Nemrut Dağı
Dünya Miras
Alanı
(www.nemrut.org.tr)

bölgesel ya da ulusal kriterlerin var olmayışı. Soru ve cevapların genel çerçevesi ise, pek çok ülke için geçerli olan, farklı kültürlerin aynı yaklaşımla algılanmaması ve bütünleşik yönetim araçlarının eksikliği sorunu idi. Koruma alanı sınırları içinde kalan turizm ve yenileme alanlarının bütünleşik planlama yaklaşımına olumsuz etkileri hatırlatıldı. Abdulac, Fransa'da STK ölçeğindeki iki oluşum olan Dünya Mirası Alanları Komitesi ile Fransız Miras Alanları Birliği hakkında kısaca bilgi verdi.

ICOMOS Türkiye yönetim kurulu üyesi Prof.Dr. Zeynep Ahunbay'ın başkanlığında yapılan 2.Oturum'da, Türkiye'deki yönetim planı süreçleri konu edildi. YTÜ Kentsel Yenileme ve Koruma Bilim Dalı öğretim üyesi Prof.Dr. İcral Dinçer, sunumunda Türkiye'deki güncel mevzuat çerçevesinde yönetim planı kavramı hakkında bilgi verdi. Ana ilke olarak üstün evrensel değerlerin "bütünlüğü" ve/veya "özgünlüğü" nün devam ettirilmesi gereğinin altını çizerek, izleme - değerlendirme - geri besleme döngüsünün ve eşgüdüm ile iletişimin önemine değindi.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç.Dr. Neriman Şahin Güçhan, sunumunda Kommagene - Nemrut Dağı Dünya Miras Alanına Yönelik Yönetim Planı çalışmaları (2006-2010) hakkında detaylı bilgi verdi.

Nemrut Dağı ile birlikte çevresindeki 15 alanı da içeren Kommagene - Nemrut Dağı Dünya Miras Alanına Yönelik Yönetim Planı; Türkiye'deki dünya miras alanları çapında tamamlanmış ilk örnek olma özelliğini taşıyor.

Prof.Dr. Cevat Erder, Prof.Dr. Haluk Abbasoğlu, Prof.Dr. Zeynep Ahunbay, Yrd.Doç.Dr. Gülsün Tanyeli ve İstanbul Konservasyon Merkezi Müdürü heykeltıraş Ali Osman Avcı'ın içinde bulunduğu Bilimsel Danışma Kurulu'nun katkılarıyla, Doç.Dr. Neriman Şahin Güçhan yürütücülüğünde, ODTÜ'den oluşturulan yaklaşık 40 kişilik bir ekip tarafından hazırlanan plan; Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarında tamamlanmış ilk örnek. Güçhan, alanın mevcut korunmuşluk durumu, özellikleri ve ihtiyaçları ile planın hazırlık sürecinde gerçekleştirilen çalışmaları anlattı. Nemrut Dağı ile birlikte çevresindeki 15 alanı da içeren yönetim planına bağlı olarak, gelecek 20 yılı içine almak üzere çeşitli vadelerde 134 proje üretildiğinden bahsetti. Projelerin arasında, ilk 5 yıl için çevre dü-

zenlemeden hizmet evi yönetimine, tümülüste taş sağlamlaştırması ve restorasyon amaçlı müdahalelerinin izlenmesinden çöplerin toplanmasına, yöre gençlerinin alan kılavuzları olarak eğitiminden ziyaretçi yönetimine kadar alanın farklı ölçeklerdeki sorunlarına yanıt üreten projeler yer alıyor. İzleme'nin planlamadaki önemini özellikle altını çizen Güçhan, farklı ölçeklerde "izleme" projelerini anlattı ve oluşturulan izleme paftalarını ve çizelgeleri gösterdi. Alanın korunmuşluk durumunu ve projelerin etkinliğini izleme fırsatı sunan bu projeler sayesinde, planın kişi ve yönetimlerden bağımsız olarak devam ettirilebilir olması ve kontrolü sağlanıyor. Program hakkında detaylı bilgi için, www.nemrut.org.tr sitesi ziyaret edilebilir.

Soru ve cevap bölümünde Güçhan, "Milli Park" tanımının uygulamada getirdiği zorluklara ve turizm aşamalı bir geçiş olması gerektiğine değindi.

Sabah oturumunda Avrupa, öğleden sonra oturumunda ise Türkiye'deki güncel durumun konu edildiği toplantıyla, izleyiciler "yönetim planı" kavramı ve yönetilişi hakkında ayrıntılı bilgi edinmiş oldular. Dünya Mirası Alanlarımızın korunmuşluk durumlarını, bu alanlar için hazırlanmakta olan ve uygulanan yönetim planı örneklerini ve deneyimlenen süreçleri konu alan benzer toplantıların yapılması dileğiyle...

AYKOREP Projesi, İSTKA 2010 Mali Destek Programı'nda Başarılı Bulundu

► İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü KUDEB, İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)'nın 2010 Yılı Mali Destek Programı kapsamında, Kar Amacı Gütmeyen Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'na başvuru yapan 53 proje içinden başarılı bulunan 14 proje arasına girdi.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Kalkınma Ajansı Mali Destek Programları'na, Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Bilgi Odaklı Ekonomik Kalkınma, Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi ve Sosyal İçerme ve Toplumsal Bütünleşme Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı olmak üzere 3 programda 3 proje ile başvurmuştu. İstanbul Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu'nun, 14.06.2011 tarihinde yapmış olduğu toplantı sonucunda, AYKOREP adlı projemizin program kapsamında desteklenmesi uygun bulundu. Proje toplam bütçesinin %90'ı Ajans tarafından karşılanırken; %10'luk katkı da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden sağlanacak.

AYKOREP (Ahşap Yapıların Koruma Onarım ve Restorasyonu Eğitim Programı) Projesi ile, yok olmaya yüz tutmuş ahşap yapı üretim tekniklerinin ve ustalığının 'yeniden canlandırılması' ve tarihi kentsel dokuyu oluşturan ahşap sivil mimarlık örneklerinin günümüzün ekonomik ve sosyal yaşamına katılmasını sağlayacak yeterli bilgi, beceri, nitelikte teknik 'insan gücü'nün yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Proje başarıyla yürütüldüğünde, ahşap mimari mirasın korunması konusuna, "geçerli bir eğitim modeli" oluşturma ve "uygulamalı eğitim" yönünden önemli bir katkı sağlanmış olacak.

Proje kapsamında; öncelikle ahşap yapıların korunması, onarımı ve restorasyonu konusunda, üni-

Sözleşme, 30.06.2011 tarihinde İstanbul Kalkınma Ajansı'nda imzalandı.

versitelerimizin Mimarlık ve Orman Fakülteleri ile Meslek Yüksek Okullarından öğretim üyelerimizin danışmanlığında ve proje ortağı olan İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün destekleri ile bir eğitim müfredatı hazırlanarak, Millî Eğitim Bakanlığı'nun onayına sunulacak. Böylece, hem ülke çapında uygulanabilir bir eğitim modeli oluşturulması; hem de eğitim alan gençlere geçerli birer sertifika kazandırılması hedeflenmektedir. Eğitim modeli oluşturulduktan sonra 20 öğrenci, 6 ay süre ile teorik ve uygulamalı eğitim alacak; böylece modelin uygulanması yapılmış olacak. Eğitim programı ile, öğrenciler hem tarihi miras, koruma, ahşabın mimaride kullanımı, geleneksel yapı tekniği, ahşap restorasyon teknikleri gibi teorik konularda bilgi sahibi olacaklar; hem de atölye ortamında yapacakları uygulamalarla el becerilerini geliştireceklerdir. Edindikleri bilgileri alan gezileri ve uygulamalarla deneyimleme ve pekiştirme şansına sahip olacak öğrenciler, ahşap işleyen geleneksel el aletlerini ve modern araç - gereçleri bir arada kullanma fırsatı bulacaklar. Böylece, yok olmaya yüz tutmuş ahşap yapı tekniklerini ve ilgili diğer ko-

nuları öğrenerek ahşap mirasımızı koruyup devam ettirebilme yetisine sahip olacaklar ve uzun vadede bilgi ve becerilerini öğretmek ileriye taşıma şansı bulabileceklerdir.

Proje kapsamında düzenlenecek olan seminer, panel ve çalıştay gibi etkinlikler, ahşap yapıların korunması konusunda çalışan uzmanların koruma düşüncesi, uygulama örnekleri, güncel bilimsel çözümler, malzeme bilgileri, koruma ve müdahale teknikleri konularında bilgi sahibi olmalarına ve bilgilerin paylaşılmasına olanak sağlayacak. Hazırlanacak olan yayınlar ile, çok daha fazla sayıda kişiye ahşap mirasın korunması ve aktarılması konusunda bilgi ve tecrübeler aktarılmış olacak. Öğrenci grubunun eğitim boyunca üreteceği elemanlar proje sonunda sergilenecek, konu ile ilgili çalışan uzmanların yanı sıra, sivil toplum kuruluşları, semt sakinleri ve özellikle öğrenciler ile paylaşılmış olacak.

30.06.2011 tarihinde yapılan ve İSTKA'yı Ajans Genel Sekreteri Doç.Dr. Abdülmecit Karataş'ın temsil ettiği toplantıda; İstanbul Büyükşehir Belediyesi adına Genel Sekreter Yardımcısı Sn. Mevlüt Vural tarafından sözleşme imzalandı.

Sağda: Marmara Belediyeler Birliği Genel Sekreteri ödülü takdim ederken Altta: KUDEB Taş Eğitim Atölyesi Ekibi

Marmara Belediyeler Birliği'nden KUDEB Taş Eğitim Atölyesi'ne Birincilik Ödülü

► Marmara Belediyeler Birliği tarafından dördüncüsü düzenlenen “Örnek Belediyecilik Projeleri Yarışması” kazananları açıklandı. Marmara Bölgesi'ndeki 230 belediyenin yarıştığı organizasyonda; “Kurumsal Gelişim Projeleri”, “Çevre ve Altyapı Projeleri”, “Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Projeler”, “Yapı İşleri, Mimarî Projeler ve Ulaşım Hizmetleri”, “AB ve Uluslararası İlişkiler” ve “Basın Yayın Tanıtım” çalışmalarını olmak üzere altı ayrı kategoride 409 proje değerlendirildi.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi iştirakleri ve bağlı kuruluşlarıyla birlikte 14 ödül aldığı yarışmada; İBB KUDEB “Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Projeler” kategorisinde “Taş Eğitimi ve Uygulama Atölyesi Programı” başlıklı projesi ile birincilik ödülüne layık görülmüştür.

Birincilik ödülümüzü; 29 Haziran'da, Birliğin Eminönü'nde bulunan merkez binasında düzenlenen törenle Marmara Belediyeler Birliği Genel Sekreteri Doç.Dr. Recep Bozlağan'ın elinden aldık. Konuşmasında; Örnek Belediyecilik Projeleri Yarışması'nın önemine değinen Bozlağan; proje kararlarının alınması kadar kararların uygulanmasının da önemini vurgulayarak, ödül alan belediyeleri ve objektif bir değerlendirme yapan yarışma bilim kurulunu tebrik etti.

Taş Eğitimi ve Uygulama Atölyesi Programı; teorik ve pratik eğitimin bir arada yapıldığı, restorasyon alanında nitelikli teknik eleman yetiştirilmesi ve onların istihdam edilmesini hedefleyen bir eğitim modelidir. Akademisyenlerin katkılarıyla ve konularında uzman restoratör, konservatör, kalemkâr, taş ve sıva ustalarından oluşan uygulama ekibimizin öncülüğünde yürüttüğümüz bir faaliyettir. 2009 yılında kurulan İBB KUDEB Taş Eğitim Atölyesi; 2009 ve 2010 yılı eğitim programları ile 38 öğrenciyi sertifikalandırmıştır. 2011 yılı eğitim programımız ise 4 Temmuz'da başlayacaktır.

2011 Balkan Mimarlık Konferansı İstanbul'da Düzenlendi

► 17 Haziran 2011 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Balkan Mimarlık Konferansı, Bosna - Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kosova, Makedonya, Romanya, Slovenya ve Yunanistan'dan gelen konuşmacı ve örgüt temsilcilerine ev sahipliği yaptı.

1960'lı yıllarda başlayan Balkan Mimarlık Konferansları, iki yılda bir çeşitli Balkan ülkelerinde düzenlenmekteydi. Bölgede yaşanan politik değişimler ve çatışmaların etkisiyle, bu gelenek 1990'lı yıllardan sonra uzunca bir süre kesintiye uğramıştı. 14 yıl aradan sonra, 2004 yılında Bulgaristan Mimarlar Birliği ve Türkiye Mimarlar Odası'nın işbirliğiyle Sofya'da düzenlenen bir Balkan Konferansı ile bu gelenek yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Bu konferanstan 7 yıl sonra, bu kez İstanbul'da gerçekleştirilmekte olan Balkan Mimarlık Konferansı ile, iletişimin geliştirilmesi ve konferans programının gelecekte daha düzenli hale getirilmesi amacıyla, Balkan ülkelerinden mimarlık örgütleri tekrar bir araya getirildi.

Konferansın açılış konuşmasını yapan Mimarlar Odası Genel Başka-

TMMOB Mimarlar Odası'nın ev sahipliğinde, Balkan ülkelerinden mimarlık örgütleri, yedi yıl aradan sonra tekrar biraraya getirildi.

nı Eyüp Muhcu, geçmişte uzun aralıklarla birkaç kez gerçekleştirilmiş olan Balkan Mimarlık Konferanslarının sürekli ve düzenli hale getirilmesi gerektiğini belirtti. Toplumlar arasındaki barışın insanların huzuruna ve kentlerde mutlu yaşamalarına bağlı olduğunu ve bu konuda da mimarlara sorumluluk düştüğünü belirten Muhcu, ekonomilerin dayattığı yatırımlar nedeniyle kentlerde trafik, yapı ve kimliksizleşme sorunlarının ortaya çıktığını; ancak kentlerin bütüncül bir planlama anlayışıyla gelişmesi gerektiğinin altını çizdi. Muhcu kentlerle ilgili karar mekanizmalarına mimarların mutlaka dahil olması gerektiğini belirtirken; Balkan Mimarlık Konferansı'nın bu sorunların çözülmesi konusunda bölge özelinde bir

fikir platformu oluşturacağını umduğunu sözlerine ekledi.

Muhcu'dan sonra söz alan Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE) Başkanı Selma Harrington, Balkanlar'ın çok kimlikli ve karmaşık yapısıyla çok özel bir bölge olduğunu ifade etti. Kendisini mimarlık ve kentsel tasarımda ifade eden Balkan kimliğinin çok kültürlülük, girişimcilik, saygı ve misafirperverlikten beslendiğini söyleyen Harrington, geçmişte Balkanlar'da yaşanmış çatışmaların artık sona erdiğine ve ülkeler arasında artık köprüler kurulduğuna değindi.

Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) Başkanı Louise Cox ise, konferanstan herkesin çok şey öğreneceğini düşündüğünü belirterek, bu gibi bilgi paylaşımlarının daha iyi kentler ve daha iyi bir mimarlık yaratmak için birer fırsat olduğunun ve bu konuda mimarların sorumluluğunun büyük olduğunun altını çizdi.

"Balkanlar'da Ortak Tarih, Kültür ve Kimlik" ile "Balkanlar'da Mimarlık ve Kentsel Planlama Hakkında Güncel Tartışmalar" başlıklı iki oturumda; Balkan mimari kimliği, Balkan kentlerinin yapılanma süreci ve kentlerin uyumlu ve mo-

Konferansın 1.Oturumu, Prof.Dr. Zeynep Ahunbay, Prof.Dr. Amir Pasic ve Mimar Constantin Goagea'nın sunumlarıyla gerçekleştirildi.

den bir şekilde yapılandırılmasında mimari birliklerin rolü konularında sunumlar gerçekleştirildi.

Birinci Oturum'un "Balkanlar'daki Kültürel Miras" başlıklı ilk sunumunu gerçekleştiren Prof.Dr. Zeynep Ahunbay, Kosova'da kültürel mirasın korunması ve bu konuda yaptığı çalışmalar hakkında bilgi verdi. Prof. Dr. Amir Pasic, "Kimliği Korumada Mimarlığın Rolü: Bosna - Hersek Örneği" başlıklı sunumu ile, Bosna'da yaşanan politik ve kültürel çalkantıların etkisiyle mimari mirasın karşı karşıya kaldığı tehditleri ve koruma çabalarını anlattı. Oturumun son konuşmacısı Mimar Constantin Goagea ise, Romanya'da direktörlüğünü yaptığı Zeppelin dergisi ve Bükreş'teki kentsel sorunlara dikkati çeken "Balkanology" sergisine değindi.

İkinci Oturum'un Mimar Emil Jegeni tarafından yapılan ilk sunumu, Üsküp'ün kentsel gelişim süreci ve sorunları üzerineydi. Mimar Konstantinos Bellibassakis, "Yunanistan'da Kriz Koşullarında Kentsel Çevreyi Tasarlamak" konulu sunumunda, Yunanistan ekonomi-

si ve kriz ortamının mimariye olumlu ve olumsuz etkilerinden bahsetti. Mimar Alan Leo Plestina ve Tomislav Curkovic, Hırvat Mimarlar Odası ve Mimarlar Birliği'nin ortak olarak geliştirdiği "Apolitika" rehberi hakkında bilgi verdi. Oturumun son konuşmasında, Mimar Georgi Bakalov, Bulgaristan Mimarlar Birliği deneyimlerini ve projelerini paylaştı.

Program, tüm katılımcı mimarlık örgütlerinin temsilcilerinin söz aldığı "Forum Oturumu" ile sonlandırıldı. Oturum başkanlığını Prof.Dr. Deniz İncedayı'nın yaptığı forumun konusu "Balkan Konferansı'nın Geleceği Konusundaki Tartışmalar" ve "Balkanlar'da Mimarlık Mesleği ve Örgütleri" idi. Forum oturumunun açılışında Türkiye Mimarlar Odası'nın, hem iletişimin geliştirilmesi hem de geçmiş konferanslara ilişkin arşivin bir kaynağa toplanması amacıyla hazırlanmış olduğu web sayfası tanıtılarak mimarlara ve meslek örgütlerine çağrıda bulunuldu. Ardından, Balkan ülkelerinden katılan mimarlık örgütleri temsilcilerinin, ülkelerindeki yapılanma hakkında bilgi ve deneyimleri ile konferansların

geleceğine yönelik önerilerini paylaşmak üzere yaptıkları kısa sunum ve konuşmalara yer verildi. Bulgaristan Mimarlar Odası, Bulgaristan Mimarlar Birliği, Hırvatistan Mimarlar Odası, Makedonya Mimarlar Birliği, Yunanistan Mimarlar Birliği, Yunanistan Teknik Odası, Kosova Mimarlar Birliği, Romanya Mimarlar Odası, Slovenya Mimarlık ve Mekânsal Planlama Odası ve Türkiye Mimarlar Odası, katılımcı meslek örgütleri olarak söz aldı.

Konferanstaki farklı sunum ve konuşmalardan edinilen genel izlenim, Balkan ülkelerinin aslında ortak yapılanma sorunlarıyla karşı karşıya oldukları ve birbirine paralel olarak değişen politik ve kültürel süreçlerin benzer biçimde kentleri etkiledikleri yönündeydi. Bu gibi platformların daha sık ve düzenli hale getirilerek, tüm Balkan ülkelerinden mimarlar ve meslek örgütlerinin deneyim, fikir ve bilgi paylaşımının artırılması ihtiyacının altı çizildi. Program, Balkan Mimarlık Konferansı'nın her yıl düzenli olarak gerçekleştirilmesi için katılımcı ülkeler arasında iletişimin devam etmesi dilekleriyle son buldu.

"Balkanlar'da Mimarlık ve Kentleşme", "Karadeniz'in Çevresinde" ve "Avrupa'da Sürdürülebilir Mimarlık" Temalı Sergiler Açıldı

Mimarlar Odası'nun ev sahipliğinde 17 Haziran 2011'de İstanbul'da gerçekleştirilen Balkan Mimarlık Konferansı'na paralel olarak, 16 Haziran Perşembe günü "Balkanlar'da Mimarlık ve Kentleşme" ve "Karadeniz'in Çevresinde" başlıklı fotoğraf sergileri ile "Avrupa'da Sürdürülebilir Mimarlık" temalı sergiler açıldı. Mimarlar Odası'nun hazırladığı "Balkanlar'da Mimarlık ve Kentleşme" sergisi ile Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Türkiye, Bosna - Hersek, Kosova, Romanya ve Slovenya'daki güncel kentsel ve mimarlık uygulamaları ile kentsel gelişim / dönüşüm tartışmaları sunuluyor.

Romen Kültür Merkezi - İstanbul ve Romanya Mimarlar Birliği ortaklığında düzenlenen "Karadeniz'in Çevresinde" temalı fotoğraf sergisi ile, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerde

Avrupa'da Sürdürülebilir Mimarlık" sergisinden

yaşayan insanların gündelik hayatından kesitler, Petruț Călinescu'nun objektifinden sunuluyor.

Etnik Avrupa Mimarlar Konseyi'nin (ACE) kuruluşunun 20. yılı kapsamında hazırlanan "Avrupa'da Sürdürülebilir Mi-

marlık" sergisi ise, 25 Avrupa ülkesinden 32 proje ile Avrupa'nın çeşitli yörelerinden sürdürülebilir mimarlığın en iyi uygulama örneklerini içeriyor.

Sergilerin Türkiye kentlerini gezmesi hedefleniyor.

YAYINLARIMIZ HAKKINDA

KUDEB bünyesindeki çeşitli birimlerce yapılan çalışmalar, gerçekleştirilen etkinliklerin ürünleri, araştırmalar ve oluşturulan eğitim-uygulama programları, yayına dönüştürülerek koruma ile ilgili kurum, kuruluş ve kişiler ile paylaşılmaktadır. Amaç, koruma alanında çalışan tüm meslek gruplarına, uzmanlara ve özellikle bu konuda çalışmayı düşünen öğrencilere, korumaya farklı yönleriyle katkı sağlayan güncel kaynakların kazandırılması; böylece deneyimlerin belgelendiği bir arşivin oluşturulmasıdır.

KİTAPLAR

1. Bakım Onarım İzinleri Kriterleri Önerileri (2008)

Kitap, KUDEB bünyesinde danışman öğretim üyeleri tarafından verilen meslek içi eğitimlerin bir ürünü olarak hazırlanmıştır. KUDEB'lerin görev ve sorumlulukları, bakım-onarım kavramının tanımı ve sınırları, bakım-onarım izninin hangi durumlarda verilebileceğini tarif eden kriterler, koruma ölçütleri, yerinde tespit formu örnekleri ve birkaç yapı örneği üzerinden bakım-onarım izninin değerlendirilme işlemi anlatılmaktadır.

2. Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları (2009)

Kitap, Ahşap Eğitim Atölyesi eğitim programı için bir ders kitabı niteliğinde hazırlanmıştır. Geleneksel ahşap yapılarda kullanılan ahşap malzemenin özellikleri ile kullanım alanları, ahşap karkas yapım sistemleri ve mimari yapı elemanları, ahşabın bozulma nedenleri ve türleri, ahşabın konservasyonu ve müdahale teknikleri ile koruma ve onarım örneklerini içermektedir.

3. Kargir Yapılarda Koruma Ve Onarım Semineri Bildiriler Kitabı (2009)

KUDEB Taş Eğitim Atölyesi çalışmaları kapsamında, 28-29 Aralık 2009 tarihlerinde düzenlenen "Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri"nde sunulan bildiri metinlerini içermektedir. Bildirilerde, kargir yapıların koruma kriterleri, malzeme ve taşıyıcı sistem sorunları, doğal taşların kullanımı, türleri, bozulmaları ve müdahale teknikleri, uygulama örnekleri, tahribatsız yöntemlerin kullanımı gibi çeşitli konular ele alınmıştır.

4. İstanbul Çatalca İlçesi Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri (2009)

Çatalca'nın geleneksel yerleşim karakterini oluşturan eserlere ait envanter çalışmasını içermektedir. Çatalca'da tescilli 277 eserin güncel korunmuşluk durumları göz önüne alınarak hazırlanmıştır; anıt fişleri ve güncel fotoğraflar ile desteklenmiştir.

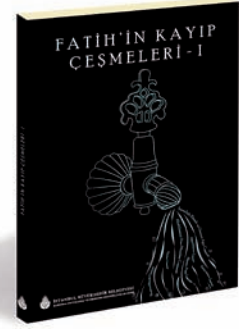

5. Ahşap Eğitim Atölyesi 2009 Etkinlikler Kitabı (2010)

Ahşap Eğitim Atölyesi bünyesinde, 2009 yılında gerçekleştirilmiş olan eğitim etkinliklerine yer vermekte; ayrıca Ekim ve Aralık aylarında düzenlenen "Ahşap Yapılar Koruma, Restorasyon ve Sürdürülebilirlik Kriterleri" seminerlerinde sunulan bildiri metinlerini içermektedir. Bildirilerde, koruma kavramları ve ölçütleri, belgeleme ve projelendirme, ahşap yapım teknikleri, ahşabın korunması, sorunları ve malzeme özellikleri, uygulama örnekleri gibi konular aktarılmış ve tartışmaya açılmıştır.

6. Fatih'in Kayıp Çeşmeleri (2010)

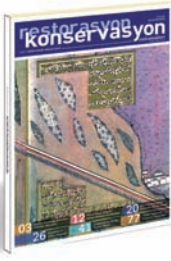
Fatih ilçesindeki kayıp çeşmelerin bir kısmının tespiti için yapılan çalışmaların bir ürünü olarak, 55 adet kayıp çeşmeye dair eski fotoğrafları, haritaları ve elde edilen bilgileri içermektedir. "Eminönü'ndeki Kayıp Çeşmeler" kitabı ise hazırlık aşamasındadır.

7. Taş Eğitim ve Uygulama Atölyesi (2010)

Tanıtım kitapçığı niteliğinde Türkçe ve İngilizce birer cilt şeklinde hazırlanan yayın, KU-DEB Taş Eğitim Atölyesi'nin kuruluş amaçları, yürütülen eğitim programı, uygulama faaliyetleri ve seminer etkinliklerine ilişkin bilgileri içermektedir.

RESTORASYON KONSERVASYON ÇALIŞMALARI DERGİSİ (2009-)

Üç ayda bir yayınlanan hakemli bilimsel dergi niteliğindeki yayın, koruma ve onarım ile ilgili çeşitli disiplinlerin farklı alanlarda yapmış oldukları araştırma, proje ve uygulama çalışmalarını anlatan makale ve yazıları yayınlarken, bu alandaki bilimsel süreli yayın eksikliğine cevap vermek üzere hazırlanmaktadır. Dergide İngilizce özetleri ile yer verilen metinler;

- mimari, kentsel, arkeolojik ya da eser bazında korumaya yönelik araştırma, inceleme ve proje çalışmaları,
- koruma ilkeleri, kavramları ve kuramsal gelişimini konu alan yazı ve incelemeler,
- restorasyon ve konservasyon uygulama örnekleri,
- malzeme analizleri, konservasyon önerileri ve teknikleri,
- koruma ile ilgili güncel gelişme, haber ve duyurular ile
- KUDEB bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalara dair bilgileri içermektedir.

* Başta dergimizin hakem kurulu üyeleri olmak üzere, bugüne kadar hazırlanmış olan yayınlarda makale, yazı, bildiri metni, röportaj ya da görüş ve önerileriyle desteği bulunan herkese teşekkürlerimizi sunar; katkılarınızın devamını dileriz.

Yayınlarmızın tamamına www.ibb.gov.tr/kudeb adresinden dijital formatta da ulaşabilirsiniz.

Xi'an Declaration on the conservation of the Heritage Buildings, Sites and Areas

21 Ekim 2005 tarihinde
Çin'in Xi'an kentinde
15. ICOMOS Genel Kurulu'nda
Kabul edilmiştir.

Son sekli - 22.10.2005

GİRİŞ

ICOMOS Çin'in daveti üzerine 17 – 21 Ekim 2005 tarihleri arasında Çin'deki tarihi Xi'an kentinde 15. ICOMOS Genel Kurulu ve ICOMOS'un insanoğlu'nun sürekli gelişiminin bir parçası olan Dünya kültürel mirasının korunması ve muhafaza edilmesindeki uzun soluklu mücadelesinin 40. yıldönümü kutlamaları münasebetiyle bir araya gelerek; Genel Kurul'un Anıtlar ve Ören yerleri konulu Uluslararası Sempozyumu – Değişen Kent Çevrelerinde ve Kırsallarda Kültürel Mirası Muhafaza Etmek – sırasında paylaşılan, Çinli ve dünya çapındaki otoritelerin, kurumların ve uzmanların tarihi kentler, araziler, deniz alanları, kültürel güzergahlar ve ören yerleri gibi miras yapılarını, ören yerlerine ve alanlarına hızlı değişim ve gelişim bağlamında yeterli özen ve idarecilik gösterilmesi konusundaki geniş örnek, vaka ve fikir yelpazesinden yararlanarak;

Anıtları ve Ören Yerlerinin Korunması için Uluslararası Tüzük'e - Venedik Tüzüğü (1964) - ve bu Tüzük'ten, özellikle Nara Özgünlük Belgesi (1994) ve Asya'daki Tarihi Muhitlerin Muhafaza Edilmesi konulu Hoi An Deklarasyonu (2003), Bam'ın Kültürel Mirasının Geri Kazanılması Deklarasyonu (2004), ve Asya'daki Tarihi Kentler ve Alanlarda Turizm konulu Seul Deklarasyonu (2005) yanı sıra ICOMOS Ulusal ve Uluslararası Komiteleri aracılığı ile esinlenen pek çok metinde ifade edilen Uluslararası ve mesleki ilgi alanlarını dikkate alarak;

Sit Alanlarını ve Peyzajların Karakter ve Güzelliklerinin Korunmasına yönelik tavsiye kararı(1962), Kamu ve Bireyler Tarafından Tehlike-

ye Atılan Kültürel Mülkiyetin Korunmasına yönelik tavsiye kararı(1968), Tarihi Alanların Korunması ve Çağdas Roller ile ilgili Tavsiye Kararları (1976), Manevi Kültürel Mirasın Korunması Kongresi (2003) ve daha da belirgin olarak, orijinalliğin niteliği olarak tescilli eylemsel ilkelerin, tampon bölgeler kurulması yoluyla korunması gerektiğini ve bunun getirdiği ICOMOS, UNESCO ve diğer ortaklar arasındaki, Viyana Memorandumu'nda (2005) ifade edilen, özgünlük ya da tarihi kentsel alanların muhafaza edilmesi gibi konularda gelişim için yapılan Uluslararası ve disiplinler arası işbirliği fırsatı Dünya Mirası Kongresi (1972) ve Çalışma İlkeleri bağlamında,

Kentlerin, kırsal alanların ve miras yollarının, yaşam tarzları, tarım, gelişim, turizm ya da büyük çaplı doğal ya da insana dayalı felaketlerden kaynaklanan hızlı ve artağan değişimine yeterli derecede eğilmeye ve bu değişim süreçlerinin kültürel mirasın özgünlük, anlam, değerler, bütünlük ve çeşitlilik zenginliğinin karşısında oluşturduğu tehdidi azaltmak için miras yapılarının, ören yerlerinin ve alanlarının anlamlı mevcudiyetlerinin yeterince tanınmasına, korunmasına vedesteklenmesine olan ihtiyacı vurgulayarak,

15. ICOMOS Genel Kurulu katılımcıları, hükümetler arası kuruluşlara ve sivil toplum kuruluşlarına, ulusal ve yerel mercilere ve mevzuat, politikalar, planlama süreçleri ve idari yollarla dünyanın miras yapılarının, ören yerlerinin ve alanlarının daha iyi korunup muhafaza edilmesine katkıda bulunabilecek tüm kurum ve uzmanlara hitaben aşağıdaki ilkeler ve tavsiyeler Deklarasyonunu kabul etmektedirler.

Mekanın Miras Anıtlarına, Ören Yerlerine ve Alanlarına Katkısının Kabul Edilmesi

1. Bir miras yapısının, ören yerinin ya da alanının bulunduğu mekan, söz konusu miras yapısının, ören yerinin ya da alanının öneminin ve ayırt edici özelliğinin bir parçası olan ya da bu öneme ve ayırt edici özelliğe katkıda bulunan birinci dereceden ve müeccel bir ortam

olarak tanımlanır.

Fiziksel ve görsel yönlerin ötesinde mekan, doğal çevre ile etkileşimi içerir; mevcut ve dinamik kültürel, sosyal ve ekonomik bağlamın yanı sıra ortamı yaratan ve biçimlendiren geçmiş ya da güncel sosyal ya da manevi uygulamalar, gelenekler, geleneksel bilgiler, faaliyetlerin ve diğer manevi kültürel miras özelliklerinin uygulanışı.

2. Münferit binalar ya da tasarlanmış alanlar, tarihi kentler ya da kentsel çevreler, kırsallar, deniz çevreleri, kültür yolları ve ören yerleri de dahil olmak üzere çeşitli ölçeklerdeki miras yapıları, ören yerleri ya da alanlar önemlerini ve ayırt edici özelliklerini algılanan sosyal ve manevi, tarihi, sanatsal, estetik, doğal, bilimsel ya da diğer kültürel değerlerden alırlar. Ayrıca önemlerini ve ayırt edici özelliklerini fiziksel, görsel, manevi ve diğer kültürel bağlam ve ortamlardan da alırlar.

Bu ilişkiler bilinçli ve planlanmış bir yaratıcı eylemin, manevi inanışların, tarihi olayların, toplu ve organik bir sürecin zaman içinde kültürel gelenekler vasıtasıyla kullanımının sonucu olabilir.

Çeşitli Bağlamlardaki Mekanların Anlaşılması, Belgelenmesi Ve Yorumlanması

3. Mekanı anlamak, belgelemek ve yorumlamak, herhangi bir yapının, ören yerinin ya da alanın tanımlanması ve değerinin bilinmesi için gereklidir.

Mekanın tanımlanması, miras kaynağının çevresindekilerin tarihi, evrimi ve karakteri hakkında fikir sahibi olmayı gerektirir. Mekanı tanımlamak, vusul tecrübesini ve miras kaynağının kendisini dahil etmek için birden fazla unsuru göz önüne alma sürecidir.

4. Mekanı kapsamlı bir biçimde anlamak için çok disiplinli bir yaklaşım ve çeşitli bilgi kaynaklarının kullanılması gerekmektedir.

Kaynaklar, resmi kayıtlar ve arşivler, sanatsal ve bilimsel açıklamalar, sözlü tarih ve geleneksel bilgi, yerel ve ortak toplulukların bakış

açılarının yanı sıra görüş ve manzaraların/görünümlerin analizlerinden oluşur.

Tarihin, topografyanın, doğal çevre değerlerinin yanı sıra kültürel gelenekler, ayinler, ruhani faaliyetler ve kavramların kullanımı ve diğer unsurlar mekanın manevi ve maddi değer ve boyutları hakkında tam bir yelpaze oluşturulmasına katkıda bulunur. Mekanın tanımlanması, mekanın karakterini, değerlerini ve miras kaynağı ile ilişkisini dikkatli bir biçimde ifade etmelidir.

Mekanları Muhafaza ve İdare Etmek İçin Planlama Araçları ve Uygulamalarının Geliştirilmesi

5. Mekanların sürdürülebilir bir şekilde idare edilmesi için etkili planlama ve yasama araçlarının, politikalarının, stratejilerinin ve uygulamalarının kullanılması için, bu unsurlar içinde kullanıldığı yerel ya da kültürel bağlamı yansıtan uygulamada kararlılık ve devamlılık olması gerekmektedir.

Mekanları idare etmekte kullanılan araçlar belirli yasama tedbirleri, mesleki eğitim, geniş kapsamlı muhafaza ve idare etme sistemlerinin geliştirilmesi ve yeterli mirasın etkisini değerlendirme yöntemlerinden oluşur.

6. Miras yapıları, ören yerleri ve alanları ile ilgili mevzuat, düzenlemeler ve koruma, muhafaza etme ve idare etme ilkeleri, bu yerlerin etrafında, mekanın önemini ve ayırt edici özelliklerini yansıtan ve muhafaza eden bir koruma bölgesinin ya da tampon bölgenin kurulmasına katkıda bulunmalıdır.

7. Planlama araçlarına mekanlardaki artan ya da hızlı değişimin etkilerini etkili bir biçimde kontrol altında tutabilmeye yönelik hükümler dahil edilmelidir..

Yeni kamu ya da özel gelişimleri ile miras yapıları, ören yerleri ve alanları arasındaki gözle görülür ufuk çizgileri, görüş hatları ve yeterli mesafe, değerli mekanlarda uygunsuz görsel ve mekansal tecavüzler ve arazi kullanımına karşı korunmada kilit unsurlardır.

8. Miras yapılarının, ören yerlerinin ve alanlarının değeri üzerinde etkisi olan tüm yeni gelişimlere miras üzerinde etki değerlendirmesi şartı getirilmelidir.

Miras yapıları, ören yerleri ve alanlarının bulunduğu mekanlar dahilindeki gelişmeler, bu yerlerin değerini ve ayırt edici özelliğini olumlu bir biçimde yorumlamalı ve bunlara katkıda bulunmalıdır.

Değişimden Etkilenen Mekanların Takip ve İdaresi

9. Değişim oranı ile değişim ve dönüşümün miras yapıları, ören yerleri ve alanları üzerindeki bireysel ve toplu etkileri, takip ve idare edilmesi gereken devamlı bir süreçtir.

Kentsel ya da kırsal alanların, yaşam biçimlerinin, ekonomilerin ya da doğal çevrelerin asamalı ve hızlı dönüşümü, sürdürülebilir bir biçimde ya da telafi edilemez bir biçimde mekanın miras yapısı, ören yeri ya da alanının değerine olan özgün katkısını etkileyebilir.

10. Miras yapılarının, ören yerlerinin ve alanlarının mekanlarındaki değişimler, kültürel değer ve ayırt edici özelliklerin geri kazanılması için kontrol altında tutulmalıdır.

Miras yapıları, ören yerleri ve alanları üzerindeki değişimi kontrol altında tutmak, zorunlu olarak değişimi önlemek ya da engellemek demek değildir.

11. Takip etme, çürümeyi, değer kaybını ya da önemsizleştirmeyi önlemeye ve düzeltmeye yönelik olduğu kadar değer kazanırmaya ve ölçmeye yönelik yaklaşımlar ve eylemler de kullanıp muhafaza etme, kontrol etme ve yorumlama uygulamalarında gelişim öne sürmelidir.

Nicel ve nitel göstergeler geliştirilerek mekanın miras yapısı, ören yeri ya da alanının önemine olan katkısını değerlendirmelidir.

Takip göstergelerine manzaraya tecavüz, ufuk çizgileri ya da açık alanlar, hava kirliliği, gürültü kirliliği yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar gibi fiziksel unsurlar dahil olmalıdır.

Mekanların Muhafaza Ve Kontrol Edilme-

sinde İsbirliği Ve Bilinçlendirme İçin Yerel, Disiplinler Arası Ve Uluslararası Topluluklar İle Birlikte Çalışma

12. Ortak ve yerel topluluklar ile işbirliği ve ilişki, mekanların muhafaza ve kontrol edilmesi için sürdürülebilir stratejiler geliştirmede önemli bir parçadır.

Disiplinler arası ilişki, mekanların muhafaza ve kontrolünde Standard bir uygulama haline gelecek şekilde teşvik edilmelidir. İlgili kültürel miras alanları mimari, kentsel ve bölgesel planlama, kırsal planlama, mühendislik, antropoloji, tarih, arkeoloji, etnoloji, iyileştirme ve arşivlerdir.

Doğal miras alanındaki kurum ve uzmanlarla işbirliği de miras yapılarının, ören yerlerinin ya da alanlarının mekanlarında tanımlanması, korunması, sunulması ve yorumlanmasında iyi uygulamaların ayrılmaz bir parçası haline gelecek şekilde teşvik edilmelidir.

13. Muhafaza etme amaçlarını desteklemek, koruma araçlarının etkinliğini arttırmak, planlama ve diğer araçların idaresinin yanı sıra işbirliğini ve bilgi paylaşımını desteklemek için mesleki eğitim, yorumlama, toplumsal eğitim ve kamu bilinci teşvik edilmelidir.

Münferit miras yapılarının, ören yerlerinin ve alanlarının muhafaza edilmesi yoluyla elde edilen deneyim, bilgi ve araçlar, söz konusu yapı, ören yeri ve alanların mekanlarının kontrolünü tamamlayacak şekilde geliştirilmelidir.

Miras yapılarının, ören yerlerinin ve alanlarının araştırılması, değerlemesi ve stratejik planlaması için mali kaynak ayrılmalıdır.

Çesitli boyutlarıyla mekanın önemi konusundaki bilinç, karar verirken mekanın maddi ve maddi boyutlarını dikkate alması gereken uzmanların, kurumların, ortak ve yerel toplulukların ortak sorumluluğudur.

21 Ekim 2005'de Çin'in Xi'an kentinde kabul edilmiştir.

Öğrenci Çevirmen: Mert Erdil

Öğrenci Proje Asistanı: Gözde Sakar

1. Bernard Feilden'in koruma düşüncesine en önemli katkısı,, ve ilkelerini kazandırmak olarak özetlenebilir.

2. Tarihi yapılara uygulanabilecek müdahale derecelerini basitten karmaşığa doğru listeleyiniz.

- (A) Rehabilitasyon
- (B) Koruyucu bakım-onarım
- (C) Rekonstrüksiyon
- (D) Restorasyon
- (E) Sağlamaştırma
- (F) Endirekt – önleyici koruma

3. 660 sayılı ilke kararına göre, Rekonstrüksiyon; “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılmamış ve / veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle, kendi parsellerinde daha önce bulunduğu, eski, aynı, özgün kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı” olarak yapılmalıdır.

4. Arkeolojik kazılardan sonra, mozaik içeren yüzeylerin naylon ile örtülerek kapatılması; ne gibi hasarlara yol açmaktadır? Uygun seçenekleri işaretleyiniz.

- (A) Mozaik yüzeyinde yoğunlaşma
- (B) Mikroorganizma ve böcek faaliyetleri
- (C) Bitkilendirme
- (D) Harçta parçalanma ve zayıflama
- (E) Tesseralarda dağılma

5. Osmanlı kentinin karakteristik yol dokusunu oluşturan temel öğeler, mahallelerin arasında yer alan sokak düzeni ve sokaklardır.

6. Yapı malzemesi olarak kerpicingin avantajlarından beşini sıralayınız.

-
-
-
-
-

7. Alker adlı iyileştirilmiş kerpice, saman gibi bazı lifsel katkıların eklenmesi ile; kerpicingin artırmak ve hızlı kurumadan oluşan azaltmak mümkündür.

1- en az ve en etkin müdahale / düzenli muayene / koruyucu bakım 2- f - b - e - d - a - c 3- yapı oturum alanında / cephe özelliğinde / kitle ve gabaride / plan şeması, malzeme ve yapı tekniği 4- Hepsi 5- Organik biçimde oluşmuş / kıvrımlı ve dar / çıkma 6- Doğal ve hafif bir malzeme oluşu / Çevreye duyarlı oluşu / Maliyetinin az oluşu / Isı yalıtım değerinin yüksek oluşu / Üretim için tesis gerektirmemesi 7- eğilme dayanımını / rötire çatlaklarını

RESTORASYON KONSERVASYON ÇALIŞMALARİ DERGİSİ'NE KATKI İÇİN YAZIM KILAVUZU

İçerik: Dergiye özgün yazı, derleme, proje tanıtımı, yarışma tanıtımı, yayın tanıtımı, çeviri yazı gibi alanlarda ve daha önce yayımlanmamış olmak koşuluyla metin ve o metinle ilişkili görsel malzeme katkısında bulunulabilir. Yazı Boyutu: Dergiye sunulacak yazılar, standart yazı sayfası (yak. 2000-2500 karakter) ile 10-15 sayfayı aşmamalıdır. Bu metin uzunluğu, konu ve içerik özellikleri dikkate alınarak artırılabilir. Dipnotlar bu yazı hacim sınırlamasına dahildir.

Metin Yazım Özellikleri: Metin, Microsoft Word programıyla yazılmalıdır. Kullanılacak punto boyutu 10'dur. Yazım karakteri olarak "Arial" kullanımı yeğlenmelidir. Paragraf ayrımları programın "önce-sonra aralık bırakma" özelliği kullanılarak değil, paragraflar arasında bir satır boşluk bırakılarak yapılmalıdır. Metnin e-posta ile ya da CD halinde yollanması olanaklıdır.

Gerekli iletişim bilgileri: Editör Nimet Alkan (212) 455 37 53
KUDEB Grafik Birimi (212) 455 37 73 Dilruba Kocaışık-Aynur Karagöl

Görsel Malzeme: Fotoğraf, harita, çizim vb. görsel malzemenin sayısının 25'i aşmamasına dikkat edilmelidir. Bu sayı, konu ve içerik özellikleri dikkate alınarak değiştirilebilir. Yayımlanmak üzere gönderilen görsel malzeme, iki koşulu da sağlamalıdır: Görsel, metindeki yerini belirtmek üzere, metnin içine yerleştirilmiş ve Şekil, Tablo ya da Fotoğraf numarası verilerek görseli tanımlayıcı notu eklenmiş olmalıdır.

Görseller, orijinal hallerinin bulunduğu bir klasör ile mutlaka ayrıca gönderilmelidir. Siyah-beyaz ve renkli opak fotoğraf, dia, bilgisayar çıktısı gibi farklı ortamlarda görsel yollanabilir. Görsel boyutu A3 formatını aşmamalıdır. Görsellerin dijital imaj dosyası olarak JPG, TIFF, PSD gibi formatlarda da sunulması olanaklıdır. Mimari çizimler Autocad programıyla değil, kağıt çıktısı olarak veya PDF, JPG, TIFF vb. formatlarda gönderilmelidir. Tablo-grafik gibi görseller, hazırlandıkları orijinal program dosyası olarak gönderilmelidir (Excel dosyası gibi). Tüm dijital görsellerde çözünürlük 300 DPI'dan düşük olmamalıdır.

Kaynak gösterme/ alıntı yapma: İki tür kaynak gösterme sistemi uygulanabilir:

1 Metnin içindeki kaynak göndermeleri, parantezli sistemle yapılır: (Yazar/ Yazarların soyadı, Yayın yılı, varsa sayfa numarası). Aynı parantez ile birden fazla kaynağa referans verilecekse, aralarına noktalı virgül konmalıdır.

Örnek olarak: (Batur, 1994; Borrelli ve Urland, 1999, s.21; Caneva vd., 1998, s.21).

Bu sistem kullanıldığında, metnin sonunda bir kaynakça yer almalıdır. Alfabetik olarak sıralanmış kaynakçanın yazım şekli şu şekilde olmalıdır:

Kitaplar için: Yazar Soyadı, Yazar adının ilk harfi., Basım Tarihi, Kitap Adı (italik), Yayınevi/ Kurum/ Basımevi adı, Basım Yeri, varsa sayfa numarası/ aralığı.

Örnek: Bayramgil, O., 1959, *Petrografi*, İ.Ü. yayını, İstanbul.

Borrelli, E., Urland, A., 1999, *ARC Laboratory Handbook*, ICCROM, Rome.

Editör adı verilecekse: Editör Soyadı, Editör adının ilk harfi. (ed.), Basım Tarihi, Kitap Adı (italik), Yayınevi/ Kurum/ Basımevi adı, Basım Yeri, varsa sayfa numarası/ aralığı.

Örnek: Larsen, K.E. (ed.), 1995, *Nara Conference on Authenticity: Proceedings*, Tapir, Norway.

Makale/ Bildiriler için: Yazar Soyadı, Yazar Adının İlk Harfi., Basım Tarihi, "Makalenin Başlığı", Makalenin Bulunduğu Kitap/ Dergi/ Sempozyumun Adı (italik), Sayı/ Cilt no, Yayınevi/ Kurum/ Basımevi adı, Basım yeri, varsa sayfa numarası/ aralığı.

Örnek: Güleç, A., 1986, "Ayasofya Müzesi Eski Aşevi Kapılarında Koruma Uygulaması", *İnşaat Dergisi*, Haziran, İstanbul, s.44-48.

Böke, H., Akkurt, S., İpekoğlu, B., 2004, "Tarihi Yapılarda Kullanılan Horasan Harcı ve Sıvalarının Özellikleri", *Yapı*, S.269, YEM yayını, İstanbul, s.90-95.

2 Dipnot kullanımı tercih ediliyorsa, dipnotlar sayfa altında yer almalıdır. Programın otomatik dipnot verme özelliği kullanılmamalı, dipnotlar ana metinle aynı yazı karakterinde, 10 punto boyutu ile yazılmalıdır. Metnin içinde dipnot göndermeleri, sıra numarası verilerek yapılmalıdır. Dipnotlarda kaynağın yazım şekli 1. maddede belirtildiği gibidir. Farklı dipnotlarda aynı yazarın eserinden farklı sayfalara gönderme yapılacaksa, ikinci dipnot:

Yazar soyadı, a.g.e., sayfa no.

şeklinde yazılmalıdır. Aynı esere ard arda iki dipnotta gönderme yapılması durumunda ise ikinci dipnotta:

a.e., sayfa no.

ifadesi yeterlidir.

Bir kaynaktan bire bir alıntı yapılacaksa metnin alıntı olan bölümü: "tırnak içinde ve italik olarak" yazılmalıdır, kaynağı parantez içi veya dipnot ile belirtilebilir.

Özet: Dergide İngilizce özetlere de yer verildiğinden, makaleler İngilizce'ye çevrilmiş özetleri ile birlikte gönderilmelidir. Özetler, makalenin tam adını içermeli; metnin anlaşılabilirliği için çok gerekli olmadığı takdirde, başlık hariç 350 kelimeyi aşmamalıdır. Özet, sayfa sınırlamasına dahil değildir.

* Makalenin yazarının varsa akademik unvanı, geçerli e-posta adresi ve bağlı olduğu kurum, kuruluş, üniversite ya da enstitünün adı belirtilmelidir.